

ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

**ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ:
ΜΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ
ΣΥΝΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ**

Γαλάνη Δάφνη

Διπλωματική Εργασία

**(υποβλήθηκε στο Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής του
Πανεπιστημίου Μακεδονίας)**

Θεσσαλονίκη

Ιούνιος 2010

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ:
ΜΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕ
ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

Γαλάνη Δάφνη

Διπλωματική Εργασία

(υποβλήθηκε στο Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής του
Πανεπιστημίου Μακεδονίας)

Επιβλέπουσα Συμβουλευτική Επιτροπή

Επιβλέπων : Νικόλαος Δριτσάκης
Καθηγητής
Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής

Μέλη : Εμμανουήλ Στειακάκης
Λέκτορας
Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής

Ανδρέας Πετράκης
Καθηγητής
Γενικό τμήμα - Τ.Ε.Ι. Δυτικής Μακεδονίας

Πίνακας Περιεχομένων

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	iv
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	vi
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	vii
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	viii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ix
SUMMARY	x
Κεφάλαιο 1^ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1.1 Αιτιολόγηση ερευνητικού θέματος.....	1
1.2 Σκοπός και στόχοι της εργασίας	2
1.3 Διάρθρωση της εργασίας.....	2
Κεφάλαιο 2^ο : ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	
2.1 Εισαγωγή	4
2.2 Ορισμός τουρισμού	4
2.2.1 Εισαγωγή.....	4
2.2.2 Ιστορική εξέλιξη του τουρισμού	4
2.2.3 Παράγοντες που καθορίζουν την τουριστική ζήτηση	7
2.3 Ορισμός οικονομικής ανάπτυξης	11
2.3.1 Εισαγωγή.....	11
2.3.2 Παράγοντες που συντελούν στην οικονομική ανάπτυξη.....	11
2.4 Ανασκόπηση βιβλιογραφίας	14

Κεφάλαιο 3^ο : Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

3.1	Εισαγωγή	17
3.2	Ιστορική εξέλιξη του τουρισμού στην Ελλάδα	18
3.3	Πλεονεκτήματα και αδυναμίες του ελληνικού τουρισμού	19
3.4	Σπουδαιότητα τουριστικού τομέα στην Ελλάδα	20
3.5	Τάσεις εξέλιξης και προοπτικές του τουρισμού τον 21 ^ο αιώνα	21

Κεφάλαιο 4^ο : Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔ

4.1	Εξέλιξη της οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα	24
4.2	Οικονομική απογείωση της Ελλάδας	25

Κεφάλαιο 5^ο : ΔΕΔΟΜΕΝΑ & ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

5.1	Εισαγωγή	27
5.2	Ανάλυση του υποδείγματος	27
5.3	Περιγραφή και παρουσίαση των μεταβλητών που συμμετέχουν στην έρευνα	27
5.4	Τα στοιχεία	28
5.5	Εκτίμηση του υποδείγματος.....	28
5.6	Διαγνωστικά tests	29

Κεφάλαιο 6^ο : ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ – ΕΛΕΓΧΟΣ ΜΟΝΑΔΙΑΙΑΣ ΡΙΖΑΣ

6.1	Εισαγωγή	30
6.2	Έλεγχος γραφικών παραστάσεων	30
6.2.1	Μεταβλητών.....	30
6.2.2	Συντελεστών αυτοσυσχέτισης.....	31

6.3 Έλεγχος μοναδιαίας ρίζας	33
6.3.1 Έλεγχος επαυξημένου Dickey – Fuller (ADF)	34
6.3.1.1 Έλεγχος ADF για την TAR	35
6.3.1.2 Έλεγχος ADF για την Y	36
6.3.1.3 Έλεγχος ADF για την TP	37
6.3.1.4 Έλεγχος ADF για την TR	38
6.3.1.5 Έλεγχος ADF για την EXR	39
6.3.2 Έλεγχος των Phillips – Perron (PP)	40
6.3.2.1 Έλεγχος PP για την TAR	40
6.3.2.2 Έλεγχος PP για την Y	42
6.3.2.3 Έλεγχος PP για την TP	44
6.3.2.4 Έλεγχος PP για την TR	46
6.3.2.5 Έλεγχος PP για την EXR	48
6.3.3 Έλεγχος των Kwiatkowski – Phillips – Schmidt – Shin (KPSS)	50
6.3.3.1 Έλεγχος KPSS για την TAR	50
6.3.3.2 Έλεγχος KPSS για την Y	52
6.3.3.3 Έλεγχος KPSS για την TP	54
6.3.3.4 Έλεγχος KPSS για την TR	56
6.3.3.5 Έλεγχος KPSS για την EXR	58
6.4 Γενικό συμπέρασμα	60

Κεφάλαιο 7^ο : ΣΥΝΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

7.1	Εισαγωγή	61
7.2	Συνολοκλήρωση με τον έλεγχο των Engle - Granger	61
7.3	Συνολοκλήρωση με τον έλεγχο του Johansen	62

**Κεφάλαιο 8^ο : ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ VAR ΜΕ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΔΙΟΡΘΩΣΗΣ
ΛΑΘΩΝ**

8.1	Εισαγωγή	64
8.2	Μηχανισμός Διόρθωσης Λαθών για τις μεταβλητές του υποδείγματος	64

Κεφάλαιο 9^ο : ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ GRANGER

9.1	Εισαγωγή	67
9.2	Σχέσεις αιτιότητας μεταξύ των μεταβλητών του υποδείγματος	68

Κεφάλαιο 10^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

10.1	Γενικά συμπεράσματα	70
------	---------------------------	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71
---------------------	-------	-----------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	73
------------------	-------	-----------

Πίνακας 1 : Στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στο υπόδειγμα	73
---	----

ΠΙΝΑΚΕΣ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ TESTS.....	74
---	----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ**Κεφάλαιο 5^ο : ΔΕΔΟΜΕΝΑ & ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ**

Πίνακας 5.1 : Εκτίμηση του υποδείγματος.....	28
--	----

Κεφάλαιο 6^ο : ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ – ΕΛΕΓΧΟΣ ΜΟΝΑΔΙΑΙΑΣ ΡΙΖΑΣ

Πίνακας 6.1 : Έλεγχος ADF για την TAR.....	35
Πίνακας 6.2 : Έλεγχος ADF για την Y.....	36
Πίνακας 6.3 : Έλεγχος ADF για την TP.....	37
Πίνακας 6.4 : Έλεγχος ADF για την TR.....	38
Πίνακας 6.5 : Έλεγχος ADF για την EXR.....	39
Πίνακας 6.6α : Έλεγχος PP για την TAR (2 ^η μορφή).....	40
Πίνακας 6.6β : Έλεγχος PP για την TAR (3 ^η μορφή).....	40
Πίνακας 6.6γ : Έλεγχος PP για την TAR (2 ^η μορφή).....	41
Πίνακας 6.6δ : Έλεγχος PP για την TAR (3 ^η μορφή).....	41
Πίνακας 6.7α : Έλεγχος PP για την Y (2 ^η μορφή).....	42
Πίνακας 6.7β : Έλεγχος PP για την Y (3 ^η μορφή).....	42
Πίνακας 6.7γ : Έλεγχος PP για την Y (2 ^η μορφή).....	43
Πίνακας 6.7δ : Έλεγχος PP για την Y (3 ^η μορφή).....	43
Πίνακας 6.8α : Έλεγχος PP για την TP (2 ^η μορφή).....	44
Πίνακας 6.8β : Έλεγχος PP για την TP (3 ^η μορφή).....	44
Πίνακας 6.8γ : Έλεγχος PP για την TP (2 ^η μορφή).....	45
Πίνακας 6.8δ : Έλεγχος PP για την TP (3 ^η μορφή).....	45
Πίνακας 6.9α : Έλεγχος PP για την TR (2 ^η μορφή).....	46
Πίνακας 6.9β : Έλεγχος PP για την TR (3 ^η μορφή).....	46
Πίνακας 6.9γ : Έλεγχος PP για την TR (2 ^η μορφή).....	47
Πίνακας 6.9δ : Έλεγχος PP για την TR (3 ^η μορφή).....	47
Πίνακας 6.10α : Έλεγχος PP για την EXR (2 ^η μορφή).....	48
Πίνακας 6.10β : Έλεγχος PP για την EXR (3 ^η μορφή).....	48
Πίνακας 6.10γ : Έλεγχος PP για την EXR (2 ^η μορφή).....	49
Πίνακας 6.10δ : Έλεγχος PP για την EXR (3 ^η μορφή).....	49
Πίνακας 6.11α : Έλεγχος KPSS για την TAR (2 ^η μορφή).....	50
Πίνακας 6.11β : Έλεγχος KPSS για την TAR (3 ^η μορφή).....	50
Πίνακας 6.11γ : Έλεγχος KPSS για την TAR (2 ^η μορφή).....	51
Πίνακας 6.11δ : Έλεγχος KPSS για την TAR (3 ^η μορφή).....	51
Πίνακας 6.12α : Έλεγχος KPSS για την Y (2 ^η μορφή).....	52
Πίνακας 6.12β : Έλεγχος KPSS για την Y (3 ^η μορφή).....	52
Πίνακας 6.12γ : Έλεγχος KPSS για την Y (2 ^η μορφή).....	53
Πίνακας 6.12δ : Έλεγχος KPSS για την Y (3 ^η μορφή).....	53
Πίνακας 6.13α : Έλεγχος KPSS για την TP (2 ^η μορφή).....	54
Πίνακας 6.13β : Έλεγχος KPSS για την TP (3 ^η μορφή).....	54
Πίνακας 6.13γ : Έλεγχος KPSS για την TP (2 ^η μορφή).....	55
Πίνακας 6.13δ : Έλεγχος KPSS για την TP (3 ^η μορφή).....	55
Πίνακας 6.14α : Έλεγχος KPSS για την TR (2 ^η μορφή).....	56
Πίνακας 6.14β : Έλεγχος KPSS για την TR (3 ^η μορφή).....	56
Πίνακας 6.14γ : Έλεγχος KPSS για την TR (2 ^η μορφή).....	57
Πίνακας 6.14δ : Έλεγχος KPSS για την TR (3 ^η μορφή).....	57
Πίνακας 6.15α : Έλεγχος KPSS για την EXR (2 ^η μορφή).....	58
Πίνακας 6.15β : Έλεγχος KPSS για την EXR (3 ^η μορφή).....	58

Πίνακας 6.15γ : Έλεγχος KPSS για την EXR (2 ^η μορφή).....	59
Πίνακας 6.15δ : Έλεγχος KPSS για την EXR (3 ^η μορφή).....	59

Κεφάλαιο 7^ο : ΣΥΝΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

Πίνακας 7.1 : Έλεγχος Engle-Granger.....	62
Πίνακας 7.2 : Υπολογισμός στατικού ελέγχου LR.....	62
Πίνακας 7.3 : Έλεγχος Johansen.....	63

Κεφάλαιο 8^ο : ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ VAR ΜΕ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΔΙΟΡΘΩΣΗΣ ΣΦΑΛΜΑΤΟΣ

Πίνακας 8.1 : Error Correction Model (ECM)	66
--	----

Κεφάλαιο 9^ο : ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ GRANGER

Πίνακας 9.1 : Έλεγχος αιτιότητας κατά Granger.....	68
--	----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1 : Στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στο υπόδειγμα.....	73
Πίνακες – Διαγράμματα Διαγνωστικών Tests.....	74

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Κεφάλαιο 3^ο : ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ – ΕΛΕΓΧΟΣ ΜΟΝΑΔΙΑΙΑΣ ΡΙΖΑΣ

Διάγραμμα 3.1 : Συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ (% στο συνολικό ΑΕΠ).....21

Κεφάλαιο 6^ο : ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ – ΕΛΕΓΧΟΣ ΜΟΝΑΔΙΑΙΑΣ ΡΙΖΑΣ

Διάγραμμα 6.1 : Γραφικές παραστάσεις των TAR, Υ, TP, TR, EXR.....31

Διάγραμμα 6.2α : Κορελόγραμμα TAR.....32

Διάγραμμα 6.2β : Κορελόγραμμα Υ.....32

Διάγραμμα 6.2γ : Κορελόγραμμα TP.....32

Διάγραμμα 6.2δ : Κορελόγραμμα TR.....32

Διάγραμμα 6.2ε : Κορελόγραμμα EXR.....33

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο τουρισμός δεν είναι ούτε ένα φαινόμενο, ούτε ένα απλό σύνολο κλάδων. Είναι μια ανθρώπινη δραστηριότητα, η οποία περιλαμβάνει ανθρώπινη συμπεριφορά, χρήση πόρων και επαφές και σχέσεις με άλλους ανθρώπους, οικονομίες και περιβάλλοντα. Επίσης περιλαμβάνει τη φυσική κίνηση τουριστών προς περιοχές διαφορετικές από εκείνες στις οποίες συνήθως κατοικούν. Αν και το μεγαλύτερο ποσοστό του τουρισμού ανά τον κόσμο γίνεται για λόγους αναψυχής και, ως εκ τούτου, συνεπάγεται τη χρήση ενός μέρους του διαθέσιμου χρόνου του ατόμου, ένα μέρος του τουρισμού έχει σχέση αναπόφευκτα με υποχρεώσεις, όπως οι επαγγελματικές ή οι ανάγκες υγείας.

Η συνειδητοποίηση ότι ο τουρισμός με τη σύγχρονη του μορφή ασκεί άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις στις οικονομίες πολλών χωρών και ειδικότερα αυτών που χαρακτηρίζονται σαν κατ' εξοχήν τουριστικές, οδήγησε πολλούς επιστήμονες, διαφόρων ειδικοτήτων, να διερευνήσουν όλες τις πτυχές του τουριστικού φαινομένου, ώστε να διαπιστωθούν οι οικονομικές και άλλες ωφέλειες – χρησιμότητες που απορρέουν από αυτόν για τον άνθρωπο καθώς και την οικονομία.

Ο τουρισμός αναμφίβολα αποτελεί παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης και προόδου, που συμβάλλει αποφασιστικά στην ευόδωση της προσπάθειας των λαών των αναπτυσσόμενων χωρών να διακόψουν το φαύλο κύκλο της φτώχειας και της μιζέριας που τους μαστίζει. Παρ' όλα αυτά, ο ρόλος του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη αποτέλεσε, σχεδόν πάντα, αντικείμενο αντιπαράθεσης απόψεων και ποικίλης κριτικής. Οι «υπέρμαχοι» του τουρισμού υποστηρίζουν την άποψη ότι ο τουρισμός συμβάλλει στην αύξηση του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης, περιορίζει το άνοιγμα του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών, ενισχύει οικονομικά την περιφέρεια, αναπτύσσει την επιχειρηματικότητα όλων αυτών που παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες κ.λπ. Αντίθετα, οι «πολέμιοι» του τουρισμού υποστηρίζουν την άποψη ότι ο τουρισμός αποπροσανατολίζει την επενδυτική δραστηριότητα, ευαισθητοποιεί επικίνδυνα την οικονομία εξαιτίας μιας υπέρμετρης έμφασης που δίνεται στην ανάπτυξή του, προκαλεί πληθωριστικές πιέσεις στην οικονομία, χαλαρώνει τα ήθη, εξαφανίζει τα έθιμα κ.λπ.

Στην πραγματικότητα, η αλήθεια βρίσκεται κάπου ενδιάμεσα. Η ανάπτυξη του τουρισμού επιβάλλεται να προωθείται ταυτόχρονα με την ανάπτυξη των άλλων παραγωγικών κλάδων της οικονομίας, δηλαδή να είναι προγραμματισμένη, ισόρροπη και αρμονική και κυρίως να χρησιμεύει σα μέσο προώθησης της οικονομικής ανάπτυξης γενικά.

Η εργασία αυτή εξετάζει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην τουριστική και οικονομική ζήτηση για λογαριασμό της Ελλάδας. Η επιλογή της χώρας αυτής έγινε λόγω της μεγάλης τουριστικής δύναμης που κατέχει, καθώς το 6,1% του «κατά κεφαλήν ΑΕΠ» προέρχεται από τον τουρισμό, αλλά και λόγω της συμβολής του στην απασχόληση. Έτσι, ο τουρισμός της Ελλάδας αναδεικνύεται ως ένας από τους πλέον δυναμικούς τομείς που η περαιτέρω ανάπτυξή του κατατάσσεται στις υψηλής προτεραιότητας κυβερνητικές πολιτικές.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Επιθυμώ να εκφράσω τις ευχαριστίες μου, αρχικά, στον καθηγητή μου κ. Δριτσάκη Νικόλαο, καθηγητή του τμήματος Εφαρμοσμένης Πληροφορικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, για την υποστήριξη και τη σοφή καθοδήγησή του καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας αλλά και ως το πέρας των σπουδών μου, καθώς και για το πάθος και τον ενθουσιασμό του για την έρευνα που μου μετέδωσε.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου, Αντώνη και Θεανώ Γαλάνη, για την ηθική, οικονομική και ψυχολογική υποστήριξή τους.

Τέλος, τον άνδρα μου, Γιώργο, για την υπομονή που έδειξε για την εκπλήρωση των στόχων μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο τουρισμός δεν είναι μια ξεκομμένη και αυτόνομη οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα αλλά αποτελεί, μαζί με άλλους τομείς, ένα ενιαίο παραγωγικό σύμπλεγμα και πρέπει να το δούμε και να το διαχειριστούμε ως κινητήρια δύναμη της ελληνικής οικονομίας. Είναι η κινητήρια δύναμη της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, αλλά δυστυχώς έχει χάσει την ανταγωνιστικότητά του από άποψη αξίας-τιμής. Αυτό επιβάλλει, την επανατοποθέτηση του ελληνικού τουρισμού στη διεθνή και στην εγχώρια τουριστική αγορά με μια πιο σύνθετη και ποιοτικά αναβαθμισμένη τουριστική προσφορά.

Σκοπός της εργασίας είναι να προσπαθήσει με εμπειρικό τρόπο να προσδιορίσει τη σχέση που μπορεί να υπάρχει ανάμεσα στις τουριστικές αφίξεις, τα εισοδήματα κάθε χώρας προέλευσης, την τιμή τουρισμού, το κόστος μεταφοράς και την ισοτιμία συναλλάγματος για την Ελλάδα. Στην ανάλυση που θα ακολουθήσει χρησιμοποιούνται στοιχεία για την περίοδο των ετών 1960 έως 2008.

Η εμπειρική μελέτη της σχέσης μεταξύ του τουρισμού και κάποιων οικονομικών μεταβλητών θα πραγματοποιηθεί με τη χρήση των πιο πρόσφατων οικονομετρικών μεθόδων προκειμένου να αναλυθούν οι χρονικές σειρές που συμμετέχουν μέσω του ελέγχου στασιμότητας, του ελέγχου συνολοκλήρωσης και του προσδιορισμού πιθανών αιτιακών σχέσεων των μεταβλητών καταλήγοντας στην εξαγωγή κατάλληλων συμπερασμάτων.

Λέξεις κλειδιά : Τουριστική ανάπτυξη, Οικονομική ανάπτυξη, Στασιμότητα, Μοναδιαία Ρίζα, Αιτιότητα

JEL A10, C22

SUMMARY

Tourism is not a detached and independent economic and social activity, but is, along with other areas, a single production cluster and we must see and manage it as a driving force of the Greek economy. It is the driving force of economic and social development, but unfortunately has lost competitiveness in terms of value - price. This requires the reinstallation of the Greek tourism in international and domestic tourism market with a more complex and qualitatively upgraded tourist offer.

This paper will attempt to empirically determine the relationship that can exist between tourist arrivals, income country of origin, tourism price, transport costs and exchange rate for Greece. The analysis that follows used data for the years 1960-2008.

The empirical study of the relationship between tourism and some economic variables will be using the latest econometric techniques to analyze the time series involved by checking stagnation, control integration and the identification of possible causal relationships of variables resulting in the attached drawing appropriate conclusions.

Keywords: Tourism development, Economy growth, Stagnation, Unit Root, Causality

JEL A10, C22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Αιτιολόγηση του ερευνητικού θέματος.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ, 1981) ορίζει τον Τουρισμό ως μια δραστηριότητα που περιλαμβάνει κάθε είδους μετακινήσεις, είτε μέσω διεθνών συνόρων (αλλοδαπός) είτε όχι (ημεδαπός), για πάνω από 24 ώρες και για διάφορους λόγους, στους οποίους δεν συμπεριλαμβάνονται λόγοι μετανάστευσης και τακτικής ημερήσιας απασχόλησης. Ο ανωτέρω ορισμός καθορίζει την τουριστική δραστηριότητα με βάση τη συγκυριακή μετακίνηση των ανθρώπων. Στο παρελθόν, μια στενότερη αστική θεώρηση περιόριζε την έννοια του Τουρισμού σε μετακινήσεις και δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου.

Υπό το πρίσμα μιας σύγχρονης θεώρησης ο τουρισμός δεν αντικατοπτρίζεται ως μια μεμονωμένη δραστηριότητα αλλά ως ένα πλέγμα δραστηριοτήτων με κύριες αυτές της διαμονής, της εστίασης, της μετακίνησης, της ψυχαγωγίας και των γενικών και εξειδικευμένων υπηρεσιών. Θεωρείται ως σύμπλεγμα στενά αλληλοεξαρτώμενων οικονομικών κλάδων που συμμετέχουν στην παραγωγή του τουριστικού προϊόντος. Αυτή η διεύρυνση προάγει τη στήριξη της άποψης ότι η βιομηχανία ταξιδιών και Τουρισμού είναι η μεγαλύτερη και η πιο δυναμική βιομηχανία, αποτελούσα την κύρια πηγή δημιουργίας εσόδων, απασχόλησης, ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα και των υποδομών (ΠΟΤ, 1997).

Η Ελλάδα είναι μια εξαιρετικά πολυπρόσωπη χώρα. Είναι σίγουρο ότι χρειάζονται πολύ περισσότερες από μια επισκέψεις για να μπορείς να πεις ότι γνωρίζεις καλά κάποιο από αυτά τα πρόσωπά της. Για το λόγο αυτό, οι επισκέπτες που έρχονται για πρώτη φορά στην Ελλάδα, τις περισσότερες φορές επιστρέφουν, για να ξαναζήσουν ότι τους εντυπωσίασε ή για να εξερευνήσουν όσα δε μπόρεσαν τις προηγούμενες φορές.

Τουρισμός και Ελλάδα είναι δυο έννοιες που συνδέονται άμεσα γεννώντας στο νου γοητευτικούς συνειρμούς από εικόνες, ήχους, αισθήσεις, πρόσωπα. Το μεσογειακό εύκρατο κλίμα της χώρας, η ποικιλομορφία του περιβάλλοντος, τα μνημεία και η ιστορία της, οι πεντακάθαρες θάλασσες και η παροιμιώδης φιλοξενία του Ελληνικού λαού, προσελκύουν εδώ και πολλά χρόνια μεγάλο αριθμό τουριστών στη χώρα. Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, η Ελλάδα καταλαμβάνει την 15η θέση μεταξύ των χωρών του πλανήτη με τις περισσότερες αφίξεις (περίπου 12,5 εκ. τουρίστες το 2000). Ως είναι επόμενο, ο τουρισμός είναι και μια από τις βασικές πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται και από το ότι η Ελλάδα κατέχει τη 10η θέση, μεταξύ των χωρών με τις μεγαλύτερες εισπράξεις από τον τουρισμό σε όλο τον κόσμο. Ο τουρισμός έχει ερμηνευτεί από πολλούς ερευνητές αλλά δεν έχει καταφέρει να συμπεριλάβει στον ορισμό του όλες τις διαστάσεις του. Ένας απλός και κατανοητός ορισμός για τον τουρισμό που χρησιμοποιείται συνήθως αναφέρει ότι τουρισμός είναι η μετακίνηση των ανθρώπων από μία γεωγραφική θέση σε μία άλλη για περίοδο μικρή ή μεγάλη. Με άλλα λόγια ο τουρισμός έχει να κάνει με τις μετακινήσεις προσώπων από τόπο σε τόπο, είτε στο εσωτερικό είτε στο εξωτερικό με σκοπό την αναψυχή. (Καραθάνος, Γ., 1996.). Λέγοντας αριθμό τουριστών εννοούμε τις μετακινήσεις προσώπων για τουλάχιστον μια νύχτα, για λόγους 1) ψυχαγωγίας, ανάπαυσης, διακοπών, 2) επισκέψεων σε φίλους και συγγενείς, 3) επαγγελματικούς, 4) υγείας, 5) θρησκευτικούς, 6) για διάφορες αθλητικές εκδηλώσεις κ.λπ. (World Tourism Organisation, 1993).

Η οικονομική σημασία του τουρισμού και ο ρόλος που διαδραματίζει αυτός στην ανάπτυξη και πρόοδο των σύγχρονων κοινωνιών έχει γίνει πια κοινή συνείδηση. Οι αναπτυσσόμενες κυρίως χώρες, όπως και η Ελλάδα, είδαν στον τουρισμό έναν τομέα που θα μπορούσε να καλύψει την ανάγκη τους σε ξένο συνάλλαγμα. (Dritsakis N. and S. Athanasiadis, 2000).

Εκτός όμως από μια σημαντική πηγή ξένου συναλλάγματος, ο οποίος συμβάλλει στην αντιμετώπιση του προβλήματος του ισοζυγίου πληρωμών, ο διεθνής τουρισμός δημιουργεί θέσεις απασχόλησης, συνεισφέρει στην αύξηση του εισοδήματος, των αποταμιεύσεων, των επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης (Lim, 1997).

Την περίοδο, 1995-2004, οι τουριστικές εισπράξεις από το εξωτερικό παρουσίασαν εντυπωσιακή άνοδο στην Ελλάδα, αφού αυξήθηκαν σωρευτικά κατά 134,4% πάνω από τον πληθωρισμό, έναντι 44% αντίστοιχης αύξησης της συνολικής εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας (ή ΑΕΠ). Ως αποτέλεσμα, οι τουριστικές εισπράξεις από το εξωτερικό έφτασαν το 2004 στο 6,2% του ΑΕΠ από 3,5% το 1995, ενώ ο λόγος των εισπράξεων από ξένους τουρίστες στην Ελλάδα προς τα αντίστοιχα έξοδα των Ελλήνων τουριστών στο εξωτερικό αυξήθηκε από 3,1 το 1995 στο 4,5 το 2004. Οι κάτοικοι εξωτερικού ξοδεύουν στη χώρα μας υπέρ-τετραπλάσια ποσά από αυτά που ξοδεύουν οι κάτοικοι της Ελλάδας στο εξωτερικό.

1.2 Σκοπός και στόχοι της εργασίας.

Η εργασία έχει ως στόχο τη διερεύνηση της οικονομικής και τουριστικής ανάπτυξης για την Ελλάδα με την ανάλυση της συνολοκλήρωσης και τη διεξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων. Για το σκοπό αυτό εξετάζονται οι τουριστικές αφίξεις των χωρών προέλευσης σε σχέση με τέσσερις οικονομικές μεταβλητές, το εισόδημα των πρωτεύουσών κάθε χώρας προέλευσης, τις σχετικές τιμές μεταξύ προέλευσης και προορισμού, οι οποίες αντιπροσωπεύουν την τιμή του τουρισμού, το κόστος μεταφοράς και τις τιμές συναλλάγματος μεταξύ των χωρών προέλευσης και προορισμού.

Επομένως, σκοπός της εργασίας είναι να ερευνηθεί η συμβολή του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη αλλά και η συμβολή της οικονομίας στην τουριστική ανάπτυξη της Ελλάδας.

Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να διερευνηθούν αν υπάρχουν μακροχρόνιες σχέσεις (σχέσεις συνολοκλήρωσης) και βραχυχρόνιες σχέσεις μεταξύ των τουριστικών αφίξεων και οικονομικών παραγόντων, καθώς επίσης και η ύπαρξη σχέσεων αιτιότητας μεταξύ των μεταβλητών. Ως πρωταρχικός στόχος για την επίτευξη του σκοπού αυτού κρίνεται η διερεύνηση της στασιμότητας των μεταβλητών του υποδείγματος.

1.3 Διάρθρωση της εργασίας.

Η εργασία αποτελείται συνολικά από 10 κεφάλαια. Η δομή της είναι η ακόλουθη.

Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται μία σύντομη αιτιολόγηση του ερευνητικού θέματος και αναλύονται οι σκοποί και οι στόχοι της εργασίας.

Το δεύτερο κεφάλαιο, αναφέρεται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση της εργασίας. Πιο αναλυτικά, παρουσιάζονται οι ορισμοί του τουρισμού και της οικονομικής ανάπτυξης και γίνεται αναφορά στην ιστορική εξέλιξη του τουρισμού και στους παράγοντες που επηρεάζουν αυτόν και την οικονομική ανάπτυξη. Τέλος, γίνεται μία βιβλιογραφική ανασκόπηση, όπου παρουσιάζονται κάποιες παρόμοιες οικονομετρικές μελέτες συγγραφέων.

Ακολουθεί το τρίτο κεφάλαιο, όπου παρουσιάζεται η ελληνική τουριστική αγορά. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στην ιστορική εξέλιξη του ελληνικού τουρισμού, στα πλεονεκτήματα και αδυναμίες αυτού, στη σπουδαιότητα του και στις τάσεις εξέλιξης τον 21^ο αιώνα.

Στη συνέχεια στο τέταρτο κεφάλαιο, γίνεται παρουσίαση της οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα, η εξέλιξή της και η απογείωσή της.

Έπειτα στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν, αναλύεται η μορφή του υποδείγματος και περιγράφεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε.

Το έκτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τον έλεγχο της στασιμότητας των μεταβλητών τόσο με τους ελέγχους των γραφικών παραστάσεων των μεταβλητών και των συναρτήσεων αυτοσυσχέτισης όσο και με τους ελέγχους των μοναδιαίων ριζών των Dickey-Fuller(DF).

Το έβδομο κεφάλαιο ερευνά τη συνολοκλήρωση των μεταβλητών με τη μέθοδο των Engle – Granger και τον έλεγχο του Johansen.

Το όγδοο κεφάλαιο εξετάζει τη βραχυχρόνια σχέση ισορροπίας μεταξύ των μεταβλητών, χρησιμοποιώντας το υπόδειγμα VAR με μηχανισμό διόρθωσης σφάλματος.

Η εργασία ολοκληρώνεται στο ένατο κεφάλαιο, με την αναζήτηση των αιτιακών σχέσεων των μεταβλητών του υποδείγματος όπως προτάθηκε από τον Granger.

Τέλος, το κεφάλαιο δέκα καταλήγει με τα βασικά συμπεράσματα της εργασίας και διατυπώνονται κάποιες προτάσεις για μελλοντική έρευνα και μελέτη.

Επίσης, η εργασία περιλαμβάνει και το Παράρτημα, όπου παρουσιάζονται αναλυτικά τα ετήσια στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στο υπόδειγμα, καθώς και οι πίνακες και τα διαγράμματα των Διαγνωστικών tests.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Εισαγωγή

Η Ελλάδα, από τα πρώτα κιόλας μεταπολεμικά χρόνια, βρίσκεται ανάμεσα στις πιο τουριστικές χώρες της Ευρώπης. Οι διεθνείς αφίξεις τουριστών από σχεδόν ανύπαρκτες το έτος 1950, φθάνουν τα 13 εκατομμύρια το έτος 2001 και υπολογίζεται ότι θα φθάσουν τα 15 εκατομμύρια μέχρι το έτος 2010 (Μελέτη ΙΤΕΠ, αριθμ. 5,1999). Στοιχεία από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού φανερώνουν ρυθμούς μεταβολής ανά δεκαετία που αγγίζουν το 1098% για την δεκαετία 1950-1960, το 302% για την δεκαετία 1960-1970, το 227% για την δεκαετία 1970-1980 κλπ., ρυθμοί μεταβολής υψηλότεροι από κάθε άλλη χώρα σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο (ΣΕΤΕ 2003,β' έκδοση). Το φυσικό περιβάλλον, η πολιτιστική κληρονομιά και η πλούσια ιστορία της αποτέλεσαν και αποτελούν ακόμη τα πλεονεκτήματα της Ελλάδας ως χώρας υποδοχής τουριστών. Η εξέλιξη αυτή έχει μετατρέψει τον τουριστικό τομέα σε ένα αρκετά δυναμικό κομμάτι της ελληνικής οικονομίας, οι άμεσες και έμμεσες επιδράσεις του οποίου συνεισφέρουν το 18-20% του ΑΕΠ. Η τουριστική ανάπτυξη αντικατοπτρίζεται τόσο στον αριθμό των ξενοδοχειακών κλινών, οι οποίες το 2006 αριθμούν τις 693.252 σε σύνολο των 9.111 ξενοδοχειακών μονάδων όλων των κατηγοριών, όσο και στο σύνολο των απασχολούμενων στο τουριστικό κλάδο (σύμφωνα με την ΕΣΥΕ - Ξενοδοχεία και εστιατόρια κλάδος 55) οι οποίοι κατά το γ' τρίμηνο του 2007 έφθασαν τις 340.000.

2.2 Ορισμός τουρισμού

2.2.1 Εισαγωγή

Η οικονομική σημασία του τουρισμού και ο ρόλος που διαδραματίζει αυτός στην ανάπτυξη των σύγχρονων κοινωνιών, έχει γίνει κοινή συνείδηση των στις πολιτικές εξουσίες των χωρών. Γι' αυτό και καταβάλλεται σοβαρή προσπάθεια εκ μέρους τους να αναπτύξουν αυτόν τον τόσο σημαντικό κλάδο παραγωγικής δραστηριότητας της οικονομίας τους και μάλιστα όσο το δυνατό δυναμικότερα και γρηγορότερα γίνεται.

Η **τουριστική ανάπτυξη**, με την πιο πλατειά έννοια του όρου, σημαίνει σε γενικές γραμμές ανοδική εξέλιξη του τουρισμού, ως κλάδος παραγωγικής δραστηριότητας της οικονομίας μιας χώρας, που συντελείται βασικά με την πληρέστερη αξιοποίηση και ορθολογικότερη εκμετάλλευση των τουριστικών πόρων, με την αύξηση της τουριστικής παραγωγής και την ποιοτική βελτίωσή της, μα πάνω απ' όλα με την προσαρμογή της στις ανάγκες ή επιθυμίες των τουριστών.

Τέλος, η τουριστική ανάπτυξη, προϋποθέτει μεταβολές διαρθρωτικής φύσης στην παραγωγή τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς επίσης σημαντικές αλλαγές και βελτιώσεις των θεσμών που αφορούν στην οργάνωση και λειτουργία της τουριστικής παραγωγής. (Ηγουμενάκης, 1992).

2.2.2 Ιστορική εξέλιξη του τουρισμού

Ο τουρισμός, παρόλο που στηρίχτηκε από την αρχαιότητα έως σήμερα στον ελεύθερο χρόνο και τη μετακίνηση, εντούτοις παρουσίασε διαχρονικά μια μορφολογική εξέλιξη και μια διευρυμένη χωρικά διάρθρωση. Στην αρχαία Ελλάδα και στην αρχαία Ρώμη, ο ελεύθερος χρόνος απεικόνιζε την προέλευση και την τάξη των πολιτών που ήταν ελεύθεροι και οικονομικά εύποροι, απαλλαγμένοι από κάθε εξαναγκαστική απασχόληση. Ωστόσο, ήταν υποχρεωμένοι να ασχολούνται με τα κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά αιτήματα που δημιουργούσε η εύρυθμη λειτουργία της πολιτείας. Όσοι διέθεταν ελεύθερο χρόνο, δηλαδή αυτοί που ανήκαν στα ανώτερα

κοινωνικά στρώματα, είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε διαφόρων τύπων ταξιδιωτικές μετακινήσεις.

Την περίοδο του 19^{ου} αιώνα, εμφανίζονται τα πρώτα κρατικά πανδοχεία, που παρείχαν δωρεάν τις υπηρεσίες τους στους ταξιδιώτες, καθώς και τα πρώτα πανδοχεία κερδοσκοπικής μορφής. Το νεαρό της ηλικίας του όρου "τουρισμός", που χρονολογείται από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, δεν πρέπει να σκιάζει το γεγονός ότι, το κοινωνικό φαινόμενο που σήμερα ονομάζουμε τουρισμό, λαμβάνει χώρα από πολύ νωρίτερα στην ανθρώπινη ιστορία. (Βαρβαρέσος Σ., 1998.)

Στα χρόνια του πρωτόγονου ανθρώπου, η περιήγηση, συνδεδεμένη με την εύρεση νέων περιοχών με αποθέματα τροφής και δυνατότητες ασφαλέστερης κατοικίας, ήταν από σχετικώς σύνηθες φαινόμενο έως τρόπος ζωής, αναλόγως την δομή των εν λόγω κοινωνιών. Το φαινόμενο αυτό του πρωτόγονου "εξερευνητικού τουρισμού" ήταν συγγενές με αυτό του "εκστρατευτικού" και πρόδρομος των διαφόρων εν συνεχεία μορφών πολέμου.

Στα χρόνια της Αρχαίας Ελλάδας και της Αρχαίας Ρώμης ο τουρισμός ήταν περίπου τόσο διαδεδομένος, όσο και σήμερα.

Στα χρόνια του μεσαίωνα, ο τουρισμός έγινε φαινόμενο που σταδιακά αφορούσε περισσότερο τις κοινωνικές ολιγαρχίες και λιγότερο το πλήθος των μικροαστών και καθόλου τους εργάτες της γης και τους δουλοπάροικους. Όσον αφορά τους κατοίκους των μικρότερων ή μεγαλύτερων πόλεων, υπήρχε έντονο το χαρακτηριστικό του αυστηρού θρησκευτικού ελέγχου της συμπεριφοράς, που αλληλεπιδρούσε με το προφανές έλλειμμα ελευθερίας και δημοκρατίας στις κοινωνικές δομές. Στην κοινωνική δομή του μεσαίωνα, οι διακοπές και εν γένει ο τουρισμός ήταν συνδεδεμένες σχεδόν αποκλειστικά με θρησκευτικούς λόγους, εξ' ου και το αγγλικό "holidays" = holy days, ή ιερές / άγιες μέρες.

Όταν ο θρησκευτικός φανατισμός κόπηκε, και επήλθε η αναγέννηση και ο διαφωτισμός, δηλαδή η ανάπτυξη των επιστημών και η εστίαση της προσοχής στον άνθρωπο και την παρούσα, μάλλον, παρά τη μετά θάνατον ζωή, σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές προέκυψαν, με αποκορύφωμα την αστική Γαλλική Επανάσταση και την Αγγλική Βιομηχανική Επανάσταση. Η επίδραση των κοσμοϊστορικών αυτών γεγονότων στο κοινωνικοοικονομικό γίνεσθαι ήταν καθοριστική και ανεπίστροφη, και φυσικά το φαινόμενο του τουρισμού δεν θα μπορούσε να μην επηρεαστεί θετικά. Αναφορικά μόνο θα υπογραμμίσουμε ότι το δικαίωμα (κοινωνικό ή και νομικό) για ταξίδι δεν είχαν πλέον μόνο οι ευγενείς και οι κάθε είδους απεσταλμένοι τους, όπου η τάξη αυτή συνέχισε να υφίσταται. Η νέα τάξη που δημιουργήθηκε, η αστική τάξη, των βιοτεχνών, των βιομηχάνων, των εμπόρων και των επιστημόνων, απελευθερωμένη από θρησκευτικούς ή φεουδαρχικούς δεσμούς και περιορισμούς είχε και τη διάθεση και την οικονομική άνεση να ταξιδέψει, οπότε άρχισε η ανάπτυξη του μοντέρνου τουρισμού.

Οι εννοιολογικές προσεγγίσεις σε σχέση με τον "τουρισμό" είναι πλέον τόσο πολλές που αξίζει μια σύντομη κατηγοριοποίηση του φαινομένου ώστε να γίνει πλέον σαφής διεύθυνση του τουριστικού φαινομένου στην κοινωνία.

Από κοινωνιολογική άποψη το τουριστικό φαινόμενο, η μετακίνηση δηλαδή με σκοπό την συλλογή εμπειριών και την ικανοποίηση αναγκών του μετακινούμενου, εμφανίζεται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό και χαρακτηρίζει όλες τις ελεύθερες κοινωνίες. Κοινωνίες δηλαδή που ξεπερνούν τη φάση της δουλείας ή δουλοπαροικίας, ή τη φάση της αυστηρά νομαδικής κοινωνικής δομής. Οι ελεύθερες λοιπόν κοινωνίες παρουσιάζουν φαινόμενα τουρισμού, ανεξάρτητα από την φάση κοινωνικής τους εξέλιξης, π.χ. ανεξάρτητα από τον μητριαρχικό ή πατριαρχικό τους χαρακτήρα, ανεξάρτητα από την ομαδικότητα ή τον ατομισμό, ανεξάρτητα από τη συσσώρευση επιστημονικής γνώσης και τον συσσωρευμένο πλούτο ή τις πρωτόγονες δοξασίες και την απόλυτη εξάρτηση από τη φύση. Κοινωνίες στις οποίες το τουριστικό φαινόμενο καταπιέζεται ή δεν υπάρχει είναι κοινωνίες μη ελεύθερες, και είναι αυτό τόσο καθοριστικό, ώστε μπορεί να εισαχθεί ένα κριτήριο για το βαθμό ελευθερίας μιας κοινωνικής δομής με αντικείμενο την ύπαρξη και λειτουργία του

τουριστικού φαινομένου. Για παράδειγμα, σε αυστηρά θεοκρατικές κοινωνίες και σε κοινωνίες με σκληρά δικτατορικά καθεστώτα, συχνά έχουμε περιορισμό, παρεμπόδιση ή ολική απαγόρευση του τουρισμού. Αυτό εκδηλώνεται είτε με περιορισμό ή αποκλεισμό του εισερχόμενου τουρισμού είτε με περιορισμούς ή και απαγόρευση στα μέλη των κοινωνιών αυτών να κάνουν τουρισμό. Συνοπτικά, λοιπόν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι από κοινωνιολογική άποψη τουρισμός ίσον κοινωνική ελευθερία, και αντίστροφα κοινωνίες που παρεμποδίζουν τον τουρισμό είναι κοινωνικά ανελεύθερες.

Από άποψη πολιτισμική, το φαινόμενο του τουρισμού μπορεί να χαρακτηριστεί σαν η διάθεση για γνωριμία με, ή καλύτερα για "κοινωνία" άλλων πολιτισμών. Με βάση αυτό κοινωνίες και άτομα που έχουν πολιτιστική ωριμότητα είναι αυτά που δέχονται να γίνουν κοινωνοί, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, άλλων, παρεμφερών, ή και τελείως διαφορετικών πολιτισμικών, πρακτικών, εθίμων κλπ, που χαρακτηρίζουν ένα ανθρωπογενές περιβάλλον, κατά τεκμήριο διαφορετικό από το δικό τους. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο γεγονός ότι μόνο όταν υπάρχει πολιτιστική ωριμότητα δέχεται ένα άτομο ή μια κοινωνία να έλθει σε επαφή, να γίνει πολιτιστικός "κοινωνός" και να υπάρξει σε ανθρωπογενές περιβάλλον διάφορων - κατά τεκμήριο - πολιτιστικών πρακτικών από τις δικές του. Η πολιτιστική ανωριμότητα εκφράζεται με δύο κύρια χαρακτηριστικά, είτε τον πολιτιστικό φανατισμό και την πολιτιστική μυωπία, είτε με την παντελή έλλειψη πολιτιστικής παιδείας και συνειδητής πολιτιστικής συνισταμένης στην ψυχοσύνθεση ατόμων ή μικρο-κοινωνιών.

Ο τουρισμός επίσης είναι ένα καθαρά οικονομικό φαινόμενο. Όπως είδαμε παραπάνω, όσον αφορά τους τουρίστες, είναι άτομα ελεύθερα και με οικονομική υπόσταση. Άτομα δηλαδή που είτε από ανελεύθερα καθεστώτα είτε από οικονομική ανέχεια είναι εξαναγκασμένα να παραμένουν προσηλωμένα σε μια περιοχή, δεν μετέχουν στο τουριστικό φαινόμενο. Επίσης άτομα που είναι εξαναγκασμένα να μετακινηθούν, από οικονομικούς ή πολιτικούς παράγοντες, όπως δηλαδή οι οικονομικοί πρόσφυγες και οι πολιτικοί πρόσφυγες, πάλι δεν θεωρούνται ότι μετέχουν του φαινομένου του τουρισμού. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι αυτοί που μετέχουν στο τουριστικό φαινόμενο είναι μετακινούμενοι «οικεία βούληση», με τη δική τους θέληση δηλαδή και με αυτόνομη «οικονομική υπόσταση».

Στην μοντέρνα κοινωνική δομή του 21ου αιώνα βλέπουμε ότι ο τουρισμός είναι καθαρά οικονομικό φαινόμενο τεράστιας εμβέλειας και μεγέθους από όλες του τις πλευρές και σε όλες του τις διαστάσεις, και αναπτύσσεται σε όλο τον κόσμο, όπου υπάρχει κοινωνική ελευθερία, αλλά και στο διάστημα. Παράλληλα εμπερικλείει και ορισμένες φιλοσοφικές / πολιτιστικές αξίες των καιρών, όπως μια στροφή προς την προστασία του περιβάλλοντος και την προαγωγή μορφών ήπιου τουρισμού όπου αυτό είναι ακόμη εφικτό. Επίσης, παρατηρούμε, μια σαφή και συνεχή γεωγραφική επέκταση και ανάπτυξη των περιοχών που ασχολούνται με τον τουρισμό, σε όλον τον πλανήτη. Και όπως φαίνεται οι νέοι τουριστικοί προορισμοί αυξάνουν το μέγεθος της τουριστικής βιομηχανίας τους με ρυθμούς πολλαπλάσιους από τους κλασσικούς προορισμούς, ή τα παγκόσμια τουριστικά σταυροδρόμια.

Πρέπει να σημειώσουμε τέλος ότι η βιομηχανία του τουρισμού ήταν και είναι συνδεδεμένη με την πιο προηγμένη τεχνολογία κάθε εποχής, την ονομαζόμενη τεχνολογία αιχμής, είτε στον τομέα των μεταφορών (πλοίο, αεροπλάνο, διαστημικό λεωφορείο και δορυφόρος..) είτε στις επικοινωνίες επιχειρήσεων αλλά και των επισκεπτών, στο management των επιχειρήσεων (εφαρμογές Η/Υ και Διαδικτύου στα συστήματα κρατήσεων), είτε στα υλικά και τη διαχείρισή τους (logistics), είτε στα οικονομικά (financial management, accounting) καθώς επίσης στο τουριστικό marketing κάθε μορφής, και γενικά σε όλες τις δραστηριότητες του τουριστικού φαινομένου, για να μην επεκταθούμε περαιτέρω. Η τεχνολογία παλαιότερα, αλλά και σήμερα οδηγεί τον τουρισμό, και ο τουρισμός βάζει συνεχώς προκλήσεις και στόχους στην τεχνολογία.

Κλείνοντας μπορούμε να πούμε ότι το φαινόμενο του τουρισμού είναι μια από τις αρχαιότερες - όπως είδαμε - και σημαντικότερες οικονομικές «βιομηχανίες» παγκοσμίως. Ο τουρισμός προάγει και προάγεται από τον πολιτισμό, την κοινωνική ελευθερία και τις έννοιες του ανθρωπισμού και είναι ίσως το ευγενέστερο αρχέγονο ανθρώπινο γνώρισμα.

2.2.3 Παράγοντες που καθορίζουν την τουριστική ζήτηση

Η οικονομική θεωρία υποστηρίζει ότι το εισόδημα και οι άλλοι παράγοντες που σχετίζονται με τις τιμές παίζουν βασικό ρόλο στον καθορισμό της ζήτησης του τουρισμού διεθνώς. Καθώς ο τουρισμός θεωρείται παγκοσμίως ένα προϊόν πολυτελείας, δεν είναι παράξενο ότι η επεξεργασία τέτοιων μεταβλητών έχει κυριαρχήσει στις μελέτες τα προηγούμενα χρόνια.

Ένα μεγάλο μέρος των ερευνών έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι παράγοντες που σχετίζονται με οικονομικά μεγέθη έχουν από μόνοι τους μεγάλη επίδραση στη μεταβολή των τουριστικών μεγεθών και δαπανών. Παρόλα αυτά, είναι δεδομένο ότι και οι παράγοντες που δεν εξαρτώνται από οικονομικούς δείκτες έχουν ιδιαίτερη σημασία. Έχει αναφερθεί ότι

υπάρχουν πάρα πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν την ζήτηση και είναι πολύ μικροί για να εκτιμηθούν ξεχωριστά, αλλά εξεταζόμενοι σε συνδυασμό είναι τόσο σημαντικοί όσο οι τιμές και το εισόδημα για τον προσδιορισμό της τουριστικής ανάπτυξης.

Για το θέμα αυτό κάποιοι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η βασική διαφορά μεταξύ αυτών των δύο τύπων παραγόντων είναι ότι οι μεταβλητές που βασίζονται σε οικονομικά στοιχεία μπορούν να εφαρμοστούν σε περιπτώσεις που εξετάζεται η ζήτηση από μία χώρα προέλευσης σε όλες τις χώρες προορισμού, ενώ οι κοινωνιολογικές μεταβλητές έχουν να κάνουν περισσότερο με την επιλογή συγκεκριμένων προορισμών ή μορφών τουρισμού.

- Εισόδημα

Παλαιές έρευνες μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το εισόδημα είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας από αυτούς που καθορίζουν τη ζήτηση, διεθνώς. Ένας παράγοντας που φαίνεται επίσης να έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η κατανομή του εισοδήματος, παρόλα αυτά πολύ λίγες μελέτες εξέτασαν αυτόν τον παράγοντα λεπτομερώς. Ένας αριθμός ερευνητών έχει εξετάσει την πιθανότητα εφαρμογής ενός ορίου, αφού το εισόδημα φαίνεται να μην είναι ιδιαίτερα σημαντικό κάτω από ένα ορισμένο επίπεδο, και μια διαστρεβλωμένη κατανομή του εισοδήματος είναι πολύ πιθανό να περιορίσει το μερίδιο του πληθυσμού που έχει τη δυνατότητα να ταξιδέψει στο εξωτερικό.

Έχει προταθεί η επίδραση της κατανομής του εισοδήματος να διαφοροποιείται με βάση το αν η χώρα είναι βιομηχανικά ανεπτυγμένη ή όχι. Αυτό γίνεται, γιατί στις ανεπτυγμένες χώρες μια πιο ομαλή κατανομή του εισοδήματος μπορεί να αυξήσει τη ζήτηση, τη στιγμή που σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες μια λιγότερο ομαλή κατανομή του εισοδήματος μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένο αριθμό ταξιδιών στο εξωτερικό. Χρειάζεται πάντως ιδιαίτερη προσοχή στην κατανόηση αυτών των εκτιμήσεων, καθώς έχει σημειωθεί ότι οι περισσότερες μελέτες επιτρέπουν στη μεταβλητή του εισοδήματος να μεταφέρει το συνδυασμένο αποτέλεσμα όλων των παραγόντων, οι οποίοι έχουν αυξηθεί σταθερά μέσα στο χρόνο. Είναι πολύ πιθανό αυτές οι μελέτες να τείνουν να υπερτιμήσουν την ευαισθησία μεταβολής των τουριστικών μεγεθών σε αυξήσεις στο εισόδημα. Σε επίπεδα υψηλών εισοδημάτων, μία αύξηση στο εισόδημα μπορεί να οδηγήσει σε μεγάλο βαθμό σε αύξηση των δαπανών, με μικρή επίδραση στα τουριστικά μεγέθη. Αντίθετα, σε περιπτώσεις χαμηλών εισοδημάτων η αύξηση του εισοδήματος βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την αύξηση της πιθανότητας ταξιδιού. Ένα ακόμη

σημείο που πρέπει να προσεχθεί, είναι ότι κάποιες μελέτες έχουν υπερτιμήσει την επίπτωση που έχει το εισόδημα της χώρας προέλευσης στον εισερχόμενο τουρισμό.

- Τιμή

Μεγάλη προσοχή πρέπει να δοθεί στην αξιολόγηση της επίδρασης της τιμής στην τουριστική ζήτηση. Η οικονομική θεωρία επιβεβαιώνει ότι ο παράγοντας της τιμής πρέπει να περιλαμβάνεται σε κάθε μελέτη που αφορά στη ζήτηση, αλλά ιδιαίτερα στη μελέτη του τουρισμού η επίδραση της τιμής είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Πολλές μελέτες έχουν κάνει μια σημαντική προσπάθεια να εκτιμήσουν τα αποτελέσματα που έχει η επίδραση της τιμής. Παρόλα αυτά, όλες οι μελέτες αντιμετώπισαν μια σημαντική δυσκολία στο να καταλήξουν σε μια κατάλληλη μέθοδο μέτρησης της τιμής. Στο γενικό πλαίσιο του διεθνούς τουρισμού, η τιμή περιλαμβάνει τη δύναμη του ξένου νομίσματος για αγορά τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών στη χώρα προορισμού, το κόστος της μετακίνησης μεταξύ των χωρών και την επίδραση της μεταβολής της ισοτιμίας του συναλλάγματος στην αγοραστική δύναμη. Εκτός από τα παραπάνω, η τιμή μπορεί να περιλαμβάνει και το κόστος ευκαιρίας του ταξιδιωτικού χρόνου (το οποίο φαίνεται να έχει ιδιαίτερη σημασία για ταξίδια σε μακρινούς προορισμούς) καθώς και ένα “ασφάλιστρο” που θα καλύπτει τον κίνδυνο του ταξιδιού σε συγκεκριμένους προορισμούς. Επιπλέον, καθώς οι τουρίστες συνήθως επισκέπτονται περισσότερες από μία χώρες σε ένα ταξίδι, η τιμή κάθε ξεχωριστού προορισμού μπορεί να είναι μια σύνθετη ιδέα.

Πολλοί ερευνητές έχουν διαφωνήσει σχετικά με το πως οι δείκτες του πληθωρισμού και της ισοτιμίας του συναλλάγματος μπορούν να μοντελοποιηθούν. Η πιο δημοφιλής άποψη είναι ότι οι τουρίστες αντιδρούν διαφορετικά σε μια μεταβολή στην ισοτιμία του νομίσματος από ότι στις μεταβολές του πληθωρισμού. Έχει συχνά παρατηρηθεί ότι οι τουρίστες είναι πολύ καλά ενημερωμένοι πάνω στους δείκτες των ισοτιμιών αλλά έχουν ελλιπή ενημέρωση πάνω στους δείκτες τιμών. Ως εκ τούτου, οι τουρίστες συναλλάγματος είναι πολύ πιθανόν να αλλάξουν τη διάρκεια παραμονής τους ή το ύψος των ημερήσιων εξόδων, με βάση τις τιμές που συναντούν στη χώρα προορισμού. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν οι ερευνητές είναι ότι οι δείκτες ισοτιμιών και πληθωρισμού είναι πολύ πιο σημαντικοί απ’ ότι πολλοί μπορεί να θεωρούν. Ειδικότερα πιστεύεται ότι οι δύο δείκτες έχουν την ίδια επίδραση πάνω στην ζήτηση μακροπρόθεσμα, αλλά βραχυπρόθεσμα η ζήτηση είναι πιο ευαίσθητη στους δείκτες ισοτιμιών.

Ένα επιπλέον πρόβλημα το οποίο μεγαλώνει τη δυσκολία της επιλογής κατάλληλων μεταβλητών της τιμής έχει να κάνει με τη διαθεσιμότητα των δεδομένων που σχετίζονται με την τιμή. Στην ιδανική περίπτωση, θα προτιμούσαμε δεδομένα στη μορφή ενός τουριστικού δείκτη τιμών και έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες για τη δημιουργία ενός τέτοιου μεγέθους. Είναι όμως φανερό ότι η προσπάθεια αυτή θα είχε να αντιμετωπίσει πάρα πολλά προβλήματα όπως ο καθορισμός ενός τυπικού “καλαθιού” αγαθών και υπηρεσιών. Η μοντελοποίηση διαφορετικών τύπων και κλάσεων τουρισμού θα απαιτούν επίσης ξεχωριστούς δείκτες τιμών που θα απεικονίζουν τη διαφορετική ανάμιξη και ποιότητα αγαθών και υπηρεσιών που καταναλώνεται από αυτούς. Οι Martin και Witt υπολόγισαν έναν δείκτη για το κόστος διαβίωσης των τουριστών και εξέτασαν την επεξηγηματική του δύναμη σε σύγκριση με τους δείκτες τιμών καταναλωτή. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, ενώ ο τουριστικός δείκτης δούλεψε καλύτερα, η διαφορά δεν ήταν σημαντική για να αιτιολογήσει την προσπάθεια για την απόκτηση των απαραίτητων δεδομένων. Συνεπώς, η πλειοψηφία των μελετών έχουν βασισθεί στη χρήση του δείκτη τιμών καταναλωτή (CPI), ενώ ένας αριθμός μελετών έχουν χρησιμοποιήσει άλλα μεγέθη, όπως δείκτες τιμών για ειδικές υπηρεσίες, ειδικούς δείκτες τιμών για ταξίδια, το κόστος στέγασης και διατροφής κ.α.

Σαν αποτέλεσμα όλων των παραπάνω, οι εκτιμήσεις των ελαστικότητων της τιμής ποικίλουν ιδιαίτερα. Σε ένα μεγάλο βαθμό, αυτό είναι αναμενόμενο. Είναι

λογικό, για παράδειγμα ότι τα επαγγελματικά ταξίδια θα είναι λιγότερο ευαίσθητα στην αλλαγή των τιμών από ότι τα ταξίδια αναψυχής. Έτσι, πολλές μελέτες εμφάνισαν υψηλές τιμές ελαστικότητας. Άλλες εμφάνισαν χαμηλές τιμές και σε μερικές περιπτώσεις παρουσιάστηκαν απρόβλεπτα πρόσημα και στατιστικά απαράδεκτες τιμές. Το αποτέλεσμα είναι ότι ακόμα υπάρχει αρκετή αβεβαιότητα στην επίδραση του πληθωρισμού (τιμών) στη ζήτηση και την κατανομή του τουρισμού.

- Δείκτες συναλλάγματος

Ο τρόπος συνυπολογισμού των δεικτών συναλλάγματος σαν επεξηγηματική μεταβλητή δεν είναι ξεκάθαρος λόγω της αλληλεξάρτησης μεταξύ της ισοτιμίας του συναλλάγματος και του ύψους του πληθωρισμού. Παρόλα αυτά, καθώς η ισοτιμία του συναλλάγματος μπορεί να μεταβάλλεται πιο γρήγορα από τον πληθωρισμό, πολλές μελέτες έχουν εξετάσει συγκεκριμένα την επίδραση του συναλλάγματος στην τουριστική ζήτηση. Η αυξομείωση στην ισοτιμία του συναλλάγματος μπορεί να επιφέρει πολλές διαφορετικές παρενέργειες.

Οι συνέπειες μιας δυσμενούς αλλαγής μπορεί να περιλαμβάνουν:

1. λιγότερα ταξίδια στο εξωτερικό
2. ταξίδια σε διαφορετικούς προορισμούς
3. συρρίκνωση στις δαπάνες και στη διάρκεια παραμονής
4. αλλαγές στον τρόπο και το χρόνο ταξιδιού
5. συρρίκνωση στις δαπάνες για επαγγελματικά ταξίδια.

Σε αντίθεση, μερικές από τις συνέπειες μιας ευνοϊκής αλλαγής μπορεί να είναι:

1. περισσότερες δαπάνες για αγορά ειδών που δεν θα αγόραζαν αλλιώς
2. περισσότερες δαπάνες στους τομείς των αγαθών και υπηρεσιών
3. μετατόπιση των χρημάτων που ξοδεύονται από άλλους προορισμούς
4. προσέλκυση νέων τουριστών

Υπάρχουν ακόμη, όπως είναι φανερό, αρκετοί λόγοι για να περιμένει κανείς μια ποικιλία αποτελεσμάτων. Για παράδειγμα, αυτοί που ταξιδεύουν για επαγγελματικούς λόγους μπορεί να επηρεάζονται λιγότερο από τις νομισματικές ισοτιμίες. Σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, μια υποτίμηση είναι πιθανόν να έχει μικρή επίδραση στη ζήτηση για εσωτερικό τουρισμό. Οι αλλαγές στις ισοτιμίες είναι πιθανότερο να έχουν μικρή επίδραση στη συνολική ζήτηση καθώς σε παγκόσμιο επίπεδο θα υπάρχουν ταυτόχρονα “νικητές” και “ηττημένοι”, αφού η κίνηση των τουριστών μεταξύ ζευγαριών χωρών θα επηρεάζεται προς τη μία κατεύθυνση μόνο.

- Κόστος μεταφοράς

Για πολλούς “επίδοξους” τουρίστες, η τιμή του εισιτηρίου αποτελεί το βασικό εμπόδιο που πρέπει να ξεπεράσουν, πριν καταλήξουν στην υλοποίηση οποιασδήποτε απόφασης. Το κόστος μεταφοράς είναι κάτι που όλοι οι τουρίστες πρέπει να “ανεχθούν” πριν μπορέσουν να απολαύσουν το ταξίδι τους.

Όπως και με τους άλλους παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση, ο υπολογισμός του κόστους μεταφοράς παρουσιάζει σημαντικές δυσκολίες. Τα προβλήματα ανακύπτουν λόγω των διαφορετικών μέσων με τα οποία μπορεί κανείς να ταξιδέψει (αυτοκίνητο, τρένο, charter, προγραμματισμένη πτήση κλπ). Επίσης σοβαρό πρόβλημα προκύπτει από το ότι οι τιμές ποικίλουν ανάλογα με την περίοδο αλλά και την ποιότητα του ταξιδιού.

- Τάσεις και μόδα

Φαίνεται λογικό ότι οι προορισμοί των διακοπών υπόκεινται σε μία διαδικασία κύκλου ζωής και ότι ο κύκλος αυτός θα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις προτιμήσεις των τουριστών που αλλάζουν και από τη μόδα. Η μοντελοποίηση της τάσης μέσα στο χρόνο, θεωρητικά φαίνεται εύκολη. Στην πράξη έχουν προκύψει σημαντικά προβλήματα. Το πιο σημαντικό είναι αυτό της πολυσυγγραμμικότητας με άλλες επεξηγηματικές μεταβλητές, ειδικότερα το εισόδημα, αλλά πιθανόν και με όλους τους άλλους παράγοντες που μεταβάλλονται μέσα στο χρόνο.

Παρόλα τα προβλήματα, ένας αριθμός ερευνητών έχει διαφωνήσει για το αν θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται ένας όρος τάσης-χρόνου με σκοπό να διαχωριστεί η επίδραση των προτιμήσεων που αλλάζουν, από τις άλλες τυχαίες μεταβλητές. Αυτές οι δυσκολίες στη μοντελοποίηση συνήθως εμποδίζουν την εξαγωγή καθαρών συμπερασμάτων για το ρόλο των τουριστικών προτιμήσεων που αλλάζουν.

Γενικά τα συμπεράσματα, υποστηρίζουν την παρουσία συστηματικών αλλαγών μέσα στο χρόνο. Παρόλα αυτά υπάρχει και εδώ διαφωνία σχετικά με το αν αυτές οι συστηματικές αλλαγές έχουν πραγματικό νόημα.

- Ειδικά γεγονότα και εικονικές μεταβλητές

Πολλές μελέτες έχουν εισάγει εικονικές μεταβλητές για πολλούς λόγους. Συνήθως, οι εικονικές μεταβλητές εισάγονται για να ερμηνεύσουν την επίδραση ειδικών γεγονότων, τα οποία μπορεί να έχουν παροδική επίδραση στη ζήτηση. Ένα ιδιαίτερα μεγάλο εύρος παραγόντων μπορεί να μοντελοποιηθεί με αυτόν τον τρόπο. Συγκεκριμένα, προηγούμενες έρευνες έχουν συμπεριλάβει εικονικές μεταβλητές για να μοντελοποιήσουν τις επιπτώσεις της πολιτικής αστάθειας και της κοινωνικής αναταραχής, των τρομοκρατικών ενεργειών, των ταξιδιωτικών περιορισμών, τις αλλαγές στις διευκολύνσεις στα duty-free, την οικονομική ύφεση, τα αθλητικά γεγονότα, την πετρελαϊκή κρίση, τους εθνικούς εορτασμούς κ.α.

Οι εικονικές μεταβλητές έχουν επίσης χρησιμοποιηθεί για να ερμηνεύσουν και άλλες αλλαγές, όπως η χρήση διαφορετικών πηγών δεδομένων στις μεθόδους εγγραφής. Επιπρόσθετα, σε μελέτες χρονοσειρών που περιλαμβάνουν χρονικές περιόδους μικρότερες του ενός χρόνου οι εικονικές μεταβλητές έχουν χρησιμοποιηθεί για να ληφθεί υπόψη η επίδραση της εποχικότητας.

- Πληθυσμός

Το πλήθος των ξένων τουριστών από μια δεδομένη χώρα προέλευσης είναι αναμενόμενο να βασίζεται στον πληθυσμό της χώρας αυτής. Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο πληθυσμός μιας χώρας, τόσο περισσότερα ταξίδια γίνονται στο εξωτερικό. Υπάρχουν πάρα πολλές μελέτες στις οποίες χρησιμοποιήθηκε ο πληθυσμός σαν επεξηγηματική μεταβλητή. Ο μόνος λόγος για να μη χρησιμοποιηθεί ο πληθυσμός σαν επεξηγηματική μεταβλητή είναι το ότι η παρουσία του μπορεί να προκαλέσει προβλήματα πολυσυγγραμμικότητας.

2.3 Ορισμός οικονομικής ανάπτυξης

2.3.1 Εισαγωγή

Είναι γνωστό ότι ο βασικότερος στόχος των σύγχρονων οικονομικών συστημάτων είναι η συνεχής οικονομική πρόοδος, δηλαδή η συνεχής αύξηση του εθνικού προϊόντος μιας χώρας και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των μελών της αντίστοιχης κοινωνίας.

Ο στόχος αυτός είναι συνήθως γνωστός και ως **οικονομική ανάπτυξη**. Είναι στόχος μακροχρόνιος, γιατί η ικανοποίησή του εξαρτάται από την αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων της χώρας.

Η προσπάθεια να δοθεί ένας ορισμός για την έννοια και το περιεχόμενο της ανάπτυξης είναι ένα έργο που θα κατέληγε να περιορίσει την έννοια αυτή σε κάποια πλαίσια, αφαιρώντας από αυτή, ίσως, μερικά κοινωνικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που περιλαμβάνει η εξέλιξη μιας κοινωνίας. Αυτός ο κίνδυνος υπάρχει γιατί το περιεχόμενο της ανάπτυξης είναι πολυδιάστατο και εξαρτημένο από το σύστημα αξιών και προτιμήσεων που βάζει μία κοινωνία για την εξέλιξή της. Η έννοια δηλαδή της ανάπτυξης δεν είναι μια ουδέτερη έννοια που εκφράζεται με αριθμούς ή με μετρήσεις διαφόρων μεγεθών. Αντίθετα, έχει σχέση με τη συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα και με τη μορφή της εξέλιξης που έχει πάρει η δραστηριότητα μιας κοινωνίας (σα χώρα, ή σαν περιοχή, ή σαν κοινωνική ομάδα κ.λπ.)

Ο όρος «οικονομική ανάπτυξη», χρησιμοποιείται κυρίως σε αναφορές για τις μη αναπτυγμένες χώρες και περιλαμβάνει την αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων μιας οικονομίας με την επακόλουθη αύξηση του προϊόντος και του πλούτου ώστε να ικανοποιηθούν βασικές ανάγκες των ατόμων και των ομάδων, αλλά περιλαμβάνει και σοβαρές διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία, στον τρόπο παραγωγής, στην αποταμιευτική συμπεριφορά των ατόμων αλλά και κοινωνικές αλλαγές που αφορούν τους θεσμούς, τους φορείς αλλά και τις κοινωνικές συνθήκες για τη βελτίωση του επιπέδου και τις ποιότητας ζωής των ανθρώπων.

Αντίθετα, για τις ήδη αναπτυγμένες χώρες, χρησιμοποιείται κατά κανόνα ο όρος «οικονομική μεγέθυνση», όπου οι κοινωνικές συνθήκες έχουν μορφοποιηθεί ανάλογα με το σύστημα αξιών που επικράτησε σε κάθε χώρα και που μόνο οριακές διαφοροποιήσεις υφίσταται. Επομένως, θα λέγαμε, ότι η οικονομική πρόοδος αναφέρεται αποκλειστικά στη μεγέθυνση του εισοδήματος.

2.3.2 Παράγοντες που συντελούν στην οικονομική ανάπτυξη

Η ποσότητα και η ποιότητα των συντελεστών της παραγωγής (φύση, εργασία , κεφάλαιο και συμπληρωματικά η τεχνολογία και η παραγωγικότητα), προσδιορίζουν το μέγεθος του εθνικού προϊόντος αλλά και επηρεάζονται από αυτό. Επομένως, σε μια έρευνα για τη διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης, κεντρικό θέμα πρέπει να αποτελούν οι αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στην ανάπτυξη και στη μακροχρόνια προσφορά των συντελεστών που προαναφέρθηκαν.

Σημαντικές, όμως, είναι στη διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και οι αλληλεπιδράσεις ανάμεσα σε μερικούς εξωοικονομικούς παράγοντες (κοινωνικές αξίες, κοινωνικοοικονομική οργάνωση, θεσμοί, οργάνωση δημόσιας διοίκησης κ.λπ.) που αποτελούν αυτό που ονομάζουμε «συνθήκες περιβάλλοντος».

- Έδαφος – Φυσικοί πόροι

Η σημασία της **ποσότητας** του συντελεστή αυτού για την οικονομική ανάπτυξη είναι προφανής. Χώρες με αφθονία φυσικών πόρων (καλλιεργήσιμης γης, δασών, υδάτινων πόρων αποθεμάτων ορυκτών κ.λπ.) είναι σε πλεονεκτική θέση

στην προσπάθεια για ανάπτυξη σε σύγκριση με τις χώρες όπου παρατηρείται στενότητα των πόρων αυτών. Με μια απλή σύγκριση των χωρών που έχουν αφθονία φυσικών πόρων αναλογικά με τον πληθυσμό τους και εκείνων που έχουν άφθονο πληθυσμό σε σχέση με τους φυσικούς πόρους που διαθέτουν, καταλήγει κανείς εύκολα στο συμπέρασμα ότι η ανάπτυξη των πρώτων είναι ευκολότερη από ότι η ανάπτυξη των τελευταίων.

Η **ποιότητα** και η **τοποθεσία** των φυσικών πόρων παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο, γιατί από τους παράγοντες αυτούς εξαρτάται αν οι πόροι που υπάρχουν σε μια χώρα είναι οικονομικά αξιοποιήσιμοι ή όχι. Αν η ποιότητα δεν είναι καλή ή η τοποθεσία τους είναι ακατάλληλη, τότε παρά τη μεγάλη ενδεχομένως ποσότητά, η σπουδαιότητά τους για την ανάπτυξη της χώρας μπορεί να είναι ασήμαντη. Βέβαια, μια τέτοια κατάσταση μπορεί να αλλάξει μακροχρόνια, είτε με βελτίωση και νέες επιστημονικές εφαρμογές στην τεχνολογία της εξόρυξης, του εμπλουτισμού, της μεταφοράς κ.λπ., είτε αν σημειωθεί σημαντική αύξηση στην τιμή τους στη διεθνή αγορά, οπότε με τη νέα τιμή είναι δυνατό να καλύπτεται το κόστος εκμετάλλευσης των πόρων αυτών και να καταστούν έτσι αξιοποιήσιμοι. Αυτό συνέβη μετά το 1970 με το πετρέλαιο. Η αύξηση της τιμής του πετρελαίου από το 1973 και μετά επέτρεψε την εκμετάλλευση του πετρελαίου του βυθού των θαλασσών.

Η **υπερβολική** και **απρογραμματίστη εκμετάλλευση** των φυσικών πόρων όμως, δημιουργεί κινδύνους για τη μακροχρόνια συνέχιση της οικονομικής ανάπτυξης (π.χ. τα ορυκτά, τα οποία κινδυνεύουν με εξάντληση διότι δεν ανανεώνονται).

Τέλος, η **ανακάλυψη νέων πλουτοπαραγωγικών πηγών**, συντελεί αφενός στην απομάκρυνση του χρόνου εξάντλησης των υπολοίπων πόρων, αφετέρου στη διενέργεια επενδύσεων για την εκμετάλλευση αυτών των νέων πηγών.

- Πληθυσμός – Ανθρώπινοι πόροι

Η φύση προσφέρει μεν τα πρωτογενή μέσα για την ανάπτυξη, αλλά μόνη της δεν εξασφαλίζει ανάπτυξη. Για την αξιοποίηση των φυσικών πόρων είναι απαραίτητη η μεσολάβηση του ανθρώπινου παράγοντα με την προσφορά εργασίας.

Σημασία έχει η **ποιότητά** του εργατικού δυναμικού μιας χώρας (υγεία, μόρφωση, δραστηριότητα). Χώρες με ικανό εργατικό δυναμικό είναι σε θέση να αντισταθμίσουν το μειονέκτημα της στενότητας φυσικών πόρων, αναπτύσσοντας κλάδους που στηρίζονται κυρίως στην υψηλή αποδοτικότητα του ανθρώπινου παράγοντα. Μια μεταβολή της παραγωγικότητας της εργασίας, έχει συνήθως σαν αποτέλεσμα τη μεταβολή του συνολικού εθνικού προϊόντος και κατά συνέπεια και του κατά κεφαλή προϊόντος και έτσι συντελούν στη διαμόρφωση τόσο του ύψους της κατανάλωσης όσο και του ύψους της αποταμίευσης. Το δεύτερο επηρεάζει το ύψος των επενδύσεων και επομένως και το ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης.

Σημαντικό ρόλο για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας παίζει και το **μέγεθος** του πληθυσμού αυτής. Μικρό μέγεθος πληθυσμού, σημαίνει περιορισμένη εσωτερική αγορά και επομένως περιορισμένες δυνατότητες να στηριχθεί η οικονομική ανάπτυξη στην εσωτερική ζήτηση. Προβλήματα, όμως, δημιουργεί και ο υπερπληθυσμός μιας χώρας, σε συνδυασμό με τις ποσότητες των άλλων συντελεστών με τους οποίους η εργασία συμπράττει στην παραγωγική διαδικασία. Για παράδειγμα, αν η αύξηση της ποσότητας του συντελεστή εργασίας δεν ακολουθείται από ανάλογη αύξηση του υλικού κεφαλαίου (εξοπλισμός) ή από βελτίωση της τεχνολογίας, η παραγωγικότητα θα μειωθεί.

- Κεφάλαιο

Για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, πολύ σημαντικό ρόλο παίζει και η συγκέντρωση του απαιτούμενου υλικού κεφαλαίου. Αυτό αποτελείται από βιομηχανικές εγκαταστάσεις, μηχανήματα, λιμάνια, αεροδρόμια, μεταφορικά μέσα, αποθέματα υλών και άλλα στοιχεία υλικού κεφαλαίου, χωρίς τα οποία μία οικονομία δεν μπορεί παρά να βρίσκεται σε πρωτόγονη κατάσταση. Με τη χαμηλή παραγωγικότητα δε θα είναι σε θέση να ικανοποιήσει ούτε τις βασικές ανάγκες των κατοίκων της.

Για τη δημιουργία υλικού κεφαλαίου απαιτούνται επενδύσεις. Για τη χρηματοδότηση δε των επενδύσεων, είναι αναγκαίο να συγκεντρώνει η κοινωνία ένα ποσοστό του εισοδήματός της με τη μορφή της αποταμίευσης.

Στις υποανάπτυκτες οικονομικά χώρες, η αύξηση του διαθέσιμου πραγματικού κεφαλαίου είναι χαμηλή και δεν υπερβαίνει συνήθως το ποσοστό αύξησης του πληθυσμού, με αποτέλεσμα να καθίσταται αδύνατη και η αύξηση του εθνικού προϊόντος με ρυθμούς ταχύτερους από τους ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού.

Σκοπός των χωρών αυτών, είναι η αύξηση του ποσοστού αποταμίευσης του εθνικού προϊόντος και η μείωση του ποσοστού κατανάλωσης, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ρυθμός συσσώρευσης κεφαλαίου ταχύτερος τουλάχιστον από το ρυθμό αύξησης του πληθυσμού και η μετατροπή αυτού του κεφαλαίου σε παραγωγικές επενδύσεις.

- Τεχνολογική πρόοδος

Για πολλά χρόνια, από τους κλασικούς οικονομολόγους, η έμφαση για την αύξηση της παραγωγικότητας δίνονταν στις επιχειρηματικές πρωτοβουλίες. Η τεχνολογία θεωρούνταν ότι αποτελούσε εξωγενή παράγοντα που εξαρτώνταν από τυχαίες ανακαλύψεις ή από αποτελέσματα επινοητικότητας των ατόμων και όχι από συστηματική επιστημονική έρευνα. Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι δεν ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με την ανάλυση της σημασίας της τεχνολογίας, γιατί θεωρούσαν ότι έτσι κι αλλιώς είναι αυτονόητο ότι μια τεχνική πρόοδος θα υπάρχει.

Η έξαρση της σημασίας της τεχνολογίας κατά τις τελευταίες δεκαετίες οφείλεται στη συνειδητοποίηση ότι αυτή συμβάλλει καθοριστικά στην αύξηση της παραγωγικότητας.

Διάφορες έρευνες, που αναφέρονται σε αναπτυσσόμενες χώρες, συμπεραίνουν ότι η οικονομική ανάπτυξη των χωρών αυτών συντελέστηκε σε μεγάλο βαθμό με την αύξηση της παραγωγικότητας που οφείλεται κυρίως στην τεχνική πρόοδο.

Παρ' όλα αυτά, πολλές χώρες δεν ασχολήθηκαν αρκετά με την οργάνωση φορέων έρευνας και τεχνολογία, με αρνητικά επακόλουθα. Στην Ελλάδα, μόλις το 1982 ιδρύθηκαν υπηρεσίες έρευνας και τεχνολογίας σε επίπεδο υπουργείου, για να δοθεί η σημασία που απαιτείται στον παράγοντα αυτόν.

- Παραγωγικότητα

Η παραγωγικότητα, δηλαδή το παραγωγικό αποτέλεσμα κατά εργαζόμενο, είναι επίσης σημαντικό ζήτημα για την οικονομική ανάπτυξη. Είναι αυτονόητο ότι μεγαλύτερο παραγωγικό αποτέλεσμα για κάθε εργαζόμενο, σημαίνει συνολικά μεγαλύτερο εθνικό προϊόν. Ο βαθμός της παραγωγικότητας εξαρτάται από τη σωστή οργάνωση, το σωστό καταμερισμό εργασίας, τη μόρφωση, την εξειδίκευση προσωπικού κ.λπ.

Η παραγωγικότητα ποικίλει κατά τομέα παραγωγικής δραστηριότητας μέσα στην ίδια χώρα, αλλά και κατά επιχείρηση ή κλάδο μέσα στον ίδιο τομέα.

Η παραγόμενη αξία κατά εργαζόμενο σε μία χώρα, είναι συνήθως αισθητά μικρότερη στον πρωτογενή τομέα (γεωργία) από ότι στο δευτερογενή και στον τριτογενή τομέα (βιομηχανία, υπηρεσίες). Η ανισότητα της παραγωγικότητας ανάμεσα στον πρωτογενή τομέα και στις άλλες δραστηριότητες είναι μεγαλύτερη στις υποανάπτυκτες χώρες, κι αυτό γιατί η προσαρμογή των χωρών αυτών στις σύγχρονες μεθόδους τεχνικής και οργάνωσης είναι βραδύτερη στον αγροτικό τομέα από ότι στο βιομηχανικό.

Τέλος, η παραγωγικότητα αυξάνεται ταχύτερα στους δυναμικούς κλάδους της οικονομίας, δηλαδή σ' εκείνους που εμφανίζουν υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης λόγω ταχύτερης αύξησης της ζήτησης των προϊόντων τους.

- Δημόσια διοίκηση

Όταν μιλάμε για Δημόσια Διοίκηση, στην ουσία κάνουμε λόγο για δημιουργικό κράτος, σταθερότητα περιβάλλοντος και παιδεία.

Το κράτος είναι αυτό που οφείλει να είναι ο εμπνευστής και οργανωτής της ανάπτυξης, φορέας για τη δημιουργία υποδομής και στήριξης πρωτοβουλιών και φορέας για τη δημιουργία νοοτροπίας ανάπτυξης στο λαό. Μια ικανοποιητική κρατική οργάνωση, για να είναι δημιουργική, οφείλει να προχωρεί σε μετασχηματισμούς, φροντίζοντας παράλληλα να διατηρεί σταθερό το περιβάλλον και να διαχέει την παιδεία και τη μόρφωση με σκοπό τη δημιουργία αναπτυξιακής νοοτροπίας και ικανότητας στο λαό.

Το περιβάλλον (κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό) μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η οικονομική δραστηριότητα, επηρεάζει σοβαρά την ανάπτυξη. Χωρίς το κατάλληλο πλαίσιο νόμων, την ικανή και ευέλικτη δημόσια διοίκηση, υπάρχει κίνδυνος η αναπτυξιακή διαδικασία να μην αποκτήσει δύναμη. Η συνέχεια και η συνέπεια στην εφαρμογή των νόμων στη διαμόρφωση και εκτέλεση των κρατικών και διοικητικών αποφάσεων, είναι αναγκαίες για τη σταθερότητα του περιβάλλοντος δράσης. Σταθερότητα στο πολιτικό και διοικητικό πλαίσιο δε σημαίνει βέβαια ακινησία και αδράνεια. Αντίθετα, ενδείκνυται η προσαρμογή του νομικού καθεστώτος και του κρατικού μηχανισμού προς τις νέες συνθήκες που δημιουργούνται κάθε φορά, και οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις οφείλονται στην επίδραση πετυχημένης πολιτικής οικονομικής ανάπτυξης.

Τέλος, η παιδεία είναι μία από τις σημαντικότερες αρμοδιότητες του κράτους για ανάπτυξη. Έχει πρωταρχική σημασία το είδος και η επάρκεια της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες, αλλά και η διαρκής επιμόρφωση του λαού πέρα από τις βασικές εκπαιδευτικές λειτουργίες.

2.4 Ανασκόπηση βιβλιογραφίας

Η τεράστια ανάπτυξη του τουρισμού, αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός, αφού αυτός περιλαμβάνει το 65% του συνόλου των διεθνών συντοριακών αφίξεων, αποφέροντας από το 1981 ήδη ένα άκρως θετικό υπόλοιπο στο «ταξιδιωτικό ισοζύγιο» με συνολικές εισπράξεις οι οποίες φθάνοντας το 5% των πιστώσεων από αγαθά και υπηρεσίες, συμμετέχουν θετικά στην ισορροπία του ισοζυγίου πληρωμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον ο τουρισμός έχει θετικότερη επίδραση στην απασχόληση, με σύνολο απασχολούμενων περί τα 7,5 εκατομμύρια ή το 6% του συνόλου της απασχόλησης, ενώ όσον αφορά την περιφερειακή ανάπτυξη μπορεί να αποτελέσει βασικό στοιχείο μιας πολιτικής μείωσης ή και εξισορρόπησης της ανεργίας. (Ζαχαράτος Γ., 1986)

Στα περισσότερα κράτη, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, ο τουρισμός δεν αποτελεί ξεχωριστό κλάδο της εθνικής οικονομίας. Για παράδειγμα, τα στατιστικά που υπάρχουν για τον τουρισμό στην ελληνική οικονομία, εμπεριέχονται μέσα στη κατηγορία υπηρεσίες και έτσι υπάρχει μεγάλη δυσκολία διαχωρισμού του τουρισμού από τη γενική κατηγορία των υπηρεσιών.

Η οικονομική προσέγγιση του τουριστικού τομέα και συνεπώς η καταγραφή και ανάλυση των οικονομικών επιπτώσεών του, σημαίνει αρχικά την ακριβή οριοθέτησή του και στη συνέχεια τη λεπτομερή ανάλυση της θέσης του στο διεθνές εμπόριο και τις εθνικές οικονομίες. Απαιτείται δηλαδή η ακριβής καταγραφή και εκτίμηση όλων των ποσοτικών και ποιοτικών μεταβλητών που συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη. Χρειάζεται επίσης να καθοριστούν οι κύριοι παράγοντες που ενισχύουν ή παρεμποδίζουν τη μελλοντική ανάπτυξη του τουρισμού και να αναλυθούν τα οικονομικά αποτελέσματα της τουριστικής δραστηριότητας σε σχέση με άλλους οικονομικούς τομείς.

Πολλοί ερευνητές ασχολήθηκαν κατά καιρούς με τον τουρισμό διαφόρων χωρών και πώς αυτός επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη της συγκεκριμένης χώρας.

Πιο συγκεκριμένα, οι Christine Lim και Michael McAleer ασχολήθηκαν το 2002 με την έρευνα της μακροπρόθεσμης σχέσης μεταξύ της απαίτησης για το διεθνές ταξίδι στην Αυστραλία από Μαλαισία και μια ομάδα κύριων μακροοικονομικών μεταβλητών, συμπεριλαμβανομένου του εισοδήματος της Μαλαισίας, τις τιμές τουρισμού στην Αυστραλία, τις δαπάνες μεταφορών μεταξύ της Μαλαισίας και της Αυστραλίας, και τη συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ των δύο χωρών. Η έρευνα τους εξέτασε το βαθμό στον οποίο οι ετήσιες αλλαγές στις αφίξεις τουριστών από τη Μαλαισία συνδέονται με τις αλλαγές σε μερικές σημαντικές οικονομικές μεταβλητές, δηλαδή, εισόδημα, τιμές τουρισμού, δαπάνες μεταφορών και συναλλαγματικές ισοτιμίες. Κατέληξαν στην ύπαρξη μιας μακροπρόθεσμης σχέσης ισορροπίας μεταξύ των σημαντικών οικονομικών μεταβλητών που καθορίζουν τη διεθνή απαίτηση τουρισμού στην Αυστραλία από τη Μαλαισία.

Η έρευνα της Mary Walsh το 1996, εξέτασε τον τουρισμό της Ιρλανδίας από τις τέσσερις κύριες χώρες προορισμού : Η.Π.Α., Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία και Γερμανία. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής μας δείχνουν ότι οι παράγοντες τιμών και εισοδήματος ήταν μεταξύ των σημαντικότερων επεξηγηματικών μεταβλητών που καθορίζουν τα επίπεδα απαίτησης τουρισμού στην Ιρλανδία, αλλά και οι τιμές ελαστικότητας είχαν σημαντική σημασία, λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτικές πρωτοβουλίες τουρισμού παρελθόντος και παρόντος. Το εμπόριο ταξιδιού μεταξύ της Ιρλανδίας και των χωρών που εξετάζονται, οι σχετικές τιμές και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες φαίνεται να είναι συχνά τόσο σημαντικές όσο την εισοδηματική αύξηση. Τέλος, οι χώρες προορισμού είναι σαφώς ευαίσθητες ως προς την τιμή. Στην περίπτωση των γαλλικών και γερμανικών εξερχόμενων ταξιδιωτών, φαίνεται από τα αποτελέσματα ότι τα ταξίδια διακοπών στην Ιρλανδία υπόκεινται στην αδράνεια και οι ταξιδιώτες από αυτές τις αγορές είναι αργοί στην προσαρμογή στις αλλαγές στις τιμές.

Ο Νικόλαος Δρισάκης, σε μία ερευνά του μελέτησε τον τουρισμό της Ελλάδας ως μακροπρόθεσμο παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης, χρησιμοποιώντας την ανάλυση της αιτιότητας. Η έρευνα αυτή, προσπάθησε να εξετάσει τη σχέση μεταξύ διεθνείς αποδοχές τουρισμού, πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία και οικονομική ανάπτυξη, και η οποία βασίστηκε σε ένα πρότυπο διόρθωσης λάθους. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης αιτιότητας δείχνουν ότι οι διεθνείς αποδοχές τουρισμού και η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία προκαλούν την οικονομική ανάπτυξη με μια «ισχυρή αιτιώδη» σχέση, ενώ η οικονομική ανάπτυξη και η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία προκαλούν τις διεθνείς αποδοχές τουρισμού με μια «απλά αιτιώδη» σχέση.

Οι Juan Gabriel Brida, Edgar J Sanchez Carrera και W. Adrian Risso μελέτησαν τον αντίκτυπο του τουρισμού στην μακροπρόθεσμη μεξικανική οικονομική ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, ερεύνησαν τις πιθανές αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ των

δαπανών τουρισμού, της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας και της οικονομικής ανάπτυξης με τη χρησιμοποίηση τριμηνιαίων στοιχείων. Σαν αποτέλεσμα βρήκαν πως οι διεθνείς δαπάνες τουρισμού προσκρούουν θετικά στη μεξικάνικη οικονομική ανάπτυξη. Η ελαστικότητα του πραγματικού ΑΕΠ στις δαπάνες τουρισμού έδειξε ότι μια αύξηση 100% στις δαπάνες τουρισμού παράγει μια αύξηση σχεδόν 70% του πραγματικού προϊόντος.

Παρόμοια έρευνα με την παραπάνω, έκαναν και οι Bichaka Fayissa, Christian Nsiah και Badassa Tadasse τον Αύγουστο 2007, με σκοπό τη μελέτη του αντίκτυπου του τουρισμού στην οικονομική αύξηση και ανάπτυξη στην Αφρική. Η μελέτη τους αυτή ερεύνησε την πιθανή συμβολή του τουρισμού στην οικονομική αύξηση και ανάπτυξη μέσα στο συμβατικό νεοκλασικό πλαίσιο. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η αύξηση της βιομηχανίας τουρισμού συμβάλλει σημαντικά στο επίπεδο του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος και της οικονομικής ανάπτυξης των χωρών της νότιας Σαχάρας της Αφρικής. Οι αφρικανικές οικονομίες θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη βραχυπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξή τους και τις βιομηχανίες τουρισμού τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ3.1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα, από τα πρώτα κίβλας μεταπολεμικά χρόνια, βρίσκεται ανάμεσα στις πιο τουριστικές χώρες της Ευρώπης. Οι διεθνείς αφίξεις τουριστών από σχεδόν ανύπαρκτες το έτος 1950, φθάνουν τα 13 εκατομμύρια το έτος 2001 και υπολογίζεται ότι θα φθάσουν τα 15 εκατομμύρια μέχρι το έτος 2010. Στοιχεία από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού φανερώνουν ρυθμούς μεταβολής ανά δεκαετία που αγγίζουν το 1098% για την δεκαετία 1950-1960, το 302% για την δεκαετία 1960-1970, το 227% για την δεκαετία 1970-1980 κλπ., ρυθμοί μεταβολής υψηλότεροι από κάθε άλλη χώρα σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο. Το φυσικό περιβάλλον, η πολιτιστική κληρονομιά και η πλούσια ιστορία της αποτέλεσαν και αποτελούν ακόμη τα πλεονεκτήματα της Ελλάδας ως χώρας υποδοχής τουριστών. Η εξέλιξη αυτή έχει μετατρέψει τον τουριστικό τομέα σε ένα αρκετά δυναμικό κομμάτι της ελληνικής οικονομίας, οι άμεσες και έμμεσες επιδράσεις του οποίου συνεισφέρουν το 18-20% του ΑΕΠ.

Συνήθως τα κίνητρα για τουρισμό διαφέρουν από λαό σε λαό και από άνθρωπο σε άνθρωπο. Ορισμένα χαρακτηριστικά κίνητρα τουρισμού είναι τα επαγγελματικά, τα ψυχαγωγίας – ευχαρίστησης, της αναζήτησης περιπέτειας, της εκπαίδευσης, της υγείας, του αθλητισμού και της επίσκεψης αρχαιολογικών χώρων.

Η ανάπτυξη του τουρισμού τα τελευταία 40 χρόνια είναι πολύ μεγάλη, καθώς πέρασε από το επίπεδο των λίγων στον μαζικό τουρισμό. Σημαντικοί παράγοντες αυτής της αλλαγής ήταν τόσο η τεχνολογική ανάπτυξη η οποία μείωσε τις αποστάσεις, όσο και η ανάγκη για τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των εργαζομένων στον αναπτυσσόμενο κόσμο.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, ο τουρισμός διακρίνεται σε :

- 1) Εγχώριο, που αφορά τους κατοίκους μιας χώρας που ταξιδεύουν εντός αυτής (π.χ. Έλληνες εντός της Ελλάδας),
- 2) Εξερχόμενο, που αφορά τους κατοίκους μιας χώρας που ταξιδεύουν σε άλλη χώρα (π.χ. Έλληνες που ταξιδεύουν στην Αγγλία),
- 3) Εισερχόμενο, που αφορά τους αλλοδαπούς που ταξιδεύουν σε μια δεδομένη χώρα (π.χ. Άγγλοι που έρχονται στην Ελλάδα).

Τα είδη του τουρισμού στην Ελλάδα είναι τα εξής:

Θαλάσσιος Τουρισμός: Τα νησιά της Ελλάδος θεωρούνται από τα καλύτερα στον κόσμο και για το λόγο αυτό αποτελούν και ελκυστικούς τουριστικούς προορισμούς κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Αυτός ο τουριστικός πλούτος της Ελλάδας είναι μοναδικός στη Μεσόγειο και αξιοποιείται από ξένους επισκέπτες υψηλού εισοδηματικού και ποιοτικού επιπέδου. Ο θαλάσσιος τουρισμός ετησίως αποφέρει πολλά έσοδα στη χώρα.

Ενδημικός Τουρισμός: Ο ενδημικός τουρισμός αφορά κυρίως την τρίτη ηλικία τουριστών όπως για παράδειγμα συνταξιούχους αλλά και νεότερους που δεν έχουν δεσμεύσεις εργασίας στη χώρα τους και έχουν ανάγκη να ζήσουν σε καλύτερο κλίμα. Η Ελλάδα διαθέτει πολύ καλό κλίμα και ορισμένες περιοχές της χώρας μας είναι παραδείγματα τόπων όπου διαμένουν ξένοι για μακρές περιόδους ή έχουν κάνει τη δεύτερη κατοικία τους. Αυτό το είδος του τουρισμού είναι συνάρτηση του επιπέδου των υπηρεσιών υγείας, του επιπέδου της ψυχαγωγίας και της αποτελεσματικής προστασίας του περιβάλλοντος.

Εσωτερικός Τουρισμός: Ο εσωτερικός τουρισμός αποτελεί τη βάση της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής και ανταποκρίνεται σε ζωτικές ανάγκες του πληθυσμού. Στην Ελλάδα αναπτύσσεται με τη βοήθεια των διαφόρων τουριστικών οργανώσεων.

Κοινωνικός Τουρισμός: Ο κοινωνικός τουρισμός επιδιώκει την ενίσχυση από το κράτος, από τους εργοδότες, από τα συνδικάτα και από τα ασφαλιστικά ταμεία, των εργαζομένων και των οικογενειών τους που δεν έχουν τα οικονομικά μέσα εκείνα τα οποία θα τους βοηθήσουν να πραγματοποιήσουν ευχάριστες και φθηνές διακοπές. Η ενίσχυση αυτή πραγματοποιείται με διάφορους τρόπους όπως δημιουργία και λειτουργία κατάλληλων τουριστικών εγκαταστάσεων με χαμηλό κόστος, οικονομικές παροχές, εξασφάλιση καλύτερων τιμών μέσω ομαδικών κρατήσεων κ.λπ..

Εναλλακτικός Τουρισμός: Ο τουρισμός αυτός σηματοδοτεί μία νέα περίοδο τουριστικής ανάπτυξης και τουριστικής πολιτικής για τον ελληνικό χώρο.

Οι πρώτες προσπάθειες ξεκίνησαν από το τέλος της δεκαετίας του 1980. Τα κοινωνικά στρώματα που συμμετέχουν σε αυτό το τουρισμό είναι μέσης και άνω μόρφωσης αλλά και εισοδήματος. Τα σημαντικότερα είδη εναλλακτικού τουρισμού που υπάρχουν και τα οποία έχουν την δυνατότητα να αναπτυχθούν στην χώρα μας για να επιτευχθεί βιώσιμος τουρισμός είναι ο Οικοτουρισμός, ο Πολιτιστικός τουρισμός, ο Συνεδριακός τουρισμός, ο Αθλητικός τουρισμός, ο Θρησκευτικός τουρισμός, ο Ιαματικός τουρισμός, ο χιονοδρομικός τουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο ορειβατικός τουρισμός και ο περιπατητικός τουρισμός. (Ραφαήλ, Μ., 2001)

3.2 Ιστορική εξέλιξη του τουρισμού στην Ελλάδα

Ο τουρισμός, παρόλο που στηρίχτηκε από την αρχαιότητα έως σήμερα στον ελεύθερο χρόνο και τη μετακίνηση, εντούτοις παρουσίασε διαχρονικά μια μορφολογική εξέλιξη και μια διευρυμένη χωρικά διάρθρωση.

Στην αρχαία Ελλάδα και στην αρχαία Ρώμη, ο ελεύθερος χρόνος απεικόνιζε την προέλευση και την τάξη των πολιτών που ήταν ελεύθεροι και οικονομικά εύποροι, απαλλαγμένοι από κάθε εξαναγκαστική απασχόληση. Ωστόσο, ήταν υποχρεωμένοι να ασχολούνται με τα κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά αιτήματα που δημιουργούσε η εύρυθμη λειτουργία της πολιτείας.

Η εργασία αντίκειται στο πνεύμα της πολιτείας και του πολιτεύματος και εμφανιζόταν ως συναφής με τον απολιτικό χαρακτήρα που έδιναν στον πληβείο. Ο ελεύθερος χρόνος συνδεόταν ουσιαστικά με τις ευγενείς απασχολήσεις και ήταν απόρροια μια πολιτικής σκέψης που όχι μόνο περιέγραφε, αλλά και οριοθετούσε το τι είναι ελευθερία και τι όχι. Όσοι διέθεταν ελεύθερο χρόνο, δηλαδή αυτοί που ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε διαφόρων τύπων ταξιδιωτικές μετακινήσεις.

Μπορούμε να αναφέρουμε τις ταξιδιωτικές μετακινήσεις για λόγους αναψυχής των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων στην Αίγυπτο καθώς και τις εσωτερικές μετακινήσεις για να παραβρεθούν σε αθλητικούς αγώνες, θεατρικές παραστάσεις, εορτές κτλ. Ο Ηρόδοτος (480-421 π. Χ.) περιγράφει στις περιηγήσεις του γεωγραφικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των τόπων που επισκέπτεται και μπορεί να χαρακτηριστεί σύμφωνα με την τουριστική τυπολογία που διαμορφώνεται το 19^ο αιώνα ως "μοντέλο τουρίστα". Αυτή την περίοδο εμφανίζονται πρώτα κρατικά πανδοχεία, που παρείχαν δωρεάν τις υπηρεσίες τους στους ταξιδιώτες, καθώς και τα πρώτα πανδοχεία κερδοσκοπικής μορφής. Αρχικά βρίσκονται αυτόνομα κατά μήκος των μεγάλων οδικών αξόνων, ενώ προς το τέλος της αρχαιότητας εμφανίζονται οι πρώτες τάσεις εμπορικοποίησης των ταξιδιωτικών μετακινήσεων. (Βαρβαρέσος Σ., 1998)

3.3 Πλεονεκτήματα και αδυναμίες του ελληνικού τουρισμού

Τα βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού τουρισμού είναι τα παρακάτω:

1. Ανοδική τάση αφίξεων αλλοδαπών τουριστών με συνέπεια τη δημιουργία νέων τουριστικών υποδομών για την προσέλκυση της αυξανόμενης πελατείας.
2. Σημαντική μείωση του μεριδίου των Αμερικανών τουριστών με αποτέλεσμα την απώλεια υψηλού τουριστικού εισοδήματος και την αναζήτηση νέων αγορών.
3. Αυξανόμενη συμμετοχή εσωτερικού τουρισμού με συνέπεια τη δυνατότητα χρονικής κατανομής της ζήτησης.
4. Μικρή διάρκεια τουριστικής περιόδου με συνέπεια τη θερινή επιβάρυνση των υποδομών και την υπολειτουργία εκτός σεζόν γεγονός που κάνει αναγκαία την ανάπτυξη άλλων μορφών τουρισμού για τους υπόλοιπους μήνες.
5. Μονοδιάστατο τουριστικό προϊόν: "Ήλιος – θάλασσα", με συνέπεια την εύκολη υποκατάσταση από άλλες μεσογειακές χώρες.
6. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του ελληνικού τουρισμού είναι κυρίως κληρονομημένα, όπως για παράδειγμα το φυσικό περιβάλλον και η πολιτισμική κληρονομιά, με συνέπεια να υπάρχει σημαντικό περιθώριο ποιοτικής βελτίωσης με την δημιουργία υποδομών.
7. Υψηλή γεωγραφική συγκέντρωση τουριστικής υποδομής με αποτέλεσμα την άνιση ανάπτυξη των τουριστικών υποδομών.
8. Περιορισμένη διάρθρωση τουριστικής ζήτησης με λίγους τουριστικούς πράκτορες με αποτέλεσμα την ύπαρξη ισχυρών πιέσεων για χαμηλές τιμές.
9. Ξενοδοχειακές μονάδες και καταλύματα τα οποία είναι μικρού ή μεσαίου μεγέθους και προσφέρουν χαμηλή ποιότητα υπηρεσιών με αποτέλεσμα την αδυναμία διαπραγματεύσεως με τους ισχυρούς ταξιδιωτικούς πράκτορες.
10. Διοικητικά εμπόδια εισόδου νέων ξενοδοχειακών επιχειρήσεων σε ανεπτυγμένες τουριστικές περιοχές με συνέπεια την έλλειψη κινήτρων αναβάθμισης καταλυμάτων.
11. Μικρό μέγεθος των μη – ξενοδοχειακών τουριστικών επιχειρήσεων με αποτέλεσμα την δημιουργία προβλημάτων βιωσιμότητας και δυσκολία προσαρμογής στα νέα τεχνολογικά δεδομένα.

Σύμφωνα με την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδος, συνάγονται ορισμένα πλεονεκτήματα αλλά και αδυναμίες του Ελληνικού Τουρισμού.

Τα πλεονεκτήματα του τουρισμού της χώρας μας είναι τα εξής:

- Η αφθονία και ποικιλομορφία των φυσικών πόρων που επιτρέπουν τουρισμό 12μηνιαίας βάσης.
- Η θέση της χώρας μας στον παγκόσμιο τουρισμό αφού κατέχει την 17^η θέση σε αφίξεις και σε εισπράξεις την 27^η.
- Το σημαντικό ιστορικό και πολιτιστικό απόθεμα καθώς και η σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή.
- Ο σημαντικός ρόλος του Τουρισμού στην Περιφερειακή Ανάπτυξη.
- Η θετική συνεισφορά του Αναπτυξιακού Νόμου στην αναβάθμιση των ξενοδοχειακών και τουριστικών υποδομών γενικότερα.
- Η δημιουργία κατά την τελευταία 15ετία σημαντικών επιχειρήσεων που προσφέρουν εμπλουτισμένο προϊόν για την προσέλκυση τουριστών ειδικών ενδιαφερόντων. Η πλούσια παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων πρωτογενούς και δευτερογενούς παραγωγής.

Ο τουρισμός μας έχει τις εξής αδυναμίες:

- Ο έντονος εποχικός χαρακτήρας.
- Η επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος λόγω των τουριστικών δραστηριοτήτων αφού δεν τηρούνται οι περιβαλλοντικοί όροι.
- Η μείωση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος εξαιτίας της ανάπτυξης νέων αγορών, όπως είναι της Τουρκίας.
- Η αλλοίωση των πολιτιστικών χαρακτηριστικών στις τοπικές κοινωνίες.
- Η μη διαφοροποίηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.
- Η άνιση τουριστική ανάπτυξη των περιφερειών της χώρας.
- Οι σημαντικές ελλείψεις σε υποδομές, όπως είναι οι μεταφορές, οι ξενοδοχειακές υποδομές και οι συνεδριακοί χώροι.
- Το υψηλό ποσοστό μέσης και χαμηλής τάξης κλινών.
- Η συντριπτική πλειοψηφία των τουριστικών μονάδων είναι μικρομεσαίες επιχειρήσεις με περιορισμένη ικανότητα προώθησης, αξιοποίησης και αποτελεσματικής οικονομικής διαχείρισης.
- Δεν υπάρχει επαρκώς ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό.

3.4 Σπουδαιότητα τουριστικού τομέα στην Ελλάδα

Κατά την τελευταία δεκαετία διαπιστώθηκε σε μεγάλο βαθμό η σπουδαιότητα του τουρισμού για την μελλοντική οικονομική ανάπτυξη και τον περιορισμό της ανεργίας τόσο στην Ευρώπη όσο και στην χώρα μας.

Η συνειδητοποίηση αυτή έστρεψε τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού και τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον προσδιορισμό της συμβολής του τουριστικού τομέα στην δημιουργία του ΑΕΠ και στο μέγεθος της απασχόλησης.

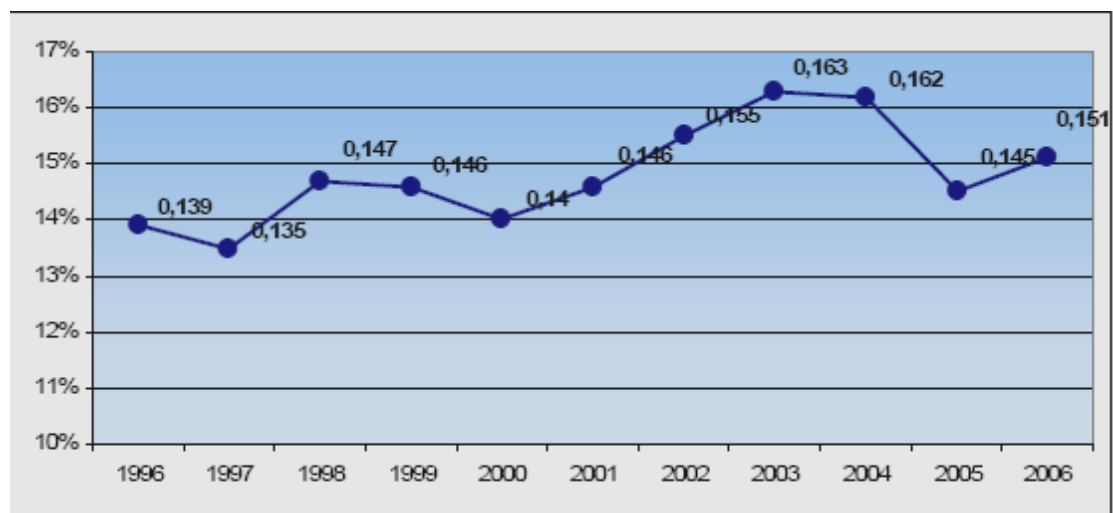
Η κατασκευή και η καθιέρωση τουριστικών λογαριασμών, με βάση τα αυστηρά κριτήρια καταρτίσεως των εθνικών λογαριασμών, θα προσέφερε μια αξιόπιστη και ολοκληρωμένη γνώση για τις οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού.

Οι πληροφορίες των τουριστικών λογαριασμών έχουν σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να περιλαμβάνουν το σύνολο της δραστηριότητας που συνδέεται με τον τουρισμό. Με βάση τα ανωτέρω, το Παγκόσμιο Συμβούλιο Τουρισμού και Ταξιδιών (WTTC) σε συνεργασία με την Εταιρεία Παροχής Οικονομικής Πληροφορήσεως και Συμβουλών (W.E.F.A.), χρησιμοποιούν δυο έννοιες στην προσπάθειά τους να προσεγγίσουν το πρόβλημα μετρήσεως του τουριστικού προϊόντος.

1. Την έννοια του **τουριστικού κλάδου**, ο οποίος αναφέρεται στις δραστηριότητες που παράγουν αγαθά και υπηρεσίες συνδεδεμένα με τους τουρίστες. Αυτές οι δραστηριότητες είναι τα ξενοδοχεία και τα καταλύματα, τα γραφεία ταξιδιών πάσης φύσεως, ορισμένοι κλάδοι μεταφορών, κέντρα πληροφορήσεως τουριστών, κλάδοι παραγωγής κ.λπ..
2. Την έννοια της **τουριστικής οικονομίας**, στην οποία περιλαμβάνονται τόσο τα αγαθά και υπηρεσίες που συνδέονται άμεσα με τον τουρίστα, όσο και οι παραγωγικές δραστηριότητες που εξαρτώνται σε υψηλό βαθμό, ακόμη και για την ύπαρξή τους, από την τουριστική δαπάνη.

Στα ανωτέρω πρέπει να προστεθούν και οι πολλές επιδράσεις της τουριστικής δαπάνης. Επισημαίνεται ότι η πραγματοποιηθείσα πρόοδος στην προσέγγιση του μεγέθους του τουριστικού τομέα και της συμβολής του τουρισμού στην διαμόρφωση του ΑΕΠ δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί στατιστικά.

Η δυσκολία αυτή έγκειται στο ότι δεν είναι γνωστό το μέγεθος του στατιστικού σφάλματος και δεν προκύπτει σαφώς από τα πρώτα ευρήματα το εννοιολογικό περιεχόμενο των κονδυλίων που περιλαμβάνονται στον λογαριασμό του Ακαθάριστου Τουριστικού Προϊόντος. Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται η συμβολή του τουρισμού στο συνολικό ΑΕΠ της Ελλάδος. Είναι κοινή γνώμη ότι ο τουρισμός είναι ένας πολύ σημαντικός τομέας ο οποίος συμβάλλει στην ανάπτυξη του ΑΕΠ της χώρας μας. Από το 1997 παρατηρείται μια διαρκής και σταθερή αύξηση του ΑΕΠ με μια μικρή πτώση το 2000 της τάξεως του 0,6 %.

Διάγραμμα 3.1 : Συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ (% στο συνολικό ΑΕΠ), Πηγή: WTTC

3.5 Τάσεις εξέλιξης και προοπτικές του τουρισμού τον 21^ο αιώνα

Η σημασία του τουρισμού για τη χώρα μας είναι εμφανής λαμβάνοντας υπόψη ορισμένα μεγέθη που χαρακτηρίζουν τις διαστάσεις του και τις τάσεις εξέλιξής του. Η Ελλάδα, όπως ήδη αναφέραμε βρίσκεται στην 17η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των τουριστικών προορισμών κατά τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού.

Η Ελλάδα ετησίως δέχεται μεγάλο αριθμό τουριστών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες περισσότερο και το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών είναι Ευρωπαίοι. Είναι σημαντικό το ποσοστό του εισερχόμενου μαζικού τουρισμού, το οποίο ωστόσο τα τελευταία χρόνια διατηρείται σχετικά σταθερό.

Μετά την εύλογη κάμψη που υπήρξε ως επακόλουθο της απότομης κορύφωσης του 1994, οι αφίξεις αλλοδαπών τουριστών έχουν ξαναβρεί τον μακροπρόθεσμα ανοδικό τους ρυθμό.

Η πορεία του διεθνούς τουρισμού, παρά τις πολλές διακυμάνσεις, δείχνει πολύ μεγάλη αντοχή και μια σταθερή ανοδική μέση τάση σύμφωνα με τον ΠΟΕ.

Με την χαμηλή αύξηση του τουρισμού το 1991, λόγω του πολέμου στον Κόλπο, ακολούθησε αύξηση του διεθνούς τουρισμού το 1992 κατά 8,2% η οποία συνεχίστηκε αλλά δέχτηκε σημαντικές μεταβολές λόγω της τρομοκρατικής επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.

Εκτιμάται ότι η μακροπρόθεσμη αυτή τάση δεν πρόκειται να μεταβληθεί, και ο τουρισμός θα εξακολουθήσει και αυτόν τον αιώνα να αναπτύσσεται και να συμβάλλει στην επικοινωνία και την κατανόηση των κοινωνιών και των πολιτισμών.

Με το ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα, διαπιστώνεται ήδη η εμφάνιση ορισμένων νέων βασικών τάσεων στον τουρισμό:

- Έντονο ενδιαφέρον για την ασφάλεια.
- Συντομότερα και πιο συχνά ταξίδια διακοπών, αλλά λιγότερα διαλείμματα Σαββατοκύριακου.
- Μεταστροφή από τα μακρινά ταξίδια προς τα εσωτερικά και τα ενδοπεριφερειακά ταξίδια.
- Μεταστροφή από τις εναέριες στις επίγειες μεταφορές, παρά του χαμηλού κόστους στις αερομεταφορές.
- Συνεχιζόμενη τάση προς όψιμες κρατήσεις και αυξανόμενη χρήση του διαδικτύου για αγορές ταξιδιών.
- Αυξανόμενη ζήτηση για μερικά πακέτα διακοπών ή ανεξάρτητα και ατομικά διαμορφωμένες διακοπές, σε βάρος των παραδοσιακών συνολικών πακέτων.
- Μεγαλύτερο ενδιαφέρον για διακοπές που προσφέρουν εμπειρίες και επαφή με τη φύση.
- Επικράτηση και αναμονή προσφορών και ευκαιριών τελευταίας στιγμής.

Σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα, οι τάσεις αυτές, αν συγκριθούν με τα χαρακτηριστικά που είχε ο τουρισμός σε προηγούμενες δεκαετίες, θα προσδιορίζονται από τρεις καθοριστικούς πόλους:

- την τεχνολογία
- τη σχέση εργασίας – ελεύθερου χρόνου
- την ασφάλεια του ταξιδιού

Οι εντυπωσιακές και ποικίλες εξελίξεις στην τεχνολογία έχουν εφαρμογή σε πολλά πεδία που αφορούν στον τουρισμό.

- Ταχύτερα και πιο άνετα μέσα μεταφοράς, που παρέχουν αναπτυγμένη δέσμη υπηρεσιών.
- Νέα μέσα επικοινωνίας, όπως κινητή τηλεφωνία, υπολογιστές παλάμης, συνδυσασμένες συσκευές, αμφίδρομη τηλεόραση.
- Νέες υποδομές, σε ελεγχόμενα περιβάλλοντα.
- Ο παγκόσμιος ιστός του διαδικτύου.

Οι εξελίξεις αυτές θα παρέχουν ολοένα πλουσιότερες δυνατότητες πληροφόρησης και παροχής υπηρεσιών προς τους καταναλωτές, και θα αναδιαρθρώσουν το σύστημα κρατήσεων και το συνολικό δίκτυο πωλήσεων των ταξιδιών και του τουρισμού.

Στο μέτρο που θα πραγματοποιείται η βιώσιμη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη σε ολοένα μεγαλύτερο αριθμό χωρών, ενισχύονται και τα πληθυσμιακά στρώματα που απαιτούν μερίδιο στον ελεύθερο χρόνο και τις διακοπές.

Δημιουργούνται νέες μορφές αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, με συνεχή ανανέωση και διαφοροποίηση σε ταξίδια, σε δραστηριότητες υπαίθρου, σε πολιτιστική ενημέρωση, σε επιμόρφωση και ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων, και σε εθελοντισμός. Από αυτές τις αλλαγές ο τουρισμός θα ωφεληθεί πολύ. Πρέπει όμως να αναδειχθούν αντίστοιχα και νέες μορφές τουριστικών προϊόντων τα οποία θα είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις καινούργιες απαιτήσεις της ζήτησης, δίνοντας έμφαση στην εξατομίκευση και την εξειδίκευση και όχι στην μαζική προσφορά και την τυποποίηση.

Νέες δυνατότητες για συνδυασμένες δραστηριότητες τουρισμού και αναψυχής θα προσφέρει η ανάπτυξη της τηλέ – εργασίας, οπότε και οι προορισμοί θα αποκτήσουν νέο περιεχόμενο και νέες λειτουργίες.

Τέλος, η αναζήτηση συνθηκών ασφάλειας για τη ζωή και την υγεία θα αποτελέσει την πιο σημαντική προτεραιότητα των τουριστών. Χρέος όλων των κρατών είναι να κάνουν ότι μπορούν ώστε να περιορίσουν με την ανάπτυξη της διεθνούς συνεργασίας, κάθε απειλή για την ειρήνη και την επιβίωση της ανθρωπότητας, ώστε να ωφελήσουν έτσι όχι μόνο τον τουρισμό, αλλά και την βιωσιμότητα. (ΕΟΤ, 2003)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ4.1 Εξέλιξη της οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα

Η καθυστέρηση της εμφάνισης των επιπτώσεων από τη βιομηχανική επανάσταση σε μία χώρα όπως η Ελλάδα που σε άλλες εποχές (αρχαιότητα, βυζάντιο) πρωτοστατούσε στον πολιτισμό και στον οικονομικό και εμπορικό τομέα, οφείλεται στην κατάκτησή της από την εποχή των ρωμαίων και των σταυροφοριών και κυρίως από την υποδούλωσή της από τον 15^ο μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην εξουσία των Τούρκων.

Ο απελευθερωτικός πόλεμος των Ελλήνων είχε διάρκεια 100 χρόνων (1821-1922) μέχρι να απελευθερωθούν όλες οι σημερινές περιοχές της χώρας και αυτό κόστισε αρκετά και καθυστέρησε πολύ την οικονομική διαδικασία.

Πριν το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η Ελλάδα είχε έντονα τα χαρακτηριστικά μιας υποανάπτυκτης χώρας με αγροτικό χαρακτήρα.

Στην αρχή της μεταπολεμικής περιόδου εμφανίστηκε μια ποσοτικά ταχύρυθμη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Βασικό ρόλο στη γρήγορη οικονομική ανάπτυξη έπαιξαν οι συγκυριακές επιδράσεις του πολέμου και της περιόδου ανασυγκρότησης καθώς και πολλοί παράγοντες που συνέβαλαν στη διεύρυνση της παραγωγής και της αγοράς (εσωτερικής και εξωτερικής).

Η αποκατάσταση των καταστροφών του πολέμου, η απότομη εμφάνιση της έντονης ζήτησης αγαθών που συσσωρεύτηκε αλλά δεν ικανοποιήθηκε κατά την περίοδο της κατοχής και του εμφυλίου (1940-1949) και μια σειρά άλλοι παράγοντες ώθησαν τη χώρα προς την ταχύρυθμη διεύρυνση της αγοράς και της παραγωγής.

Σπουδαίο ρόλο στη γρήγορη οικονομική ανάπτυξη έπαιξαν οι μεγάλες εφεδρείες εργατικής δύναμης, η αύξηση της παραγωγικότητας, η ανάπτυξη της τεχνικής, οι χαμηλοί μισθοί που δημιουργούσαν συνθήκες υψηλών κερδών και επομένως σημαντικό κίνητρο επενδύσεων.

Σαν αποτέλεσμα των γρηγορότερων ρυθμών ανάπτυξης της οικονομίας, η διεθνής θέση της Ελλάδας από άποψη επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης παρουσίασε τάση βελτίωσης, τουλάχιστον ποσοτικά. Η χώρα αποκολλήθηκε έτσι από την κατηγορία των υποανάπτυκτων χωρών και χωρίς να περάσει στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων, κατατάχθηκε στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων χωρών, πάντα βέβαια με ποσοτικά οικονομικά κριτήρια.

Έτσι στην αρχή της μεταπολεμικής περιόδου το κατά κεφαλή εισόδημα στην Ελλάδα σε σύγκριση με μια ομάδα αναπτυσσόμενων χωρών ήταν 1:3 και σε σύγκριση με μια ομάδα υποανάπτυκτων χωρών ήταν 2:1 υπέρ της Ελλάδας. Με την πάροδο των ετών στο τέλος της 10ετίας του '70, η σύγκριση αυτή όσον αφορά τις αναπτυσσόμενες χώρες παρέμεινε κατά μέσο όρο 1:3 ενώ η σύγκριση με τις υποανάπτυκτες έγινε 5:1 περίπου υπέρ της Ελλάδας.

Βέβαια αυτή η σταθερή αναλογία 1:3 με τις αναπτυσσόμενες χώρες δε σημαίνει και σταθερότητα των απόλυτων αριθμών. Έτσι αν στην πρώτη περίοδο τα απόλυτα μεγέθη κατά κεφαλή ήταν 100:300, που σημαίνει 200 δολάρια κατά κεφαλή και σε μια δεύτερη περίοδο τα απόλυτα νούμερα ήταν αυξημένα π.χ. 200:600 η αναλογία διατηρείται, αλλά η διαφορά του κατά κεφαλή εισοδήματος με τις αναπτυσσόμενες χώρες αυξάνεται σε 400 δολάρια.

Είναι γεγονός ότι ενώ η Ελλάδα άφησε πραγματικά πίσω το σύνολο σχεδόν των υποανάπτυκτων χωρών, παρέμεινε σε κατάσταση μισοανάπτυξης, ουρά και περίγυρος των αναπτυσσόμενων χωρών και σε απόσταση από αυτές, μαζί και με άλλες χώρες που βρίσκονταν επίσης στο στάδιο της μισοανάπτυξης.

Οι μισοαναπτυσσόμενες χώρες αυτής της κατηγορίας έφεραν επάνω τους τη σφραγίδα ορισμένων γνωρισμάτων, τόσο των καθυστερημένων, όσο και των αναπτυσσόμενων χωρών, αλλά δε διέθεταν ολοκληρωμένα τα χαρακτηριστικά ούτε των

πρώτων ούτε των δεύτερων που απέχουν από αυτές. Διακρίνονται δε έντονα σημάδια εξάρτησης τόσο στον τομέα του απαιτούμενου χρηματικού κεφαλαίου για επενδύσεις, όσο και στον τομέα της τεχνολογίας, της παραγωγής κεφαλαιουχικών αγαθών και της παραγωγής βασικών δραστικών χημικών ουσιών. Περιορίστηκαν έτσι στο ρόλο του μεταπράτη ή του μεταποιητή δεύτερης σειράς, δεν ακολούθησαν μια σταδιακή προγραμματισμένη αυτοδύναμη ανάπτυξη, αλλά διάλεξαν το γρήγορο και εύκολο δρόμο της ετεροκίνητης ανάπτυξης, στηρίχθηκαν σε ξένα πόδια και κάθε οικονομική κρίση στο κέντρο των αναπτυσσόμενων χωρών ήταν δυνατό να συγκλονίζει τις χώρες, όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ισπανία κ.λπ.

Η ταυτόχρονη και αντιφατική παρουσία χαρακτηριστικών γνωρισμάτων ανάπτυξης από τη μία μεριά και υποανάπτυξης από την άλλη είχαν σαν αποτέλεσμα την ιδιόμορφη διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας.

Η σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με τις αναπτυσσόμενες βρίσκεται τις τελευταίες δεκαετίες σε θετική κατεύθυνση στα πλαίσια του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της χώρας και της πολιτικής της Ε.Ε. για τις χώρες-μέλη με αναπτυξιακή υστέρηση.

4.2 Οικονομική απογείωση της Ελλάδας

Στις θεωρίες που έχουν διατυπωθεί για τα στάδια ανάπτυξης, διακρίνονται δύο κλασσικές απόψεις των Adam Smith και Karl Marx, οι οποίοι εξετάζουν τα εξελικτικά στάδια της οικονομίας στην ανά τους αιώνες πορεία του ανθρώπινου γένους, και την άποψη του W.W. Rostow, που εξετάζει την εξέλιξη των σταδίων ανάπτυξης των σύγχρονων οικονομιών σε κοντινότερα όρια.

Ο Adam Smith υποστήριξε το 18^ο αιώνα, ότι τα στάδια οικονομικής εξέλιξης των χωρών, ήταν η περίοδος της θήρας, η ποιμενική περίοδος, η γεωργική περίοδος, η εμπορική περίοδος και τέλος η βιομηχανική περίοδος.

Ο Karl Marx από τη μεριά του, παίρνοντας υπόψη του παράλληλα τόσο τα οικονομικά όσο και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά κάθε περιόδου, διακρίνει τα στάδια της οικονομικοκοινωνικής εξέλιξης στην περίοδο της φεουδαρχίας, του μεσαίωνα, στη βιομηχανική περίοδο, στην περίοδο του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού και στην περίοδο του σοσιαλισμού.

Η θεωρία του W.W. Rostow, διατυπώθηκε το 1960 και εξετάζει τις σταδιακές εξελίξεις σε κοντινά όρια. Η θεωρία αυτή διακρίνει τα εξής στάδια :

- i) **Το στάδιο της παραδοσιακής κοινωνίας.** Στο στάδιο αυτό, οι χώρες χαρακτηρίζονται οικονομικά από μια πολύ υποανάπτυκτη και στάσιμη κατάσταση. Κινούνται σε πολύ χαμηλά επίπεδα παραγωγής και εισοδήματος και εφαρμόζουν απαρχαιωμένες μεθόδους παραγωγής.
- ii) **Το στάδιο της προπαρασκευής για ανάπτυξη.** Σ' αυτό το στάδιο, αναλαμβάνονται οι πρώτες πρωτοβουλίες για την εφαρμογή νέων τεχνικών και περισσότερο αποδοτικών μεθόδων οργάνωσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας.
- iii) **Το στάδιο της οικονομικής απογείωσης.** Η απογείωση χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία αυτοδύναμων μηχανισμών οικονομικής ανάπτυξης, δηλαδή μιας σειράς συνδυασμένων μεταβολών που ωθούν την οικονομική δραστηριότητα σε ολοένα ψηλότερα επίπεδα.
- iv) **Το στάδιο της ωρίμανσης.** Κύριο χαρακτηριστικό αυτού του σταδίου είναι η ευρεία πλέον εφαρμογή των διεθνών τεχνικών μεθόδων και η ανάληψη νέων επενδυτικών και επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Κατά το στάδιο αυτό, που διαρκεί 60-100 χρόνια, δίνεται κυρίως βαρύτητα στην ανάπτυξη των κλάδων της βαριάς βιομηχανίας, των μεταφορών και της τεχνολογίας.

- ν) **Το στάδιο της μαζικής κατανάλωσης.** Αυτό χαρακτηρίζεται από ψηλά επίπεδα κατανάλωσης, κυρίως διαρκών καταναλωτικών αγαθών, και από την οργάνωση της ικανοποίησης συλλογικών αναγκών (παιδεία, υγεία, ψυχαγωγία, υπηρεσίες κ.λπ.).

Σύμφωνα με τη θεωρία του Rostow, η Ελλάδα μπήκε στο στάδιο της απογείωσης περί το 1925. Πριν όμως ολοκληρώσει τον κύκλο της απογείωσης, ατύχησε και βρέθηκε σε μια αρνητική και αντιδραστική πολιτική κατάσταση της δικτατορίας Μεταξά της 4^{ης} Αυγούστου του 1936 και στη συνέχεια του Ελληνο-Ιταλικού πολέμου και του εμφύλιου πολέμου και συνέχισε ουσιαστικά να διανύει το στάδιο της απογείωσης μετά το 1950, παρουσιάζοντας ταυτόχρονα φαινόμενα αναπτυγμένης αλλά και υποανάπτυκτης χώρας.

Σημαντικός παράγοντας για την έναρξη της απογείωσης της ελληνικής οικονομίας το 1925, ήταν η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού της χώρας με την είσοδο 1.200.000 Ελλήνων από τη Μικρά Ασία, μετά τη «Μικρασιατική καταστροφή» και την ανταλλαγή των πληθυσμών.

Η αλματώδης αυτή αύξηση του πληθυσμού είχε σαν αποτέλεσμα την ουσιώδη διεύρυνση της αγοράς και τη μεγάλη αύξηση του εργατικού και του επιχειρηματικού δυναμισμού της χώρας καθώς και την ενίσχυση του με έμπειρα στελέχη και ικανούς τεχνίτες.

Παράλληλα κατά την περίοδο 1925-1930 σημειώθηκαν σημαντικές μεταρρυθμίσεις, ανάμεσα στις οποίες και η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας, η οποία συντέλεσε καθοριστικά στην εξέλιξη της γεωργίας, με την παρατήρηση βέβαια ότι μόλις είχε προηγηθεί η διανομή της αγροτικής γης και των τσιφλικιών στους αγρότες.

Η κινητοποίηση προς την ανάπτυξη του γεωργικού τομέα βελτίωσε ουσιαστικά τις συνθήκες για επιχειρηματικές δραστηριότητες και δόθηκε έτσι το ξεκίνημα για την απογείωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΔΕΔΟΜΕΝΑ & ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

5.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η μαθηματική εξειδίκευση των μεταβλητών που συμμετέχουν στην έρευνα και δίνεται μια σύντομη περιγραφή της μεθοδολογίας που θα ακολουθήσουμε.

5.2 Ανάλυση του υποδείγματος.

Για την ανάλυση της αιτιακής (συνολοκλήρωσης) σχέσης μεταξύ των τουριστικών αφίξεων, του εισοδήματος, την τιμή του τουρισμού, τα κόστη μεταφοράς και την ισοτιμία συναλλάγματος χρησιμοποιούμε το παρακάτω πολυμεταβλητό VAR υπόδειγμα :

$$TAR_t = f(Y_t, TP_t, TR_t, EXR_t)$$

Όπου :

TAR = οι τουριστικές αφίξεις

Y= το εισόδημα της χώρας προέλευσης

TP = η τιμή του τουρισμού

TR = τα κόστη μεταφοράς, και

EXR = η ισοτιμία συναλλάγματος

Η συνάρτηση την οποία θα χρησιμοποιήσουμε είναι γραμμική και έχει την εξής μορφή :

$$TAR_t = \alpha_0 + \alpha_1 * Y_t + \alpha_2 * TP_t + \alpha_3 * TR_t + \alpha_4 * EXR_t$$

5.3 Περιγραφή και παρουσίαση των μεταβλητών που συμμετέχουν στην έρευνα.

Στο σημείο αυτό, γίνεται μια περιγραφή και παρουσίαση των μεταβλητών που χρησιμοποιούνται στο υπόδειγμα ώστε να γίνουν κατανοητές. Οι μεταβλητές χωρίζονται σε εξαρτημένες και ανεξάρτητες.

Η εξαρτημένη μεταβλητή μας είναι η :

TAR = οι αφίξεις των τουριστών από κάθε χώρα προέλευσης, η οποία εκφράζει την τουριστική ζήτηση της Ελλάδας.

Οι ανεξάρτητες μεταβλητές είναι οι εξής :

Y= το εισόδημα της χώρας προέλευσης

TP = η τιμή του τουρισμού

TR = τα κόστη μεταφοράς, και

EXR = η ισοτιμία συναλλάγματος

Το εισόδημα της χώρας προέλευσης εκφράζεται από το ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν) και τα στοιχεία αναφέρονται σε εκατομμύρια ευρώ και σε σταθερές τιμές.

Η τιμή του τουρισμού περιλαμβάνει το κόστος των αγαθών και υπηρεσιών που αγοράζονται από τους τουρίστες στη χώρα προορισμού, όπως η διαμονή , η τοπική μεταφορά κ.α.

Τα κόστη μεταφοράς αναφέρονται στο κόστος αγοράς εισιτηρίων για την άφιξη των τουριστών στη χώρα προορισμού.

Η ισοτιμία συναλλάγματος υπολογίζεται με βάση το ισχύον τραπεζικό επιτόκιο τη στιγμή της μετατροπής. Οι τουρίστες θα πρέπει να γνωρίζουν τις ισοτιμίες συναλλάγματος όταν πρόκειται να ταξιδέψουν σε προορισμό διαφορετικού νομίσματος.

5.4 Τα στοιχεία

Τα στοιχεία της έρευνας που χρησιμοποιήθηκαν για την ανάλυση αυτής είναι ετήσια και καλύπτουν την περίοδο από 1960-2008. (βλ. Παράρτημα, Πίνακας 1)

Όλα τα δεδομένα είναι εκφρασμένα σε γραμμική μορφή.

Τα στοιχεία προέρχονται από τις βάσεις δεδομένων της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας καθώς και από την Τράπεζα της Ελλάδος.

5.5 Εκτίμηση του υποδείγματος

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-1222.466	401.4331	-3.045253	0.0039
Y	0.258145	0.071755	3.597577	0.0008
TP	13.05757	7.485067	1.744482	0.0881
TR	37.42855	4.239495	8.828540	0.0000
EXR	95.59354	18.12576	5.273906	0.0000
R-squared	0.982988	Mean dependent var		6737.388
Adjusted R-squared	0.981441	S.D. dependent var		4568.795
S.E. of regression	622.4095	Akaike info criterion		15.80152
Sum squared resid	17045320	Schwarz criterion		15.99457
Log likelihood	-382.1374	F-statistic		635.5948
Durbin-Watson stat	0.666716	Prob(F-statistic)		0.000000

Πίνακας 5.1 : Εκτίμηση υποδείγματος

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.1, παρατηρούμε ότι τα πρόσημα συμφωνούν με τη θεωρία και οι συντελεστές είναι στατιστικά σημαντικοί καθώς τα Probability είναι μεγαλύτερα και από το 10%. Το R-squared είναι πολύ κοντά στη μονάδα, επομένως το υπόδειγμα είναι πολύ καλό, όμως το Durbin –Watson stat. μας δείχνει πως υπάρχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης α' τάξης στα κατάλοιπα, αφού έπρεπε η τιμή του να είναι ανάμεσα στο 1,8 και 2,2.

5.6 Διαγνωστικά Tests

Τα διαγνωστικά tests αναφέρονται στα κατάλοιπα. Θα πρέπει κάθε χρονική σειρά να έχει τον ίδιο μέσο.

Σύμφωνα λοιπόν με τα διαγνωστικά tests, το υπόδειγμα παρουσιάζει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης στα κατάλοιπα οποιασδήποτε τάξης και πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας, ενώ κατανέμονται σωστά. Οι σχετικοί πίνακες και τα γραφήματα βρίσκονται στο κεφάλαιο του Παραρτήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ - ΕΛΕΓΧΟΣ ΜΟΝΑΔΙΑΙΑΣ ΡΙΖΑΣ

6.1 Εισαγωγή

Η στασιμότητα μιας μεταβλητής εξετάζει κατά πόσο ο μέσος και η διακύμανσή της εξαρτώνται από το χρόνο. Μια χρονολογική σειρά λέγεται ότι είναι στάσιμη όταν οι μέσοι [$E(X_t)=\mu$] και οι διακυμάνσεις [$COV(X_t, X_{t+k})=E(X_{t-\mu} (X_{t-k}- \mu))=\gamma_k$] μεταξύ δύο χρονικών περιόδων t και $t+k$ εξαρτώνται αποκλειστικά από την απόσταση k (διάστημα ή υστέρηση) μεταξύ αυτών των δύο χρονικών περιόδων και όχι από την πραγματική χρονική περίοδο t κατά την οποία θεωρούνται οι συνδιακυμάνσεις (Κάτος, 2004).

Υπάρχουν δύο κατηγορίες για τους ελέγχους της στασιμότητας :

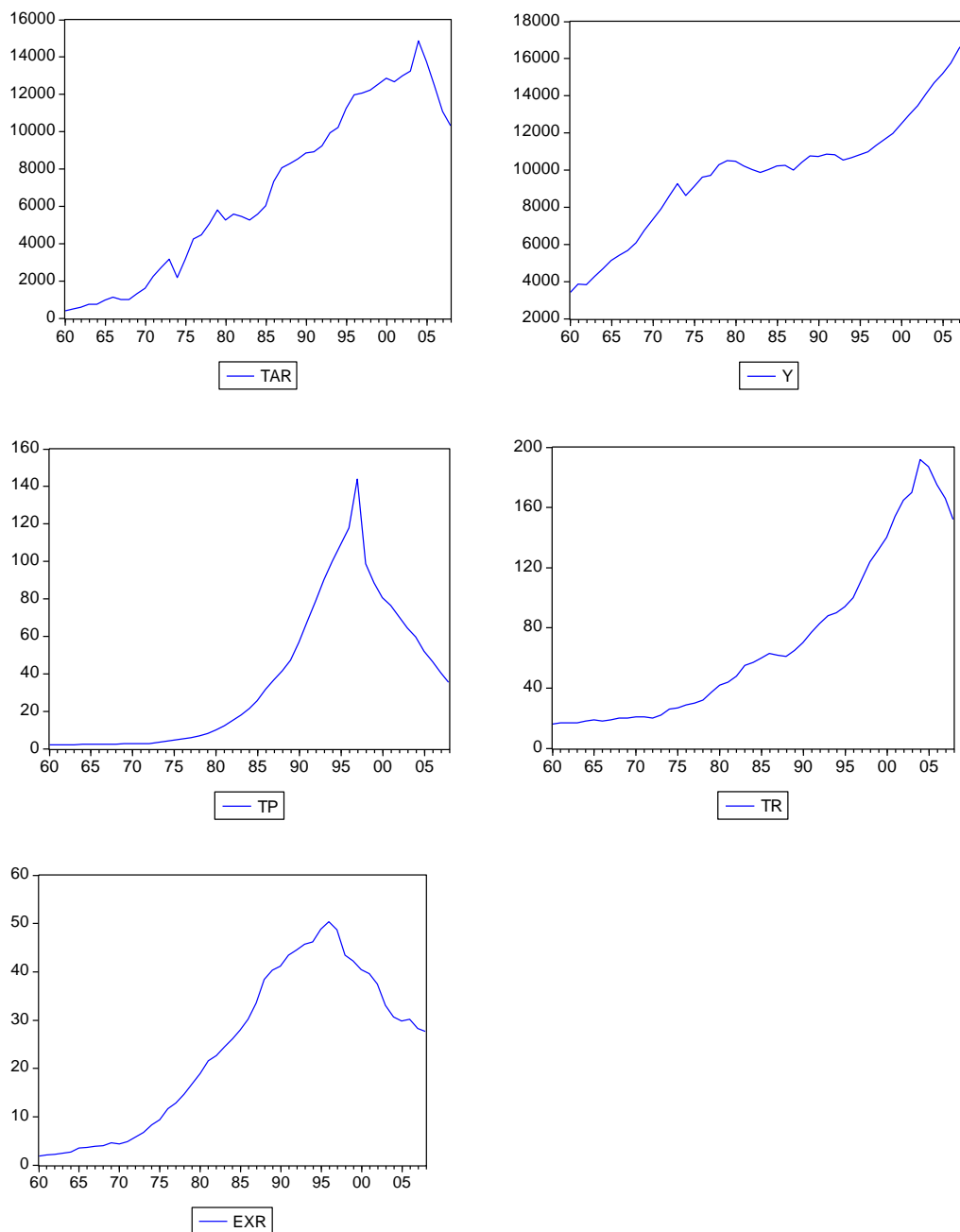
1. Οι κλασικοί έλεγχοι περιλαμβάνουν την εξαγωγή συμπερασμάτων για τη στασιμότητα των μεταβλητών από τις γραφικές τους παραστάσεις και από τις συναρτήσεις αυτοσυσχετίσεώς τους.
2. Οι σύγχρονοι έλεγχοι αναφέρονται στους τρόπους διερεύνησης της ύπαρξης μοναδιαίας ρίζας των μεταβλητών.

6.2 Έλεγχος γραφικών παραστάσεων

6.2.1 Μεταβλητών

Για να διαπιστώσουμε αν μία χρονική σειρά παρουσιάζει στασιμότητα, δημιουργούμε τη γραφική παράσταση των μεταβλητών της. Αν η γραφική παράσταση παρουσιάζει τάση, εποχική μεταβολή, κυκλική διακύμανση ή ακανόνιστη μεταβολή, τότε η χρονική σειρά δεν παρουσιάζει στασιμότητα (Dritsakis 2009a).

Παρακάτω εμφανίζονται οι γραφικές παραστάσεις των 5 μεταβλητών που συμμετέχουν στο υπόδειγμα.

Διάγραμμα 6.1 Γραφικές παραστάσεις των TAR, Y, TP, TR, EXR

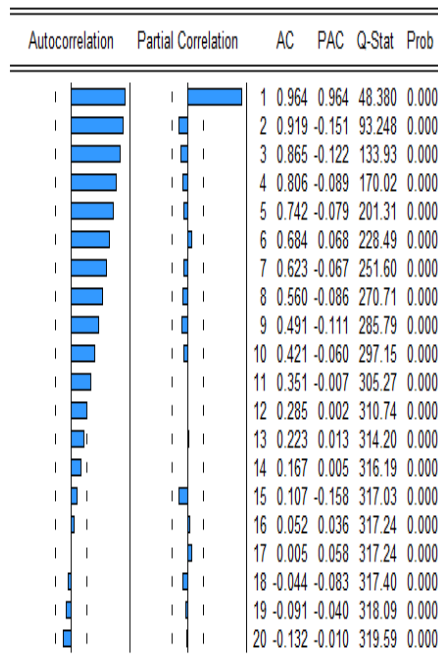
Σύμφωνα με τις γραφικές παραστάσεις, οι μεταβλητές του υποδείγματος δεν είναι στάσιμες διότι παρουσιάζουν μία συνεχή ανοδική ή καθοδική πορεία. Επομένως δε μπορούν να έχουν σε κάθε χρονική στιγμή τον ίδιο μέσο.

6.2.2 Συντελεστών αυτοσυσχέτισης

Στις γραφικές παραστάσεις των συναρτήσεων αυτοσυσχέτισης παρατηρούμε τους συντελεστές αυτοσυσχέτισης (AC). Οι τιμές των συντελεστών αυτοσυσχέτισης θα πρέπει να κυμαίνονται στα όρια του -1 και 1. Δηλαδή, αν ξεκινούν από πολύ υψηλές τιμές και φθίνουν αργά, τότε οι αντίστοιχες μεταβλητές δεν είναι στάσιμες.

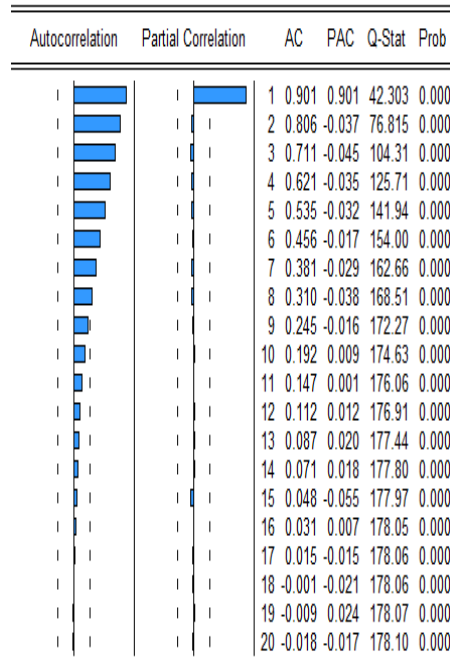
Παρακάτω εμφανίζονται οι γραφικές παραστάσεις των συντελεστών αυτοσυσχέτισης των 5 μεταβλητών που συμμετέχουν στο υπόδειγμα.

Date: 01/02/10 Time: 14:38
Sample: 1960 2008
Included observations: 49

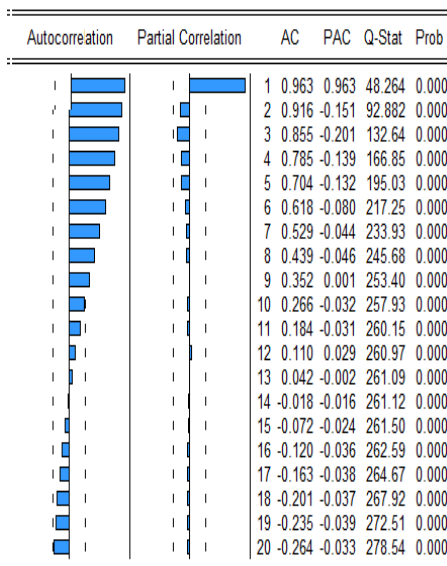
Διάγραμμα 6.2α Κορελόγραμμα TAR

Date: 01/02/10 Time: 14:42
Sample: 1960 2008
Included observations: 49

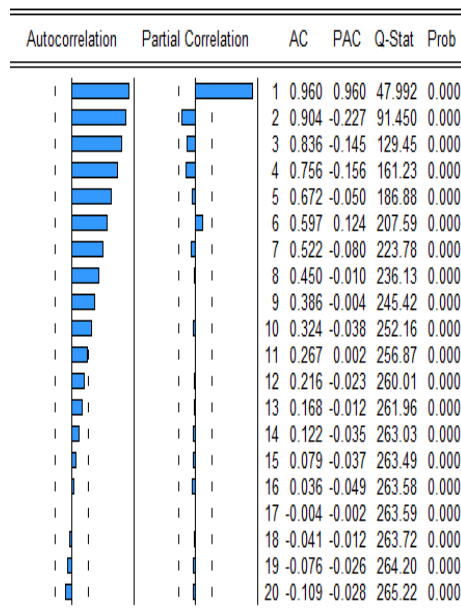
Διάγραμμα 6.2β Κορελόγραμμα Y

Date: 01/02/10 Time: 14:47
Sample: 1960 2008
Included observations: 49

Διάγραμμα 6.2γ Κορελόγραμμα TP

Date: 01/02/10 Time: 14:48
Sample: 1960 2008
Included observations: 49

Διάγραμμα 6.2δ Κορελόγραμμα TR

Date: 01/02/10 Time: 14:51

Sample: 1960 2008

Included observations: 49

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
1	0.974	0.974	49.401	0.000	
2	0.939	-0.203	96.233	0.000	
3	0.895	-0.145	139.74	0.000	
4	0.845	-0.102	179.41	0.000	
5	0.788	-0.135	214.67	0.000	
6	0.724	-0.117	245.11	0.000	
7	0.653	-0.118	270.49	0.000	
8	0.577	-0.086	290.81	0.000	
9	0.498	-0.068	306.33	0.000	
10	0.417	-0.054	317.49	0.000	
11	0.334	-0.058	324.83	0.000	
12	0.250	-0.060	329.06	0.000	
13	0.167	-0.022	331.01	0.000	
14	0.087	-0.021	331.54	0.000	
15	0.010	0.005	331.55	0.000	
16	-0.064	-0.025	331.86	0.000	
17	-0.131	0.022	333.20	0.000	
18	-0.194	-0.024	336.24	0.000	
19	-0.251	-0.010	341.51	0.000	
20	-0.303	-0.008	349.41	0.000	

Διάγραμμα 6.2ε Κορελόγραμμα EXR

Βάση του Barlett test οι μεταβλητές του υποδείγματος δεν είναι στάσιμες, διότι όλοι οι συντελεστές αυτοσυσχέτισης δεν είναι μέσα στα όρια .

6.3 Έλεγχος μοναδιαίας ρίζας

Πριν από τον έλεγχο της συνολοκλήρωσης, πρέπει να εξεταστεί η ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας για κάθε μία από τις μεταβλητές του υποδείγματος. Με τον όρο μοναδιαία ρίζα στις μακροοικονομικές σειρές, εννοούμε ότι κάποια ρίζα του πολυωνύμου $[f(x)=1-\rho_1x-\rho_2x^2-\rho_3x^3 \dots -\rho_nx^n=0]$ ισούται με την μονάδα.

Έχουμε 2 υποθέσεις :

- $H_0 : \rho=1$ ή $\delta_2=0$, δηλαδή η χρονική σειρά δεν είναι στάσιμη, επομένως υπάρχει μοναδιαία ρίζα και
- $H_a : |\rho|<1$ ή $\delta_2<0$, δηλαδή η χρονική σειρά είναι στάσιμη, επομένως δεν υπάρχει μοναδιαία ρίζα

όπου $\delta_2=\rho-1$.

Η εξέταση της ύπαρξης μοναδιαίας ρίζας γίνεται με τον έλεγχο των Dickey-Fuller και Phillips-Perron.

- **6.3.1 Έλεγχος επαυξημένου Dickey-Fuller(ADF)**

Οι γενικές εξισώσεις που χρησιμοποιούνται στον ADF έχουν τις εξής μορφές :

1. Χωρίς σταθερό όρο και χωρίς τάση :

$$\Delta X_t = \delta_2 X_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho} \beta_i \Delta X_{t-i} + e_t$$

2. Με σταθερό όρο και χωρίς τάση :

$$\Delta X_t = \delta_0 + \delta_2 X_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho} \beta_i \Delta X_{t-i} + e_t$$

3. Με σταθερό όρο και με τάση :

$$\Delta X_t = \delta_0 + \delta_1 t + \delta_2 X_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho} \beta_i \Delta X_{t-i} + e_t$$

Αρχικά τρέχουμε κάθε μία μεταβλητή και με τις τρεις μορφές εξισώσεων ADF και για μέχρι δύο χρονικές υστερήσεις. Έπειτα ελέγχουμε τη στασιμότητα των συναρτήσεων με τις κρίσιμες τιμές και στα επίπεδα και στις 1^{ες} διαφορές τους. Οι ελάχιστες τιμές των Akaike και Schwarz δίνουν και την καλύτερη μορφή συνάρτησης.

6.3.1.1 Έλεγχος ADF για την TAR

Μορφές Εξίσωσης	Στατιστικά	Επίπεδα			Πρώτες διαφορές		
		Υστερήσεις			Υστερήσεις		
		P=0	P=1	P=2	P=0	P=1	P=2
Χωρίς σταθερά ή Τάση	DF/ADF	1.242876	0.503263	0.503263	-4.424551	-4.424551	-4.424551
	Level 1%	-2.614029	-2.615093	-2.615093	-2.615093	-2.615093	-2.615093
	Level 5%	-1.947816	-1.947975	-1.947975	-1.947975	-1.947975	-1.947975
	Level 10%	-1.612492	-1.612408	-1.612408	-1.612408	-1.612408	-1.612408
	ACI	15.74401	15.67769	15.67769	15.64075	15.64075	15.64075
	SCH	15.78300	15.75642	15.75642	15.68012	15.68012	15.68012
Σταθερά	DF/ADF	-1.191560	-1.256807	-1.256807	-4.728990	-4.728990	-4.728990
	Level 1%	-3.574446	-3.577723	-3.577723	-3.577723	-3.577723	-3.577723
	Level 5%	-2.923780	-2.925169	-2.925169	-2.925169	-2.925169	-2.925169
	Level 10%	-2.599925	-2.600658	-2.600658	-2.600658	-2.600658	-2.600658
	ACI	15.67436	15.64103	15.64103	15.63375	15.63375	15.63375
	SCH	15.75233	15.75913	15.75913	15.63375	15.71248	15.71248
Σταθερά και Τάση	DF/ADF	-0.218521	-1.393881	-1.393881	-4.823798	-4.823798	-4.823798
	Level 1%	-4.161144	-4.165756	-4.165756	-4.165756	-4.165756	-4.165756
	Level 5%	-3.506374	-3.508508	-3.508508	-3.508508	-3.508508	-3.508508
	Level 10%	-3.183002	-3.184230	-3.184230	-3.184230	-3.184230	-3.184230
	ACI	15.71603	15.65016	15.65016	15.65180	15.65180	15.65180
	SCH	15.83298	15.80762	15.80762	15.76989	15.76989	15.76989

Πίνακας 6.1 Έλεγχος ADF για TAR

Η μεταβλητή TAR στα επίπεδά της δεν είναι στάσιμη και στις τρεις μορφές των Dickey-Fuller.

Η ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας απορρίπτεται στις πρώτες διαφορές της μεταβλητής TAR, αφού το στατιστικό t-stat είναι μικρότερο από τα 3 κρίσιμα σημεία και στις τρεις μορφές εξισώσεων. Οι ελάχιστες τιμές Akaike =15.64075 και Schwarz =15.68012, δίνουν την καλύτερη μορφή της εξίσωσης με μηδέν (0) χρονικές υστερήσεις, η οποία είναι η 1^η μορφή, χωρίς σταθερό όρο και χωρίς τάση, δηλαδή στοχαστική και προσδιοριστική τάση. Δεν υπάρχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης (Durbin-Watson stat = 2,06).

6.3.1.2 Έλεγχος ADF για την Y

Μορφές Εξίσωσης	Στατιστικά	Επίπεδα			Πρώτες διαφορές		
		Υστερήσεις			Υστερήσεις		
		P=0	P=1	P=2	P=0	P=1	P=2
Χωρίς σταθερά ή Τάση	DF/ADF	6.113341	2.806716	2.806716	-2.876174	-1.638510	-0.855593
	Level 1%	-2.614029	-2.615093	-2.615093	-2.615093	-2.616203	-2.617364
	Level 5%	-1.947816	-1.947975	-1.947975	-1.947975	-1.948140	-1.948313
	Level 10%	-1.612492	-1.612408	-1.612408	-1.612408	-1.612320	-1.612229
	ACI	14.36341	14.20934	14.20934	14.32811	14.28903	14.18233
	SCH	14.40239	14.28807	14.28807	14.36747	14.36854	14.30277
Σταθερά	DF/ADF	0.438453	0.287999	0.287999	-4.283327	-4.283327	-4.283327
	Level 1%	-3.574446	-3.577723	-3.577723	-3.577723	-3.577723	-3.577723
	Level 5%	-2.923780	-2.925169	-2.925169	-2.925169	-2.925169	-2.925169
	Level 10%	-2.599925	-2.600658	-2.600658	-2.600658	-2.600658	-2.600658
	ACI	14.35594	14.23465	14.23465	14.19398	14.19398	14.19398
	SCH	14.43391	14.35274	14.35274	14.27271	14.27271	14.27271
Σταθερά και Τάση	DF/ADF	-0.419289	-0.955489	-0.955489	-4.284246	-4.284246	-4.284246
	Level 1%	-4.161144	-4.165756	-4.165756	-4.165756	-4.165756	-4.165756
	Level 5%	-3.506374	-3.508508	-3.508508	-3.508508	-3.508508	-3.508508
	Level 10%	-3.183002	-3.184230	-3.184230	-3.184230	-3.184230	-3.184230
	ACI	14.38986	14.24890	14.24890	14.22736	14.22736	14.22736
	SCH	14.50681	14.40636	14.40636	14.34545	14.34545	14.34545

Πίνακας 6.2 Έλεγχος ADF για Y

Η μεταβλητή Y στα επίπεδά της δεν είναι στάσιμη και στις τρεις μορφές των Dickey-Fuller παρότι δεν έχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης (Durbin-Watson stat κοντά στο 2).

Στις πρώτες διαφορές η ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας απορρίπτεται στην 2^η και 3^η μορφή εξισώσεων των Dickey-Fuller, καθώς το στατιστικό t-stat είναι μικρότερο από τα 3 κρίσιμα σημεία. Οι ελάχιστες τιμές Akaike =14.19398 και Schwarz =14.27271, δίνουν την καλύτερη μορφή της εξίσωσης με μηδέν (0) χρονικές υστερήσεις, η οποία είναι η 2^η μορφή, με σταθερό όρο και χωρίς τάση, δηλαδή στοχαστική τάση. Δεν υπάρχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης (Durbin-Watson stat = 2.049014).

6.3.1.3 Έλεγχος ADF για την TP

Μορφές Εξίσωσης	Στατιστικά	Επίπεδα			Πρώτες διαφορές		
		Υστερήσεις			Υστερήσεις		
		P=0	P=1	P=2	P=0	P=1	P=2
Χωρίς σταθερά ή Τάση	DF/ADF	-0.409357	-0.409357	-0.409357	-5.683592	-5.683592	-5.683592
	Level 1%	-2.614029	-2.614029	-2.614029	-2.615093	-2.615093	-2.615093
	Level 5%	-1.947816	-1.947816	-1.947816	-1.947975	-1.947975	-1.947975
	Level 10%	-1.612492	-1.612492	-1.612492	-1.612408	-1.612408	-1.612408
	ACI	7.313801	7.313801	7.313801	7.309617	7.309617	7.309617
	SCH	7.352784	7.352784	7.352784	7.348981	7.348981	7.348981
Σταθερά	DF/ADF	-1.069297	-1.069297	-1.069297	-5.647289	-5.647289	-5.647289
	Level 1%	-3.574446	-3.574446	-3.574446	-3.577723	-3.577723	-3.577723
	Level 5%	-2.923780	-2.923780	-2.923780	-2.925169	-2.925169	-2.925169
	Level 10%	-2.599925	-2.599925	-2.599925	-2.600658	-2.600658	-2.600658
	ACI	7.328734	7.328734	7.328734	7.348290	7.348290	7.348290
	SCH	7.406700	7.406700	7.406700	7.427020	7.427020	7.427020
Σταθερά και Τάση	DF/ADF	-0.451176	-0.451176	-0.451176	-5.703801	-5.703801	-5.703801
	Level 1%	-4.161144	-4.161144	-4.161144	-4.165756	-4.165756	-4.165756
	Level 5%	-3.506374	-3.506374	-3.506374	-3.508508	-3.508508	-3.508508
	Level 10%	-3.183002	-3.183002	-3.183002	-3.184230	-3.184230	-3.184230
	ACI	7.369106	7.369106	7.369106	7.372626	7.372626	7.372626
	SCH	7.486056	7.486056	7.486056	7.490720	7.490720	7.490720

Πίνακας 6.3 Έλεγχος ADF για TP

Η μεταβλητή TP στα επίπεδά της δεν είναι στάσιμη και στις τρεις μορφές των Dickey-Fuller παρότι δεν έχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης (Durbin-Watson stat περίπου 1,65).

Στις πρώτες διαφορές η ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας απορρίπτεται και στις τρεις μορφές εξισώσεων των Dickey-Fuller, καθώς το στατιστικό t-stat είναι μικρότερο από τα 3 κρίσιμα σημεία. Οι ελάχιστες τιμές Akaike =7.309617 και Schwarz =7.348981, δίνουν την καλύτερη μορφή της εξίσωσης με μηδέν (0) χρονικές υστερήσεις, η οποία είναι η 1^η μορφή, χωρίς σταθερό όρο και χωρίς τάση, δηλαδή στοχαστική και προσδιοριστική τάση. Δεν υπάρχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης (Durbin-Watson stat = 2.071477).

6.3.1.4 Έλεγχος ADF για την TR

Μορφές Εξίσωσης	Στατιστικά	Επίπεδα			Πρώτες διαφορές		
		Υστερήσεις			Υστερήσεις		
		P=0	P=1	P=2	P=0	P=1	P=2
Χωρίς σταθερά ή Τάση	DF/ADF	2.773517	0.166843	0.166843	-2.705368	-2.705368	-2.705368
	Level 1%	-2.614029	-2.615093	-2.615093	-2.615093	-2.615093	-2.615093
	Level 5%	-1.947816	-1.947975	-1.947975	-1.947975	-1.947975	-1.947975
	Level 10%	-1.612492	-1.612408	-1.612408	-1.612408	-1.612408	-1.612408
	ACI	6.494964	6.165216	6.165216	6.123281	6.123281	6.123281
	SCH	6.533947	6.243945	6.243945	6.162646	6.162646	6.162646
Σταθερά	DF/ADF	0.430837	-0.869490	-0.869490	-2.889328	-2.889328	-2.889328
	Level 1%	-3.574446	-3.577723	-3.577723	-3.577723	-3.577723	-3.577723
	Level 5%	-2.923780	-2.925169	-2.925169	-2.925169	-2.925169	-2.925169
	Level 10%	-2.599925	-2.600658	-2.600658	-2.600658	-2.600658	-2.600658
	ACI	6.478860	6.165387	6.165387	6.139870	6.139870	6.139870
	SCH	6.556827	6.283481	6.283481	6.218600	6.218600	6.218600
Σταθερά και Τάση	DF/ADF	-1.748145	-2.268834	-2.268834	-2.701675	-2.701675	-2.701675
	Level 1%	-4.161144	-4.165756	-4.165756	-4.165756	-4.165756	-4.165756
	Level 5%	-3.506374	-3.508508	-3.508508	-3.508508	-3.508508	-3.508508
	Level 10%	-3.183002	-3.184230	-3.184230	-3.184230	-3.184230	-3.184230
	ACI	6.432029	6.111766	6.111766	6.182284	6.182284	6.182284
	SCH	6.548979	6.269225	6.269225	6.300378	6.300378	6.300378

Πίνακας 6.4 Έλεγχος ADF για TR

Η μεταβλητή TR στα επίπεδά της δεν είναι στάσιμη και στις τρεις μορφές των Dickey-Fuller παρότι δεν έχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης (Durbin-Watson stat κοντά στο 2).

Στις πρώτες διαφορές η ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας απορρίπτεται στην 1^η μορφή εξισώσεων Dickey-Fuller, καθώς το στατιστικό t-stat είναι μικρότερο και από τα 3 κρίσιμα σημεία, αλλά και στη 2^η μορφή σε πιθανότητα 10% (χαλαρή στασιμότητα). Οι ελάχιστες τιμές Akaike =6.123281 και Schwarz =6.162646, δίνουν την καλύτερη μορφή της εξίσωσης με μηδέν (0) χρονικές υστερήσεις, η οποία είναι η 1^η μορφή, χωρίς σταθερό όρο και χωρίς τάση, δηλαδή στοχαστική και προσδιοριστική τάση. Δεν υπάρχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης (Durbin-Watson stat = 2.160037).

6.3.1.5 Έλεγχος ADF για την EXR

Μορφές Εξίσωσης	Στατιστικά	Επίπεδα			Πρώτες διαφορές		
		Υστερήσεις			Υστερήσεις		
		P=0	P=1	P=2	P=0	P=1	P=2
Χωρίς σταθερά ή Τάση	DF/ADF	0.767950	-0.223554	-0.223554	-2.695606	-2.695606	-2.695606
	Level 1%	-2.614029	-2.615093	-2.615093	-2.615093	-2.615093	-2.615093
	Level 5%	-1.947816	-1.947975	-1.947975	-1.947975	-1.947975	-1.947975
	Level 10%	-1.612492	-1.612408	-1.612408	-1.612408	-1.612408	-1.612408
	ACI	4.164082	3.492116	3.492116	3.450673	3.450673	3.450673
	SCH	4.203065	3.570846	3.570846	3.490038	3.490038	3.490038
Σταθερά	DF/ADF	-1.522270	-1.474829	-1.474829	-2.776630	-2.776630	-2.776630
	Level 1%	-3.574446	-3.577723	-3.577723	-3.577723	-3.577723	-3.577723
	Level 5%	-2.923780	-2.925169	-2.925169	-2.925169	-2.925169	-2.925169
	Level 10%	-2.599925	-2.600658	-2.600658	-2.600658	-2.600658	-2.600658
	ACI	4.086805	3.475912	3.475912	3.481611	3.481611	3.481611
	SCH	4.164771	3.594007	3.594007	3.560340	3.560340	3.560340
Σταθερά και Τάση	DF/ADF	1.411553	-0.592230	-0.592230	-3.094413	-3.094413	-3.094413
	Level 1%	-4.161144	-4.165756	-4.165756	-4.165756	-4.165756	-4.165756
	Level 5%	-3.506374	-3.508508	-3.508508	-3.508508	-3.508508	-3.508508
	Level 10%	-3.183002	-3.184230	-3.184230	-3.184230	-3.184230	-3.184230
	ACI	3.996654	3.518323	3.518323	3.483893	3.483893	3.483893
	SCH	4.113604	3.675782	3.675782	3.601988	3.601988	3.601988

Πίνακας 6.5 Έλεγχος ADF για EXR

Η μεταβλητή EXR στα επίπεδά της είναι στάσιμη μόνο στην 1^η μορφή των εξισώσεων Dickey-Fuller σε επίπεδο σημαντικότητας 5% και 10%.

Στις πρώτες διαφορές η ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας απορρίπτεται στην 1^η μορφή εξισώσεων Dickey-Fuller, καθώς το στατιστικό t-stat είναι μικρότερο και από τα 3 κρίσιμα σημεία, αλλά και στη 2^η μορφή σε πιθανότητα 10% (χαλαρή στασιμότητα). Οι ελάχιστες τιμές Akaike =3.450673 και Schwarz =3.490038, δίνουν την καλύτερη μορφή της εξίσωσης με μηδέν (0) χρονικές υστερήσεις, η οποία είναι η 1^η μορφή, χωρίς σταθερό όρο και χωρίς τάση, δηλαδή στοχαστική και προσδιοριστική τάση. Δεν υπάρχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης (Durbin-Watson stat = 2.096698).

• **6.3.2 Έλεγχος των Phillips – Perron (PP)**

Οι υποθέσεις των Phillips-Perron είναι ίδιες με αυτές του ελέγχου των Dickey-Fuller. Επομένως, τρέχουμε και πάλι το υπόδειγμα κάθε μίας μεταβλητής με τις δύο μορφές των εξισώσεων (με σταθερό όρο κα χωρίς τάση, με σταθερό όρο και με τάση) και για δύο χρονικές υστερήσεις (Dritsakis 2009b).

6.3.2.1 Έλεγχος PP για την TAR.

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: TAR has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 2 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-1.157752	0.6851
Test critical values:		
1% level	-3.574446	
5% level	-2.923780	
10% level	-2.599925	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	345640.0
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	494583.4

Πίνακας 6.6α Έλεγχος PP για την TAR (2^η μορφή)

Null Hypothesis: TAR has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 2 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-1.038638	0.9286
Test critical values:		
1% level	-4.161144	
5% level	-3.506374	
10% level	-3.183002	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	345639.9
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	494466.1

Πίνακας 6.6β Έλεγχος PP για την TAR (3^η μορφή)

Η μεταβλητή TAR στα επίπεδα της και με τον έλεγχο των Phillips-Perron δεν είναι στάσιμη, μου έδωσε μοναδιαία ρίζα και στις δύο μορφές των εξισώσεων, καθώς το Probability είναι μεγαλύτερο του 10%.

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(TAR) has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 0 (Newey-West using Bartlett kernel)

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-4.728990	0.0004
Test critical values:	1% level	-3.577723	
	5% level	-2.925169	
	10% level	-2.600658	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	331296.2
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	331296.2

Πίνακας 6.6γ Έλεγχος PP για την TAR (2^η μορφή)

Null Hypothesis: D(TAR) has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 0 (Newey-West using Bartlett kernel)

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-4.823798	0.0016
Test critical values:	1% level	-4.165756	
	5% level	-3.508508	
	10% level	-3.184230	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	323275.9
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	323275.9

Πίνακας 6.6δ Έλεγχος PP για την TAR (3^η μορφή)

Η μεταβλητή TAR στις 1^{ες} διαφορές της και με τον έλεγχο των Phillips-Perron είναι στάσιμη, δηλαδή δε μου έδωσε μοναδιαία ρίζα και στις δύο μορφές των εξισώσεων, καθώς το Probability είναι μικρότερο του 10%. Έχω στοχαστική και προσδιοριστική τάση, σε επίπεδο σημαντικότητας 1%, άρα ισχυρή στασιμότητα.

6.3.2.2 Έλεγχος PP για την Y.

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: Y has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-0.055771	0.9482
Test critical values:		
1% level	-3.574446	
5% level	-2.923780	
10% level	-2.599925	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.		
Residual variance (no correction)		92478.35
HAC corrected variance (Bartlett kernel)		236952.9

Πίνακας 6.7α Έλεγχος PP για την Y (2^η μορφή)

Null Hypothesis: Y has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-1.288282	0.8790
Test critical values:		
1% level	-4.161144	
5% level	-3.506374	
10% level	-3.183002	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.		
Residual variance (no correction)		91764.28
HAC corrected variance (Bartlett kernel)		237472.0

Πίνακας 6.7β Έλεγχος PP για την Y(3^η μορφή)

Η μεταβλητή Y στα επίπεδα της και με τον έλεγχο των Phillips-Perron δεν είναι στάσιμη, μου έδωσε μοναδιαία ρίζα και στις δύο μορφές των εξισώσεων, καθώς το Probability είναι μεγαλύτερο του 10%.

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(Y) has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-4.449542	0.0008
Test critical values:		
1% level	-3.577723	
5% level	-2.925169	
10% level	-2.600658	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	78511.06
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	91429.48

Πίνακας 6.7γ Έλεγχος PP για την Y(2^η μορφή)

Null Hypothesis: D(Y) has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-4.453007	0.0046
Test critical values:		
1% level	-4.165756	
5% level	-3.508508	
10% level	-3.184230	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	77794.20
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	90908.64

Πίνακας 6.7δ Έλεγχος PP για την Y(3^η μορφή)

Η μεταβλητή Y στις 1^{ες} διαφορές της και με τον έλεγχο των Phillips-Perron είναι στάσιμη, δηλαδή δε μου έδωσε μοναδιαία ρίζα και στις δύο μορφές των εξισώσεων, καθώς το Probability είναι μικρότερο του 10%. Έχω στοχαστική και προσδιοριστική τάση, σε επίπεδο σημαντικότητας 1%, άρα ισχυρή στασιμότητα.

6.3.2.3 Έλεγχος PP για την TP.

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: TP has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-1.278959	0.6319
Test critical values:		
1% level	-3.574446	
5% level	-2.923780	
10% level	-2.599925	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	82.06595
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	146.1314

Πίνακας 6.8α Έλεγχος PP για την TP(2^η μορφή)

Null Hypothesis: TP has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-1.103791	0.9178
Test critical values:		
1% level	-4.161144	
5% level	-3.506374	
10% level	-3.183002	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	81.95976
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	143.5866

Πίνακας 6.8β Έλεγχος PP για την TP(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TP στα επίπεδα της και με τον έλεγχο των Phillips-Perron δεν είναι στάσιμη, μου έδωσε μοναδιαία ρίζα και στις δύο μορφές των εξισώσεων, καθώς το Probability είναι μεγαλύτερο του 10%.

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(TP) has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 3 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-5.772289	0.0000
Test critical values:		
1% level	-3.577723	
5% level	-2.925169	
10% level	-2.600658	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	83.53844
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	99.89921

Πίνακας 6.8γ Έλεγχος PP για την TP(2^η μορφή)

Null Hypothesis: D(TP) has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 3 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-5.819187	0.0001
Test critical values:		
1% level	-4.165756	
5% level	-3.508508	
10% level	-3.184230	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	82.03033
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	97.58406

Πίνακας 6.8δ Έλεγχος PP για την TP(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TP στις 1^{ες} διαφορές της και με τον έλεγχο των Phillips-Perron είναι στάσιμη, δηλαδή δε μου έδωσε μοναδιαία ρίζα και στις δύο μορφές των εξισώσεων, καθώς το Probability είναι μικρότερο του 10%. Έχω στοχαστική και προσδιοριστική τάση, σε επίπεδο σημαντικότητας 1%, άρα ισχυρή στασιμότητα.

6.3.2.4 Έλεγχος PP για την TR.

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: TR has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-0.016480	0.9522
Test critical values:		
1% level	-3.574446	
5% level	-2.923780	
10% level	-2.599925	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	35.08066
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	77.04731

Πίνακας 6.9α Έλεγχος PP για την TR(2^η μορφή)

Null Hypothesis: TR has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-1.967223	0.6039
Test critical values:		
1% level	-4.161144	
5% level	-3.506374	
10% level	-3.183002	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	32.10950
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	65.35146

Πίνακας 6.9β Έλεγχος PP για την TR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TR στα επίπεδα της και με τον έλεγχο των Phillips-Perron δεν είναι στάσιμη, μου έδωσε μοναδιαία ρίζα και στις δύο μορφές των εξισώσεων, καθώς το Probability είναι μεγαλύτερο του 10%.

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(TR) has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-3.009704	0.0412
Test critical values:	1% level	-3.577723	
	5% level	-2.925169	
	10% level	-2.600658	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	24.95031
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	26.76255

Πίνακας 6.9γ Έλεγχος PP για την TR(2^η μορφή)

Null Hypothesis: D(TR) has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-2.834551	0.1928
Test critical values:	1% level	-4.165756	
	5% level	-3.508508	
	10% level	-3.184230	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	24.94684
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	26.69682

Πίνακας 6.9δ Έλεγχος PP για την TR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TR στις 1^{ες} διαφορές της στη 2^η μορφή εξίσωσης είναι στάσιμη (στοχαστική τάση) και με τον έλεγχο των Phillips-Perron, δηλαδή δεν έδωσε μοναδιαία ρίζα, σε επίπεδο σημαντικότητας 5% (μέτρια στασιμότητα).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή TR δεν είναι στάσιμη, καθώς το Probability είναι μεγαλύτερο του 10%.

6.3.2.5 Έλεγχος PP για την EXR.

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: EXR has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-1.323077	0.6114
Test critical values:		
1% level	-3.574446	
5% level	-2.923780	
10% level	-2.599925	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	3.207829
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	11.89108

Πίνακας 6.10α Έλεγχος PP για την EXR(2^η μορφή)

Null Hypothesis: EXR has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	0.051310	0.9959
Test critical values:		
1% level	-4.161144	
5% level	-3.506374	
10% level	-3.183002	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	2.811665
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	7.945839

Πίνακας 6.10β Έλεγχος PP για την EXR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή EXR στα επίπεδα της και με τον έλεγχο των Phillips-Perron δεν είναι στάσιμη, μου έδωσε μοναδιαία ρίζα και στις δύο μορφές των εξισώσεων, καθώς το Probability είναι μεγαλύτερο του 10%.

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(EXR) has a unit root
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-2.734869	0.0758
Test critical values:	1% level	-3.577723	
	5% level	-2.925169	
	10% level	-2.600658	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	1.748271
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	1.680184

Πίνακας 6.10γ Έλεγχος PP για την EXR(3^η μορφή)

Null Hypothesis: D(EXR) has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-3.039442	0.1328
Test critical values:	1% level	-4.165756	
	5% level	-3.508508	
	10% level	-3.184230	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	1.679266
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	1.589162

Πίνακας 6.10δ Έλεγχος PP για την EXR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή EXR στις 1^{ες} διαφορές της στη 2^η μορφή εξίσωσης είναι στάσιμη (στοχαστική τάση) και με τον έλεγχο των Phillips-Perron, δηλαδή δε μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, σε επίπεδο σημαντικότητας 10% (χαλαρή στασιμότητα).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή EXR δεν είναι στάσιμη, καθώς το Probability είναι μεγαλύτερο του 10%.

• **6.3.3 Έλεγχος των Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS)**

Ο έλεγχος KPSS, θέτει ως μηδενική υπόθεση αυτή της στασιμότητας. Σύμφωνα με τον έλεγχο, κάθε χρονολογική σειρά εκφράζεται ως άθροισμα μίας προσδιοριστικής τάσης, ενός τυχαίου περιπάτου και ενός στάσιμου σφάλματος (Μαριέττα Σιταρά, 2007).

6.3.3.1 Έλεγχος KPSS για την TAR

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: TAR is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.881003
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	20447894
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	1.12E+08

Πίνακας 6.11α Έλεγχος KPSS για την TAR(2^η μορφή)

Null Hypothesis: TAR is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.104550
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	1054093.
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	2652133.

Πίνακας 6.11β Έλεγχος KPSS για την TAR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TAR στα επίπεδα της στη 2^η μορφή εξίσωσης δεν είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μικρότερο από τα LM-stat ($0,739000 < 0,881003$).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή TAR είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat ($0,216000 > 0,104550$).

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(TAR) is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 2 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.214185
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	356308.4
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	510699.6

Πίνακας 6.11γ Έλεγχος KPSS για την TAR(2^η μορφή)

Null Hypothesis: D(TAR) is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 2 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.157924
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	346006.7
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	488333.6

Πίνακας 6.11δ Έλεγχος KPSS για την TAR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TAR στις 1^{ες} διαφορές της στη 2^η μορφή εξίσωσης είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή δεν μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από τα LM-stat (0,73900>0,214185).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή TAR είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat (0,216000>0,157924).

6.3.3.2 Έλεγχος KPSS για την Y

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: Y is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.855362
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	10613453
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	51793398

Πίνακας 6.12α Έλεγχος KPSS για την Y(2^η μορφή)

Null Hypothesis: Y is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.123175
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	1082270.
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	5089229.

Πίνακας 6.12β Έλεγχος KPSS για την Y(3^η μορφή)

Η μεταβλητή Y στα επίπεδα της στη 2^η μορφή εξίσωσης δεν είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μικρότερο από τα LM-stat ($0,73900 < 0,855362$).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή Y είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat ($0,216000 > 0,123175$).

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(Y) is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.189699
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	92864.83
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	237903.3

Πίνακας 6.12γ Έλεγχος KPSS για την Y(2^η μορφή)

Null Hypothesis: D(Y) is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.185336
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	92122.78
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	236856.6

Πίνακας 6.12δ Έλεγχος KPSS για την Y(3^η μορφή)

Η μεταβλητή Y στις 1^{ες} διαφορές της στη 2^η μορφή εξίσωσης είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή δεν μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από τα LM-stat (0,739000>0,189699).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή Y είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat (0,216000>0,185336).

6.3.3.3 Έλεγχος KPSS για την TP

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: TP is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.640530
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	1447.271
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	7872.650

Πίνακας 6.13α Έλεγχος KPSS για την TP(2^η μορφή)

Null Hypothesis: TP is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.102101
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	591.8701
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	2627.012

Πίνακας 6.13β Έλεγχος KPSS για την TP(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TP στα επίπεδα της στη 2^η μορφή εξίσωσης είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή δε μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από τα LM-stat (0,739000>0,640530).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή TP είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat (0,216000>0,102101).

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(TP) is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.187310
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	84.10582
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	147.0846

Πίνακας 6.13γ Έλεγχος KPSS για την TP(2^η μορφή)

Null Hypothesis: D(TP) is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.151431
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	82.33051
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	139.5970

Πίνακας 6.13δ Έλεγχος KPSS για την TP(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TP στις 1^{ες} διαφορές της στη 2^η μορφή εξίσωσης είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή δεν μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από τα LM-stat (0,73900>0,187310).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή TP είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat (0,216000>0,151431).

6.3.3.4 Έλεγχος KPSS για την TR

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: TR is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.828152
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	2984.418
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	16027.22

Πίνακας 6.14α Έλεγχος KPSS για την TR(2^η μορφή)

Null Hypothesis: TR is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.207292
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	361.9126
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	1726.378

Πίνακας 6.14β Έλεγχος KPSS για την TR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TR στα επίπεδα της στη 2^η μορφή εξίσωσης δεν είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μικρότερο από τα LM-stat ($0,73900 < 0,828152$).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή TR είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat ($0,216000 > 0,207292$).

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(TR) is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.175317
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	35.22222
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	79.78426

Πίνακας 6.14γ Έλεγχος KPSS για την TR(2^η μορφή)

Null Hypothesis: D(TR) is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 4 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.096117
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	34.29010
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	71.04316

Πίνακας 6.14δ Έλεγχος KPSS για την TR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TR στις 1^{ες} διαφορές της στη 2^η μορφή εξίσωσης είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή δεν μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από τα LM-stat (0,739000>0,175317).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή TR είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat (0,216000>0,096117).

6.3.3.5 Έλεγχος KPSS για την EXR

- Στα επίπεδα :

Null Hypothesis: EXR is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.740854
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	263.2683
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	1473.211

Πίνακας 6.15α Έλεγχος KPSS για την EXR(2^η μορφή)

Null Hypothesis: EXR is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.153246
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	71.21632
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	344.6720

Πίνακας 6.15β Έλεγχος KPSS για την EXR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή EXR στα επίπεδα της στη 2^η μορφή εξίσωσης δεν είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μικρότερο από τα LM-stat ($0,73900 < 0,740854$).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή EXR είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat ($0,216000 > 0,153246$).

- Στις 1^{ες} διαφορές :

Null Hypothesis: D(EXR) is stationary
 Exogenous: Constant
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.317194
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	3.369427
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	12.74974

Πίνακας 6.15γ Έλεγχος KPSS για την EXR(2^η μορφή)

Null Hypothesis: D(EXR) is stationary
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Bandwidth: 5 (Newey-West using Bartlett kernel)

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.186763
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000
*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)	
Residual variance (no correction)	2.936158
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	10.15357

Πίνακας 6.15δ Έλεγχος KPSS για την EXR(3^η μορφή)

Η μεταβλητή TR στις 1^{ες} διαφορές της στη 2^η μορφή εξίσωσης είναι στάσιμη με τον έλεγχο των KPSS, δηλαδή δεν μου έδωσε μοναδιαία ρίζα, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από τα LM-stat (0,73900>0,317194).

Στην 3^η μορφή εξίσωσης, η μεταβλητή TR είναι στάσιμη, καθώς το μεγαλύτερο από τα level είναι μεγαλύτερο από το LM-stat (0,216000>0,186763).

6.4 Γενικό συμπέρασμα

Τα αποτελέσματα αυτού του κεφαλαίου, μας δείχνουν ότι οι μεταβλητές του υποδείγματος μας παρουσιάζουν μοναδιαία ρίζα στα επίπεδά τους, ενώ παίρνοντας τις πρώτες διαφορές τους, μετατρέπονται σε στάσιμες χρονικές σειρές. Επομένως, μπορούμε να προχωρήσουμε στον έλεγχο της συνολοκλήρωσης που ακολουθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΣΥΝΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

7.1 Εισαγωγή

Στο παραπάνω κεφάλαιο είδαμε ότι όλες οι μεταβλητές του υποδείγματος είναι στάσιμες στις 1^{ες} διαφορές τους, κάτι το οποίο αποτελεί σημαντικό κίνητρο για την ανεύρεση μακροχρόνιας σχέσης ισορροπίας.

Για τον έλεγχο της συνολοκλήρωσης μεταξύ δύο ή περισσότερων μεταβλητών υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες μεθόδων :

- Η πρώτη (έλεγχος Engle-Granger) αναφέρεται στις μεθόδους της μίας εξίσωσης και βασίζεται στην εκτίμηση των ελαχίστων τετραγώνων. Έχουμε τους ελέγχους συνολοκλήρωση με δύο μεταβλητές και τους ελέγχους με περισσότερες από δύο μεταβλητές.
- Η δεύτερη (έλεγχος Johansen) αναφέρεται σε ένα σύστημα εξισώσεων, η οποία βασίζεται στη μέθοδο της μέγιστης πιθανοφάνειας. Έχουμε τους ελέγχους που στηρίζονται στη μεθοδολογία των VAR υποδειγμάτων, όπου μπορούμε να προσδιορίσουμε το μέγιστο αριθμό των σχέσεων συνολοκλήρωσης που μπορούν να έχουν οι μεταβλητές του υποδείγματος που εξετάζουμε.

7.2 Συνολοκλήρωση με τον έλεγχο των Engle-Granger

Η μέθοδος των Engle-Granger, ονομάζεται επίσης και μέθοδος συνολοκλήρωσης βάσει των καταλοίπων και στηρίζεται στον έλεγχο της στασιμότητας των καταλοίπων.

Η υπόθεση που ελέγχεται είναι η μηδενική , της μη συνολοκλήρωσης έναντι της εναλλακτικής που είναι η ύπαρξη συνολοκλήρωσης. Δηλαδή :

- H_0 : Δεν υπάρχει στασιμότητα στα κατάλοιπα, δηλαδή δεν υπάρχει συνολοκλήρωση μεταξύ των μεταβλητών.
- H_a : Υπάρχει στασιμότητα στα κατάλοιπα, δηλαδή υπάρχει συνολοκλήρωση μεταξύ των μεταβλητών.

Η μηδενική υπόθεση H_0 απορρίπτεται αν το στατιστικό t-stat για κάθε εξίσωση είναι μικρότερο από τις κρίσιμες τιμές.

Null Hypothesis: MAR has a unit root
 Exogenous: None
 Lag Length: 1 (Automatic based on SIC, MAXLAG=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.580908	0.0006
Test critical values:		
1% level	-2.615093	
5% level	-1.947975	
10% level	-1.612408	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Πίνακας 7.1 Έλεγχος Engle-Granger

Όπως βλέπουμε στον πίνακα 7.1, το στατιστικό t-stat είναι μικρότερο και από τα 3 κρίσιμα σημεία. Επίσης το probability είναι μικρότερο και από το 1% (ισχυρή στασιμότητα). Άρα, υπάρχει συνολοκληρωμένη σχέση μεταξύ των 5 μεταβλητών του υποδείγματος, δηλαδή υπάρχει μακροχρόνια σχέση ισορροπίας.

7.3 Συνολοκλήρωση με τον έλεγχο του Johansen

Η υπόθεση που ελέγχεται είναι η μηδενική (H_0) της μη συνολοκλήρωσης έναντι της εναλλακτικής που είναι η ύπαρξη συνολοκλήρωσης (H_a), χρησιμοποιώντας τη διαδικασία προσέγγισης της μέγιστης πιθανοφάνειας του Johansen (1988), Johansen and Juselius (1990, 1992) (Μελίνα Δριτσάκη-Μπαργιώτα, Χάιδω Δριτσάκη, 2004).

Τα στατιστικά που θα μας δώσουν τον αριθμό των συνολοκληρωμένων διανυσμάτων είναι το ίχνος και η μέγιστη πιθανοφάνεια.

Δεδομένου ότι για να εφαρμοστεί η τεχνική του Johansen απαιτείται ένας ικανός αριθμός χρονικών υστερήσεων, γι' αυτό ακολουθήσαμε τη σχετική διαδικασία που βασίζεται στον υπολογισμό του γνωστού στατιστικού ελέγχου LR (Likelihood Ratio).

Included observations: 45						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1333.220	NA	4.66E+19	59.47646	59.67721	59.55130
1	-986.9677	600.1715	2.96E+13	45.19856	46.40301*	45.64757*
2	-961.0162	39.21559	2.96E+13	45.15628	47.36442	45.97945
3	-939.3895	27.87448	3.84E+13	45.30620	48.51804	46.50354
4	-896.0876	46.18859*	2.14E+13*	44.49278*	48.70833	46.06430

Πίνακας 7.2 Υπολογισμός στατικού ελέγχου LR

Όπως βλέπουμε στον παραπάνω πίνακα 7.2, ο στατικός έλεγχος LR μας δείχνει πως θα έχω τέσσερις (4) χρονικές υστερήσεις για τον έλεγχο του Johansen που ακολουθεί.

Sample(adjusted): 1965 2008				
Included observations: 44 after adjusting endpoints				
Trend assumption: Linear deterministic trend				
Series: TAR Y TR TP EXR				
Lags interval (in first differences): 1 to 4				
Unrestricted Cointegration Rank Test				
Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	5 Percent Critical Value	1 Percent Critical Value
None **	0.825409	143.9705	68.52	76.07
At most 1 **	0.459177	67.17694	47.21	54.46
At most 2 **	0.366586	40.13179	29.68	35.65
At most 3 **	0.266859	20.04005	15.41	20.04
At most 4 *	0.135011	6.381677	3.76	6.65
*(**) denotes rejection of the hypothesis at the 5%(1%) level				
Trace test indicates 5 cointegrating equation(s) at the 5% level				
Trace test indicates 4 cointegrating equation(s) at the 1% level				
Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	5 Percent Critical Value	1 Percent Critical Value
None **	0.825409	76.79354	33.46	38.77
At most 1	0.459177	27.04515	27.07	32.24
At most 2	0.366586	20.09174	20.97	25.52
At most 3	0.266859	13.65838	14.07	18.63
At most 4 *	0.135011	6.381677	3.76	6.65
*(**) denotes rejection of the hypothesis at the 5%(1%) level				
Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating equation(s) at both 5% and 1% levels				

Πίνακας 7.3 Έλεγχος Johansen

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, στο στατιστικό του ίχνους απορρίπτεται η H_0 , διότι το trace statistic είναι μεγαλύτερο από το 5% . Το ίδιο ισχύει και με τη μέγιστη ιδιοτιμή, καθώς το Max-Eigen Statistic είναι μεγαλύτερο από το 5%.

Επομένως, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ισχύει η υπόθεση H_a . Υπάρχει διαφοροποίηση στα 2 στατιστικά του Johansen, στο ίχνος φαίνεται να έχω τουλάχιστον 3 συνολοκληρωμένα διανύσματα ενώ στη μέγιστη ιδιοτιμή φαίνεται να έχω 1 συνολοκληρωμένο διάνυσμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο : ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ VAR ΜΕ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΔΙΟΡΘΩΣΗΣ ΣΦΑΛΜΑΤΟΣ

8.1 Εισαγωγή

Η μέθοδος της συνολοκλήρωσης είναι ένας τρόπος με τον οποίο μπορούμε να εκτιμήσουμε τη μακροχρόνια σχέση ισορροπίας που υπάρχει μεταξύ δύο ή περισσότερων μεταβλητών. Οι Engle και Granger (1987) έχουν δείξει αν δύο μεταβλητές είναι συνολοκληρωμένες, τότε υπάρχει μία μακροχρόνια σχέση ισορροπίας μεταξύ αυτών. Βραχυχρόνια, όμως, οι μεταβλητές αυτές μπορεί να βρίσκονται σε ανισορροπία. Η βραχυχρόνια αυτή ανισορροπία μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών μπορεί να διατυπωθεί με ένα υπόδειγμα το οποίο ονομάζεται υπόδειγμα διόρθωσης λαθών (ECM). Το σφάλμα ισορροπίας (ανισορροπίας), μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να συνενώσει τη βραχυχρόνια με τη μακροχρόνια περίοδο. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται για τη συνένωση αυτή λέγεται μηχανισμός διόρθωσης σφάλματος (Error Correction Mechanism ECM).

8.2 Μηχανισμός Διόρθωσης Λαθών για τις μεταβλητές του υποδείγματος

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα 8.1 , διαπιστώνεται πως στο CointEq1, μόνο τα $D(TAR)$, $D(Y)$ και $D(TR)$ είναι αρνητικά και ανάμεσα στο -1 και στο 0.

Απορρίπτουμε τα $D(TAR)$ και $D(TR)$ καθώς δεν είναι στατιστικά σημαντικά (Probability >1%, 5% και 10%). Αντιθέτως, η $D(Y)$ μπορούμε να πούμε ότι είναι στατιστικά σημαντική (1,56) καθώς πλησιάζει στο 10% (1,66) και διορθώνεται 37% κατά έτος.

Επομένως, βραχυχρόνια σχέση ισορροπίας εμφανίζεται όταν έχω εξαρτημένη μεταβλητή την Y .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο : ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ VAR ΜΕ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΔΙΟΡΘΩΣΗΣ ΛΑΘΩΝ

Error Correction:	D(TAR)	D(Y)	D(TP)	D(TR)	D(EXR)
CoIntEq1	-0.635409 (0.56484) [-1.12494]	-0.375081 (0.23983) [-1.56394]	0.010102 (0.00656) [1.54055]	-0.001504 (0.00413) [-0.36443]	0.003396 (0.00065) [5.20242]
D(TAR(-1))	0.614636 (0.43336) [1.40214]	0.311771 (0.18613) [1.67505]	-0.003415 (0.00509) [-0.67109]	0.001968 (0.00320) [0.61425]	-0.000972 (0.00051) [-1.91867]
D(TAR(-2))	0.312406 (0.37399) [0.82432]	0.282517 (0.16092) [1.75665]	-0.007168 (0.00440) [-1.62906]	0.004389 (0.00277) [1.59477]	-0.000767 (0.00044) [-1.75226]
D(TAR(-3))	-0.060895 (0.38094) [-0.15985]	0.302218 (0.16175) [1.88846]	-0.011564 (0.00442) [-2.61483]	0.000666 (0.00278) [0.23927]	-0.000863 (0.00044) [-1.95950]
D(TAR(-4))	-0.155961 (0.40636) [-0.38380]	0.235345 (0.17254) [1.36401]	0.000739 (0.00472) [0.15666]	0.004282 (0.00297) [1.44187]	-0.001296 (0.00047) [-2.75977]
D(Y(-1))	-0.062066 (0.62076) [-0.09998]	-0.109805 (0.26357) [-0.41660]	-0.003839 (0.00721) [-0.53269]	-5.02E-05 (0.00454) [-0.01106]	-0.002527 (0.00072) [-3.52285]
D(Y(-2))	-0.253700 (0.63872) [-0.39720]	-0.156094 (0.27120) [-0.57557]	-0.001709 (0.00742) [-0.23047]	-0.005655 (0.00467) [-1.21145]	-0.002713 (0.00074) [-3.67548]
D(Y(-3))	0.428444 (0.67505) [0.63468]	0.038030 (0.28663) [0.12570]	0.004696 (0.00784) [0.59923]	-0.001045 (0.00493) [-0.21190]	-0.001639 (0.00078) [-2.10115]
D(Y(-4))	0.057790 (0.55931) [0.10332]	-0.224391 (0.23748) [-0.94487]	-0.013513 (0.00649) [-2.08111]	-0.003422 (0.00409) [-0.83711]	-0.000354 (0.00065) [-0.54752]
D(TP(-1))	-39.39170 (33.9249) [-1.16114]	-11.39238 (14.4045) [-0.79089]	0.232416 (0.39385) [0.59012]	-0.005618 (0.24792) [-0.02268]	0.114961 (0.03921) [2.93220]
D(TP(-2))	-42.67280 (30.9970) [-1.37667]	-18.17825 (13.1614) [-1.38118]	0.887612 (0.35986) [2.41099]	-0.294731 (0.22653) [-1.30109]	0.158310 (0.03582) [4.41926]
D(TP(-3))	-21.38743 (35.2657) [-0.60647]	-27.51156 (14.9738) [-1.83734]	0.719673 (0.40941) [1.75781]	-0.224820 (0.25772) [-0.87234]	0.106214 (0.04076) [2.60609]
D(TP(-4))	-14.74731 (27.0215) [-0.54576]	-19.81457 (11.4723) [-1.72701]	0.081877 (0.31370) [0.19661]	-0.094213 (0.19747) [-0.47710]	0.025786 (0.03123) [0.82573]
D(TR(-1))	-18.13950 (42.8495) [-0.42333]	-38.74271 (18.1939) [-2.12944]	0.412363 (0.49746) [0.82894]	0.390877 (0.31214) [1.24824]	-0.091852 (0.04952) [-1.85483]
D(TR(-2))	40.32410 (49.9539) [0.80723]	-8.477884 (21.2105) [-0.39970]	-0.609048 (0.57994) [-1.05020]	-0.078347 (0.36506) [-0.21461]	-0.205331 (0.05773) [-3.55669]
D(TR(-3))	59.43023 (66.7973) [0.88971]	18.95872 (28.2622) [0.68845]	-0.401120 (0.77548) [-0.51725]	0.561447 (0.48815) [1.15014]	-0.382335 (0.07720) [-4.95276]
D(TR(-4))	38.51145 (75.4311) [0.51055]	19.03726 (32.0281) [0.59439]	-1.128752 (0.87571) [-1.28895]	-0.518602 (0.55125) [-0.94078]	-0.289017 (0.08717) [-3.31539]
D(EXR(-1))	90.85569 (258.798) [0.35107]	13.90293 (109.386) [0.12652]	0.919398 (3.00449) [0.30601]	-1.309301 (1.89129) [-0.95665]	-0.835532 (0.29909) [-2.79360]
D(EXR(-2))	325.2689 (227.738)	-20.10332 (96.6978)	-1.454104 (2.64391)	1.951651 (1.66431)	-1.208066 (0.26319)

	[1.42826]	[-0.20790]	[-0.54998]	[1.17265]	[-4.59003]
D(EXR(-3))	328.6246 (294.414) [1.11630]	67.15107 (125.008) [0.52717]	-7.620962 (3.41798) [-2.22967]	0.675700 (2.15157) [0.31405]	-1.160704 (0.34025) [-3.41133]
D(EXR(-4))	178.7722 (275.029) [0.65001]	159.1983 (116.777) [1.36326]	-2.309016 (3.19293) [-0.72317]	0.467519 (2.00991) [0.23261]	-0.807550 (0.31785) [-2.54069]
C	-911.1888 (1569.56) [-0.58054]	41.72946 (666.436) [0.06262]	22.09510 (18.2217) [1.21257]	1.113539 (11.4703) [0.09708]	9.429433 (1.81391) [5.15842]

Πίνακας 8.1 Error Correction Model (ECM)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο : ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ GRANGER

9.1 Εισαγωγή

Ένα από τα βασικά προβλήματα που υπάρχουν στην εξειδίκευση ενός υποδείγματος είναι να προσδιοριστεί η κατεύθυνση που μία μεταβλητή προκαλεί μία άλλη σε μία εξίσωση παλινδρόμησης. Με άλλα λόγια κατά πόσο μία μεταβλητή αιτιάζει μία άλλη ή αιτιάζεται από αυτή ή και είναι ανεξάρτητες από τις άλλες. Στην οικονομική επιστήμη, μία τέτοια σχέση είναι σχεδόν αδύνατο να καθοριστεί εκ τω προτέρων. Για το λόγο αυτό, στα οικονομικά, θεωρούμε δεδομένη μία συγκεκριμένη σχέση αίτιου και αποτελέσματος προκειμένου να εφαρμόσουμε τις κλασικές οικονομετρικές μεθόδους εκτίμησης ενός υποδείγματος.

Οι δυσκολίες του καθορισμού μίας σχέσης αιτιότητας μεταξύ των οικονομικών μεταβλητών οδήγησαν τον Granger (1969) στην ανάπτυξη της οικονομικής έννοιας γνωστής ως «αιτιότητα κατά Granger» (Granger Causality). Γενικά, θα λέμε ότι μία μεταβλητή X αιτιάζει κατά Granger μία άλλη Y , αν όλη η πρόσφατη και προηγούμενη πληροφόρηση γύρω από τις τιμές της μεταβλητής αυτής βοηθούν στην καλύτερη πρόβλεψη των τιμών της Y .

Αν έχουμε δύο μεταβλητές X και Y και σύμφωνα με την οικονομική θεωρία η μεταβλητή X προσδιορίζει τη συμπεριφορά της Y , το ερώτημα που τίθεται είναι αν πράγματι μία τέτοια σχέση υπάρχει. Έτσι, σύμφωνα με τον ορισμό του Granger, η μεταβλητή X αιτιάζει την Y αν η πρόβλεψη της Y για μία περίοδο στο μέλλον, που προέκυψε με βάση όλη την προηγούμενη πληροφόρηση έχει μικρότερο μέσο σφάλμα τετραγώνου από την πρόβλεψη του Y που γίνεται με βάση όλη την προηγούμενη πληροφόρηση πλην εκείνης που αφορά τη μεταβλητή X . (Dritsakis 2009c)

Η «αιτιότητα κατά Granger» αναφέρεται σε ένα σύστημα εξισώσεων όπου όλες οι μεταβλητές είναι ενδογενείς και υπάρχουν τόσες χρονικές υστερήσεις όσες αναφέρονται και στην τάξη του VAR υποδείγματος. Ο έλεγχος της αιτιότητας γίνεται με την f κατανομή.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, υπάρχουν τέσσερις (4) περιπτώσεις αιτιότητας :

1. Μονόδρομη σχέση αιτιότητας ($X \rightarrow Y$)
2. Μονόδρομη σχέση αιτιότητας ($Y \rightarrow X$)
3. Αμφίδρομη σχέση αιτιότητας ($Y \leftrightarrow X$)
4. Καμία σχέση αιτιότητας

Οι υποθέσεις που ελέγχουμε είναι οι εξής :

- H_0 : η μεταβλητή X δεν αιιάται κατά Granger την Y
η μεταβλητή Y δεν αιιάται κατά Granger τη X
- H_a : η μεταβλητή X αιιάται κατά Granger την Y
η μεταβλητή Y αιιάται κατά Granger τη X

Η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται όταν το Probability είναι μικρότερο από το επίπεδο σημαντικότητας 10%, 5% ή 1%, άρα έχουμε ύπαρξη αιτιακής σχέσης μεταξύ των μεταβλητών που εξετάζονται.

9.2 Σχέσεις αιτιότητας μεταξύ των μεταβλητών του υποδείγματος

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
Y does not Granger Cause TAR TAR does not Granger Cause Y	45	1.30686 1.03117	0.28594 0.40451
TR does not Granger Cause TAR TAR does not Granger Cause TR	45	2.01073 2.83590	0.11372 0.03838
TP does not Granger Cause TAR TAR does not Granger Cause TP	45	1.34258 0.80210	0.27312 0.53190
EXR does not Granger Cause TAR TAR does not Granger Cause EXR	45	3.12592 0.74738	0.02635 0.56622
TR does not Granger Cause Y Y does not Granger Cause TR	45	2.62610 0.41458	0.05049 0.79697
TP does not Granger Cause Y Y does not Granger Cause TP	45	1.18748 0.90010	0.33286 0.47412
EXR does not Granger Cause Y Y does not Granger Cause EXR	45	1.69865 1.05290	0.17171 0.39383
TP does not Granger Cause TR TR does not Granger Cause TP	45	4.15340 0.17590	0.00722 0.94936
EXR does not Granger Cause TR TR does not Granger Cause EXR	45	5.96341 0.66216	0.00087 0.62234
EXR does not Granger Cause TP TP does not Granger Cause EXR	45	5.34278 5.10864	0.00175 0.00230

Πίνακας 9.1 Έλεγχος αιτιότητας κατά Granger

Σύμφωνα με τον πίνακα 9.1 καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα :

1. Αμφίδρομη σχέση αιτιότητας υπάρχει ανάμεσα στην ισοτιμία συναλλάγματος και την τιμή τουρισμού.

2. Μονόδρομη σχέση αιτιότητας υπάρχει ανάμεσα :
 - στις τουριστικές αφίξεις και τα κόστη μεταφοράς, με κατεύθυνση από τις τουριστικές αφίξεις στα κόστη μεταφοράς, σε επίπεδο σημαντικότητας 5% .
 - στην ισοτιμία συναλλάγματος και τις τουριστικές αφίξεις, με κατεύθυνση από την ισοτιμία συναλλάγματος στις τουριστικές αφίξεις, σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.
 - στα κόστη μεταφοράς και το εισόδημα κάθε χώρας προέλευσης, με κατεύθυνση από τα κόστη μεταφοράς στο εισόδημα, σε επίπεδο σημαντικότητας 10%.
 - στην τιμή τουρισμού και τα κόστη μεταφοράς, με κατεύθυνση από την τιμή τουρισμού στα κόστη μεταφοράς, σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.
 - στην ισοτιμία συναλλάγματος και τα κόστη μεταφοράς, με κατεύθυνση από την τιμή συναλλάγματος στα κόστη μεταφοράς, σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

3. Ανάμεσα στην ισοτιμία συναλλάγματος και την τιμή του τουρισμού δεν υπάρχει καμία σχέση αιτιότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

10.1 Γενικά συμπεράσματα

Ο τουρισμός με τη σύγχρονη του μορφή ασκεί άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις στις οικονομίες πολλών χωρών και ειδικότερα αυτών που χαρακτηρίζονται ως κατ' εξοχήν τουριστικές. Πολλοί ερευνητές αλλά και επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων εξετάζουν όλες τις πτυχές του τουριστικού φαινομένου, ώστε να διαπιστωθούν οι οικονομικές και άλλες ωφέλειες ή χρησιμότητες που απορρέουν από αυτόν. Η διαπίστωση ότι οι τουριστικές ανάγκες ή επιθυμίες των ανθρώπων, καθώς επίσης η παραγωγή και διάθεση των τουριστικών προϊόντων που χρειάζονται για την ικανοποίησή τους παρουσιάζουν ορισμένες ιδιαιτερότητες, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο τουρισμός ως κλάδος οικονομικής δραστηριότητας χρειάζεται ειδική μελέτη και ανάλυση.

Η εργασία αυτή είχε σα στόχο να ερευνήσει τους οικονομικούς παράγοντες που καθορίζουν την τουριστική ζήτηση για την Ελλάδα με την τεχνική της συνολοκλήρωσης.

Οι μεταβλητές που συμμετείχαν στο υπόδειγμα με τον έλεγχο των γραφικών παραστάσεων έδειξαν να μην είναι στάσιμες, καθώς παρουσίαζαν είτε ανοδική είτε καθοδική τάση. Έπειτα, κάναμε έλεγχο με τους συντελεστές αυτοσυσχέτισης και καταλήξαμε στο ίδιο συμπέρασμα, στη μη ύπαρξη στασιμότητας των μεταβλητών.

Με τον απλό και επαυξημένο έλεγχο των Dickey-Fuller και των Phillips-Perron καταλήξαμε ότι πάλι οι μεταβλητές δεν είναι στάσιμες στα επίπεδα τους, ενώ παίρνοντας τις πρώτες διαφορές αυτών επιτεύχθηκε η στασιμότητα. Επομένως, οι μεταβλητές των τουριστικών αφίξεων, του εισοδήματος της χώρας προέλευσης, της τιμής του τουρισμού, του κόστους μεταφοράς και της ισοτιμίας συναλλάγματος είναι ολοκληρωμένες πρώτης τάξης.

Ακολούθησε ο έλεγχος της συνολοκλήρωσης, με τον έλεγχο των Engle-Granger και του Johansen, για τη στασιμότητα των καταλοίπων, όπου είδαμε ότι υπάρχει συνολοκληρωμένη σχέση μεταξύ των μεταβλητών του υποδείγματος, άρα υπάρχει μακροχρόνια σχέση ισορροπίας.

Στη συνέχεια, ακολούθησε το υπόδειγμα διόρθωσης λαθών, το οποίο έδειξε ότι υπάρχει βραχυχρόνια σχέση ισορροπίας μεταξύ των μεταβλητών, όταν έχω εξαρτημένη μεταβλητή το Y , δηλαδή το εισόδημα της χώρας προέλευσης.

Τέλος, ο έλεγχος αιτιότητας κατά Granger, έδειξε ότι οι το κόστος μεταφοράς επηρεάζεται από τις τουριστικές αφίξεις, την ισοτιμία συναλλάγματος και την τιμή τουρισμού, και επηρεάζει το εισόδημα της χώρας προέλευσης. Επίσης, η ισοτιμία συναλλάγματος επηρεάζει τις τουριστικές αφίξεις και αλληλοεπηρεάζεται με την τιμή του τουρισμού.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adrian Bull (2002). *The economics of travel & tourism*, Αθήνα : Εκδόσεις Κλειδάριθμος
- Barry Bosworth - Tryphon Kollintzas (2001). *Economic Growth in Greece: Past Performance and Future Prospects*
- Bichaka Fayissa & Christian Nsiah & Badassa Tadasse (2007). *The Impact of Tourism on Economic Growth and Development in Africa*
- Chien-Chiang Lee & Chun-Ping Chang (2007). *Tourism development and economic growth: A closer look at panels*, 180-192
- Dr. Dritsakis Nikolaos (2004). *Cointegration analysis of German and British tourism demand for Greece*". *Tourism Management*, Vol. 25(1), pp 111 – 119
- Dritsakis N. "Seasonal analysis of tourist revenues: An empirical research for Greece", *TOURISMOS: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, Vol 3, No. 2, pp. 57-70, 2008
- Dritsakis, N., "Tourism as a long-run economic growth factor: An empirical investigation for Greece using causality analysis", *Tourism Economics*, Vol. 10 (3) pp 305 -316, 2004
- Dritsakis N. and A. Gialitaki, "Cointegration analysis of tourism revenues by the member countries of EU to Greece". *Tourism Analysis* Vol. 9(3), pp 179-186, 2004
- Dritsakis N and S. Athanasiadis (2000). *An econometric model of tourist demand Q The case of Greece*, *Journal of hospitality & leisure marketing*, Vol. 2, 39-49
- Juan Gabriel Brida & Edgar J Sanchez Carrera & W. Adrian Risso (2008). *Tourism's Impact on Long-Run Mexican Economic Growth*, Vol. 3, No. 21 pp. 1-8
- Languar R. – Raynouard Y. (1985). *Le Tourisme Social*, France : No 1725
- Lim C. (1997). *Review of international tourism demand models*, *Annals of Tourism Research*, Vol. 24, No. 4, 835-849
- Mary Walsh (1996). *Demand analysis in Irish tourism*, *Journal of the Statistical and Social Inquiry Society of Ireland*, Vol. XXVII, Part IV
- World Tourism Organization (1993). *Recommendations on Tourism Statistics*, WTO
- Βαρβαρέσος Σ. (1998). *Τουρισμός, Έννοιες, Μεγέθη, Δομές*, Εκδόσεις ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ.
- Γαλάνη –Μουτάφη Βασιλική (2002). *Έρευνες για τον τουρισμό στην Ελλάδα και την Κύπρο : Μία ανθρωπολογική προσέγγιση*, Εκδόσεις ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ
- Δροσόπουλος Σ.Α. (1989). *Αγροτο-τουριστικοί Συνεταιρισμοί : Ελλάδα – Ε.Ο.Κ. νομικό και κοινωνικό πλαίσιο*, Αθήνα : Εκδόσεις Interbooks
- Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (2003). *Η εξέλιξη της τουριστικής κίνησης 2002 – 2003*, ΕΟΤ
- Ζαχαράτος Γ. (1986). *Τουριστική κατανάλωση : Η μέθοδος υπολογισμού και η χρησιμότητά της για την έρευνα των επιδράσεων του τουρισμού στην Εθνική Οικονομία*, ΚΕΠΕ, Αθήνα

- Ηγουμενάκης Νίκος Γ. (1991). Τουριστική Οικονομία, Αθήνα : Εκδόσεις Interbooks, Τόμος Α΄
- Ηγουμενάκης Νίκος Γ. (1992). Τουριστική Οικονομία, Αθήνα : Εκδόσεις Interbooks, Τόμος Α΄
- Καραθάνος Γ. (1996). Ελληνικός Τουρισμός : Ο ρόλος των δημοσίων σχέσεων, Αθήνα : Εκδόσεις Anubis
- Κάτος (2004). Οικονομετρία : Θεωρία και Εφαρμογές, Θεσσαλονίκη, Ζυγός
- Λύτρας Περικλής Ν. (1989). Ο τουρισμός προς το 2000, θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις, Αθήνα : Εκδόσεις Interbooks
- Μαριέττα Σιπαρά (2007). Σχέσεις αλληλεξάρτησης και αποτελεσματικότητα στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών
- Μελίνα Δριτσάκη – Μπαργιώτα & Χάιδω Δριτσάκη (2004). Συσχέτιση των Χρηματιστηρίων Νέας Υόρκης και Αθηνών, 159-166
- Παυλόπουλος Π. (2001). Θέματα Οικονομικής και Τουριστικής Πολιτικής, Αθήνα: Ειδικές Εκδόσεις ΙΤΕΠ
- Ραφαήλ Μ. (2001). Θέματα Τουριστικής Πολιτικής, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σακκούλα.
- Σκούντζος Θεόδωρος Α. (2006). Οικονομική Ανάπτυξη – Μέτρα πολιτικής, Αθήνα : Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Δ΄ έκδοση, Τόμος 2
- www.itep.gr
www.eot.gr
www.sete.gr
- Dritsakis N. (2009a) : Στασιμότητα Χρονικών Σειρών, σε : [http://users.uom.gr/~drits/lessons/Lesson%203\(MSc%20Inf\).pdf](http://users.uom.gr/~drits/lessons/Lesson%203(MSc%20Inf).pdf)
- Dritsakis N. (2009b) : Μοναδιαία ρίζα, σε : <http://users.uom.gr/~drits/lessons/Lesson%208%28MSc%20Inf%29.pdf>
- Dritsakis N. (2009a) : Έλεγχος Αιπιότητας κατά Granger, σε : [http://users.uom.gr/~drits/lessons/Lesson%2012\(MSc%20Inf\).pdf](http://users.uom.gr/~drits/lessons/Lesson%2012(MSc%20Inf).pdf)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

	TAR	Υ	TP	TR	EXR
1960	399	3419	2.1	16	1.9
1961	494	3850	2.2	17	2.1
1962	598	3844	2.2	17	2.2
1963	741	4268	2.2	17	2.5
1964	757	4676	2.3	18	2.7
1965	976	5148	2.3	19	3.5
1966	1131	5417	2.4	18	3.7
1967	996	5671	2.5	19	3.9
1968	1018	6075	2.5	20	4
1969	1306	6757	2.6	20	4.6
1970	1609	7315	2.6	21	4.4
1971	2258	7916	2.7	21	4.9
1972	2731	8602	2.8	20	5.8
1973	3178	9261	3.3	22	6.7
1974	2188	8648	4.1	26	8.3
1975	3173	9094	4.7	27	9.4
1976	4243	9605	5.3	29	11.6
1977	4461	9718	6	30	12.9
1978	5081	10296	6.7	32	14.7
1979	5798	10508	8	37	16.8
1980	5271	10465	10	42	19
1981	5577	10216	12.4	44	21.6
1982	5464	10041	15.1	48	22.7
1983	5258	9875	18.1	55	24.5
1984	5580	10024	21.4	57	26.1
1985	6027	10232	25.6	60	27.9
1986	7339	10256	31.5	63	30.2
1987	8053	10003	36.6	62	33.5
1988	8274	10411	41.6	61	38.4
1989	8540	10772	47.3	65	40.3
1990	8873	10717	56.9	70	41.2
1991	8923	10869	68	77	43.5
1992	9234	10824	78.8	83	44.5
1993	9934	10554	90.2	88	45.7
1994	10234	10676	100	90	46.2
1995	11245	10816	108.9	94	48.8
1996	11976	10995	117.8	100	50.4
1997	12087	11324	144	112	48.7
1998	12234	11641	98.7	124	43.4
1999	12564	11987	88.5	132	42.3
2000	12876	12483	80.6	140	40.5

2001	12675	13005	76.5	154	39.6
2002	13008	13466	70.4	165	37.5
2003	13234	14098	64.3	170	33.1
2004	14876	14692	59.6	192	30.7
2005	13765	15198	52.1	187	29.8
2006	12456	15771	46.6	175	30.2
2007	11098	16543	40.7	166	28.3
2008	10321	17123	35.5	152	27.7

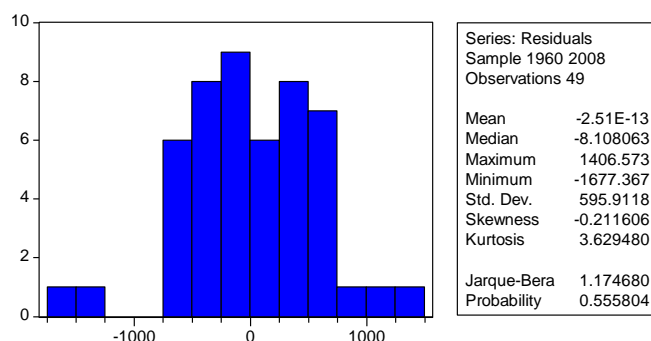
Πίνακας 1 : Στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στο υπόδειγμα

Πίνακες – Διαγράμματα Διαγνωστικών Tests :

1.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:			
F-statistic	20.08569	Probability	0.000001
Obs*R-squared	23.95478	Probability	0.000006

2.

3.

White Heteroskedasticity Test:			
F-statistic	8.212136	Probability	0.000002
Obs*R-squared	30.45644	Probability	0.000175

4.

ARCH Test:			
F-statistic	11.68826	Probability	0.001327
Obs*R-squared	9.725316	Probability	0.001817

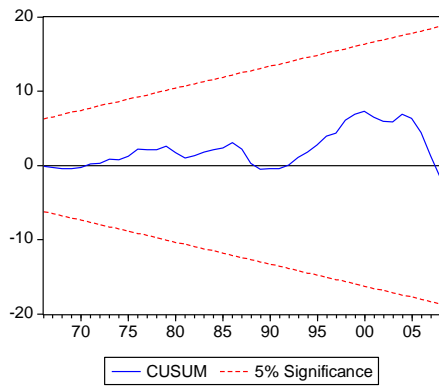
5.

Chow Breakpoint Test: 1981			
F-statistic	12.62934	Probability	0.000000
Log likelihood ratio	47.17956	Probability	0.000000

6.

Chow Forecast Test: Forecast from 1981 to 2008			
F-statistic	7.478472	Probability	0.000056
Log likelihood ratio	129.6185	Probability	0.000000

7.

8.

